

**ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

ADANA (MERKEZ) HALK HEKİMLİĞİ ARAŞTIRMASI

Zübeyde Nur ÖZGEN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2007

**ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

ADANA (MERKEZ) HALK HEKİMLİĞİ ARAŞTIRMASI

Zübeyde Nur ÖZGEN

Danışman: Prof. Dr. Erman ARTUN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2007

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne
Bu çalışma jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında
YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Erman ARTUN
(Danışman)

Üye: Yard. Doç. Dr. Refiye OKUŞLUK – ŞENESEN

Üye: Yard. Doç. Dr. Zekiye ÇAĞIMLAR

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylıyorum.
...../...../2007

Prof. Dr. Nihat KÜÇÜKSAVAŞ
Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmesinden kullanımı, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ÖZET**ADANA (MERKEZ) HALK HEKİMLİĞİ ARAŞTIRMASI****Zübeyde Nur ÖZGEN****Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı****Danışman: Prof. Dr. Erman ARTUN****Eylül 2007, 157 sayfa**

Bu çalışmada Adana (Merkez) halk hekimliğine ait adet, inanma ve uygulamaların yaygın olarak bilinenleri üzerinde durulmuştur.

Halk hekimliği ve genel kavramlar ile ilgili birinci bölümde “halk hekimliği” kavramının tanımı yapılarak tarihi, toplum içindeki yeri, Anadolu ve Adana’daki yeri belirlenmeye çalışılmıştır. Genel kavramlar tanımlanmıştır.

Tedavi yöntemleri başlığı altında incelediğimiz ikinci bölümde ise halk hekimliği tedavi yöntemleri, büyü niteliği taşıyan, büyü – gerçekçi nitelik taşıyan ve tamamen gerçekçi nitelik taşıyan yöntemler başlıkları altında incelenmiştir.

Tezimizin üçüncü bölümünde Adana’daki hekimlik uygulamaları ele alınmış, kapsamlı bir şekilde hastalıklar ve sağaltma yöntemleri tespit edilmiştir.

Ele alınan konularda yazılı kaynaklardan elde edilen bilgilerin verilmesinin ardından sözlü kaynaklardan edinilen bilgiler aktarılmıştır.

Bu araştırmanın sonucunda; Adana halk hekimliğinde hem Orta Asya’nın hem de Anadolu’nun inanç ve kültür yapısının izlerinin bulunduğu görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Adana, halk hekimliği, inanışlar, hastalıklar, sağaltma yöntemleri.

ABSTRACT**ADANA (CENTRUM) PROFESSION OF DOCTOR EXPLORATION WORK****Zübeyde Nur ÖZGEN****Master Thesis, Turkish Language and Literature Main Art****Supervisor: Prof. Dr. Erman ARTUN****September 2007, 157 page**

In this work, belonging to profession of doctor, belief and practises-on the its best known-mention.

At the first stage about the profession of doctor and general conceptions – its doing depict - its location in society, its location at Anatolia and Adana try to determine. General conceptions is determined.

At the second stage about the cure methods, cure methods cure methods of doctor of profession – including magic quality, including magic-reality quality and including fully reality methods are looked over.

At the third stage our work, practise of medical science is mentioned. Comprehensively illnesses and treatment methods are are determined.

In the mentioned subjects - after the informations, obtaining from written source-informations – obtaining from oral source are transferred.

It is seen that in the final of this investigate, at the Adana profession of doctor, both middle asia s and anatolia s belief and culture structure is found.

Key words: Adana, Profession of doctor, belief, illnesses, treatment methods.

ÖN SÖZ

Kültür, tarihi, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada sonraki nesillere sözlü veya yazılı aktarmada kullanılan insanın doğal ve toplumsal çevresini egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü olarak tanımlamaktadır.

Zengin bir kültür birikimine sahip olan milletimiz yüzyıllarca kuşaktan kuşağa aktararak bu varlığını korumuş, zaman içinde bu kültür birikimine yenilerini ekleyerek zenginleştirmiştir. Türkler yüzyıllar önce İslamiyet'i kabul etmişlerdir. Buna rağmen başlangıçtaki Türk inançları günümüze kadar fonksiyon değişikliğine uğrayarak hayatımızdaki etkinliğini korumaktadır.

Kültür ülkeler arasında, coğrafyalar arasında hatta aynı şehrin insanları arasında bile farklılıklar göstermektedir. Milletlerin diğer milletlerden ayrılan inançları, gelenek ve görenekleri, sosyo-kültürel anlayışları vardır. Halk kültürü tüm bunların esas kaynağını teşkil etmektedir.

Halk kültürünü araştıran halk bilimi, birçok bilimin kavşak noktasında bulunan ya da onlarla birçok konuyu ortaklaşa paylaşan bir bilim dalıdır. Ruhbilim, dilbilim, toplumbilim, arkeoloji genel olarak tarih, özel olarak da din, edebiyat ve sanat tarihleri, sosyal ve insani bilimlerin dışında da hekimlik, bitki bilimi, hayvan bilimi halk bilimi ile ilişkileri olan bilimlerdir.

Günümüzde kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, ulaşım imkânlarının gelişmesi, halk kültürünün dış etkenlere açık olması ve deformasyona uğramasına neden olmaktadır. Yaptığımız bu çalışmayla unutulma yolunda ilerleyen halk kültürü öğelerini derleyip kayıt altına alarak sonraki kuşaklara aktarmayı amaçladık. Yaptığımız çalışmada sözlü ve yazılı kaynaklardan bilgiler toplamaya çalıştık.

Çalışmam sırasında bilgilerine başvurduğum kaynak kişilere, bu uzun süre içerisinde beni aydınlatan, bana yol gösteren ve benden yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Erman ARTUN 'a çok teşekkür ederim.

Zübeyde Nur ÖZGEN, Eylül/2007

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ	vi
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ	1
0.1. Çalışma İle İlgili Genel Bilgiler.....	1
0.1.1. Konu.....	1
0.1.2. Amaç.....	1
0.1.3. Kapsam ve Sınırlar.....	1
0.1.4. Yöntem.....	1
0.2. Araştırma Alanı İle İlgili Bilgiler.....	2
0.2.1. Araştırma Alanının Tarihi.....	3
0.2.2. Araştırma Alanının Coğrafi Özellikleri.....	3
0.2.3. Araştırma Alanının Nüfusu ve Ekonomik Yapısı.....	4
0.2.4. Araştırma Alanının Sosyo-Kültürel Yapısı.....	5
BİRİNCİ BÖLÜM	
1. HALK HEKİMLİĞİ ve GENEL KAVRAMLAR	7
1.1. Halk Hekimliği.....	7
1.1.1. Halk Hekimliğinin Doğuşu ve Gelişim Kronolojisi.....	7
1.1.2. Halk Hekimliğinin Toplum İçindeki Yeri.....	9
1.1.3. Anadolu’da Halk Hekimliği.....	10
1.1.4. Adana Halk Hekimliği.....	13
1.2. Genel Kavramlar.....	14
1.2.1. Halk İlaçları.....	14
1.2.2. Bitki Folkloru.....	16
1.2.3. Attariye.....	17
1.2.4. Drog.....	18
1.2.5. Okuyucu, Üfürükçü, Büyücü.....	19

İKİNCİ BÖLÜM

2. ADANA HALK HEKİMLİĞİNDE TEDAVİ YÖNTEMLER.....	20
2.1. Büyü Niteliği Taşıyan Korunma, Tedavi, Araç ve Yöntemleri.....	20
2.1.1. Yatırlar.....	21
2.1.2. Ocaklar.....	22
2.1.3. Üfürük – Efsun – Urasa.....	24
2.1.4. Nazarla İlgili İnanmalar.....	25
2.1.5. Cin Çarpması İle İlgili İnanmalar.....	26
2.2. Hem Büyü Hem Gerçekçi Nitelik Taşıyan Korunma, Tedavi, Araç ve Yöntemleri	27
2.2.1. Parpilama.....	28
2.2.2. Alazlama.....	29
2.3. Tamamen Gerçekçi Nitelik Taşıyan Korunma, Tedavi, Araç ve Yöntemleri.....	29
2.3.1. Bitki Kökenli Em’lerle Yapılan Sağaltmalar.....	30
2.3.2. Hayvan Kökenli Em’lerle Yapılan Sağaltmalar.....	31
2.3.3. Maden Kökenli Em’lerle Yapılan Sağaltmalar.....	32

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ADANA HALK HEKİMLİĞİ UYGULAMALARI.....	34
3.1. Hastalıklar.....	34
3.1.1. Ağrı – Ateş.....	35
3.1.1.1. Baş Ağrıları.....	35
3.1.1.2. Karın Ağrısı.....	37
3.1.1.3. Kulunç Ağrısı.....	37
3.1.1.4. Yılancık – Yel Girmesi Ocağı.....	38
3.1.2. Yara – Apse.....	38
3.1.2.1. Dolama.....	40
3.1.2.2. Gece Yanığı (Zona)	41
3.1.2.3. Çıban.....	42
3.1.3. Dış Etkilerden Oluşan Hastalıklar.....	44
3.1.3.1. Güneş Çarpması.....	44
3.1.3.2. Güneş Yanığı.....	44
3.1.3.3. Cilt Bakımı - Cilt Çatlaması	44

3.1.4. Zehirlenme.....	46
3.1.4.1. Arı Sokması.....	46
3.1.4.2. Yılan Sokması.....	47
3.1.4.3. Akrep Sokması.....	47
3.1.5. Deri Hastalıkları.....	48
3.1.5.1. Nasır.....	48
3.1.5.2. Siğiller.....	48
3.1.5.3. Saçkıran.....	50
3.1.5.4. Saç dökülmesi - Kepeklenme.....	51
3.1.5.5. Çil.....	52
3.1.5.6. Yanıklar.....	53
3.1.5.7. Deri Kanseri.....	54
3.1.5.8. Egzama.....	54
3.1.5.9. Sedef Hastalığı.....	55
3.1.5.10. Uçuk.....	55
3.1.5.11. Mantar Enfeksiyonları.....	56
3.1.5.12. Pişik – İsilik.....	56
3.1.5.13. Temre.....	57
3.1.6. Hareket Sistemi Hastalıkları.....	58
3.1.6.1. Burkulma – İncinme – Ezik.....	58
3.1.6.2. Romatizma.....	60
3.1.6.3. Boyun Tutulması.....	61
3.1.6.4. Bel Ağrısı.....	61
3.1.6.5. Kırık – Çıkık.....	62
3.1.7. KBB – Solunum Sistemi Hastalıkları.....	64
3.1.7.1. Boğaz Ağrısı – Bademcik İltihabı.....	64
3.1.7.2. Öksürük.....	66
3.1.7.3. Bronşit – Astım.....	66
3.1.7.4. Sinüzit.....	68
3.1.7.5. Zatürree.....	69
3.1.7.6. Soğuk Algınlığı.....	69
3.1.8. Sindirim Sistemi Hastalıkları.....	71

3.1.8.1.Diş Ağrısı.....	71
3.1.8.2.Kusma – Bulantı.....	72
3.1.8.3.Gastrit.....	73
3.1.8.4.Mide Ülseri.....	73
3.1.8.5.Mide Ağrısı.....	74
3.1.8.6.Hazımsızlık.....	75
3.1.8.7.Karaciğer Hastalıkları.....	76
3.1.8.8.İshal.....	78
3.1.8.9.Kabızlık.....	79
3.1.8.10. Bağırsak Gazı.....	79
3.1.8.11. Basur.....	80
3.1.8.12. Zafiyet.....	80
3.1.9. Sinir Sistemi Hastalıkları.....	81
3.1.10. Kalp Dolaşım Sistemi Hastalıkları.....	82
3.1.10.1. Kalp Hastalıkları.....	82
3.1.10.2. Tansiyon Yüksekliği.....	82
3.1.10.3. Bayılma.....	83
3.1.10.4. Tansiyon Düşüklüğü.....	83
3.1.10.5. Varis.....	84
3.1.11. Üriner Sistem Hastalıkları.....	84
3.1.11.1. İdrar Tutukluğu.....	84
3.1.11.2. Altını Islatmak.....	85
3.1.11.3. İdrar Yolları İltihabı.....	85
3.1.11.4. Böbrek Taşı.....	86
3.1.11.5. Böbrek Ağrısı.....	87
3.1.12. Ana Çocuk Sağlığı İle İlgili Halk Hekimliği Uygulamaları.....	88
3.1.12.1. Doğum Öncesi Yapılan Uygulamalar.....	88
3.1.12.1.1. Kısırlığı Giderme.....	90
3.1.12.1.2. Aşerme.....	93
3.1.12.1.3. Cinsiyet Belirleme.....	94
3.1.12.1.4. Doğacak Çocuğun Fiziki ve Ruhi Yapısını Etkilemeye Yönelik Uygulamalar.....	96

3.1.12.2. Doğum Sırasında Yapılan Uygulamalar.....	96
3.1.12.2.1. Göbek Kesme / Tuzlama / Yıkama.....	98
3.1.12.2.2. Çocuğun Eşi / Göbeği.....	99
3.1.12.3. Doğum Sonrasında Yapılan Uygulamalar.....	99
3.1.12.3.1. Loğusa Bakımı / Loğusa Ziyareti / Loğusa Şerbeti...	100
3.1.12.3.2. Loğusa Sütü / İlk Meme	102
3.1.12.3.3. Al Basması.....	107
3.1.12.3.4. Kırk Basması.....	108
3.1.12.3.5. Kırklama ve Kırk Gün İçinde Yapılan Diğer İşlemler	109
3.1.12.3.6. Ad Verme.....	111
3.1.12.3.7. Aydaş Çocuk (Hastalıklı, Sıksık Çocuk)	112
3.1.12.3.8. Yaşamayan Çocuk İçin Yapılan Uygulamalar.....	112
3.1.12.3.9. Diş Çıkarma, Diş Hediği.....	113
3.1.12.3.10. Yürüyemeyen Çocuk / Konuşamayan Çocuk.....	115
3.1.12.3.11. Sünnet.....	115
3.1.12.3.12. Doğum Kontrol – İstenmeyen Gebelik.....	116
3.1.13. Göz Hastalıkları.....	118
3.1.13.1. Göz Ağrısı.....	118
3.1.13.2. Göz İltihabı.....	119
3.1.13.3. Arpacık.....	119
3.1.14. Değişik Hastalıklar.....	120
3.1.14.1. Göbek Düşmesi – Göbek Düşmesi Ocağı.....	120
3.1.14.2. Kabakulak – Kabakulak Ocağı.....	120
3.1.14.3. Guatr.....	121
3.1.14.4. Şeker Hastalığı.....	122
3.1.14.5. Kanser.....	123
3.1.14.6. Diğer Hastalıklar.....	124
3.1.14.7. Nazar.....	124
3.1.14.8. Cin Çarpması.....	127
SONUÇ.....	129
KAYNAKÇA.....	132
KAYNAK KİŞİLER.....	138

FOTOĞRAFLAR.....	142
ARAŞTIRMA ALANININ HARİTASI.....	156
ÖZGEÇMİŞ.....	157

KISALTMALAR

AB. : Ana Britannica.

ML. : Meydan Larousse.

C, c : Cilt.

ÇÜ : Çukurova Üniversitesi.

K : Kaynak Kişi.

KB – HAGEM: Kültür Bakanlığı - Halk Kültürü Araştırma ve Geliştirme Merkezi.

KB – MİFAD: Kültür Bakanlığı - Milli Folklor Araştırma Dairesi.

MÖ : Milattan Önce.

MS : Milattan Sonra.

TDK : Türk Dil Kurumu.

TTK : Türk Tarih Kurumu.

YÖK : Yüksek Öğretim Kurulu.

GİRİŞ

0.1. Çalışma İle İlgili Genel Bilgiler

0.1.1. Konu

Tezimizde Anadolu'nun her yerinde çok yaygın olarak bilinen ve uygulanan halk inanmaları ile geleneksel iyileştirme yöntemlerinden Adana'da bilinen ve uygulananları konu edindik.

0.1.2. Amaç

Tez çalışmamızın amacı Türk halkbiliminin kollarından biri olan halk hekimliği konusu ve Adana folklorunun da bir parçası olan halk hekimliği adet, uygulama ve inanmalarının derlenip incelenmesidir. Böylece Adana'da bilinen ve uygulanan halk hekimliği pratikleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

0.1.3. Kapsam ve Sınırlar

Tez çalışmamızın sınırını Adana merkez bölgesi oluşturmuştur. Bu sınırlama dâhilinde Adana'daki aktar, çerçi, kırık – çıkıkçı ve ocakların yapmış olduğu tedavi yöntemleri saptanmış ve bunlarla görüşülüp derleme yapılmıştır.

0.1.4. Yöntem

Tez çalışmamızda halk kültürü ürünleri ile ilgili kullanılan alan araştırması ve yazılı kaynaklardan yararlanma yöntemleri kullanılmıştır. Derleme sırasında, görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Görüşme öncesinde kaynak kişilere sorulacak sorular önceden hazırlanmış ve sorular mümkün olduğunca kaynak kişileri sıkmadan, sohbet havasında sorulmuştur. Böylece gözlem, görüşme, kılavuz ve çok sayıda kaynak kişiden yararlanma yöntemi ile Adana halk hekimliği inanmaları ve uygulamaları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Kaynak kişilerin belirlenmesinde; bölgenin kültürel değerlerini bilen, toplumun her kesiminden değişik kültür ve eğitim seviyesindeki kişiler tercih edilmiştir. Böylece geniş kapsamlı bir bilgiye ulaşılmaya çalışılmıştır.

Derleme esnasında ses kayıt cihazı ve fotoğraf makinesi teknik malzeme olarak hazır bulundurulup konuşmalar ve görüntüler en doğal ve doğru şekliyle kayıt altına alınmaya çalışılmıştır.

Yazılı kaynaklardan yararlanma yönteminde konu ile ilgili süreli ve süresiz yayınlardan, YÖK Dokümantasyon Merkezinden, Kültür Bakanlığı HAGEM Arşivinden, Çukurova Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Araştırmaları Enstitüsü ve Atatürk Üniversitesi kütüphanelerinden yararlanılmıştır.

0.2. Araştırma Alanı İle İlgili Bilgiler

Araştırma alanı ile ilgili bilgiler Adana Valiliği ile T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığına ait internet sitelerinden alınmıştır. Bu bilgilere göre;

Yüzölçümü	: 14.030 km ²
Rakım	: 23 m
Rakım Farkı	: 5 – 3756 m
Dağlar	: % 49
Ovalar	: % 28
Tarım Alanı	: % 38
Çayır- Mera	: % 3
Akdeniz'e kıyısı	: 160 km'dir.

Adana, Türkiye'nin güneyinde Akdeniz Bölgesi'nin Doğu Akdeniz Bölümü'nde yer alan 14.030 km² yüz ölçümüne ve 1.849.473 nüfusa (2000 sayımı sonuçlarına göre) sahip bir ildir. İlçe sayısı 13 olan Adana'nın 46 belediyesi, 550 köyü bulunmaktadır.

Adana kenti, Seyhan ve Ceyhan nehirlerinin oluşturduğu Çukurova Deltası'ndan kuzeydeki dağlara doğru hafif bir eğimle yükselen alüvyal dolgu taraçalardan biri üzerinde, denizden yaklaşık 40 km içeride kurulmuştur. Denizden yüksekliği il merkezinde 23 m 'dir. Adana kentinin çekirdeğini, sırtını doğuda Seyhan ırmağına dayamış olan Tepebağ yükseltisinin çevresindeki dairesel yerleşim oluşturur.

Türkiye'deki kentleşme sürecinin en hızlı olduğu yerleşmelerden biri olan Adana, Akdeniz Bölgesi'nin ticaret, sanayi ve sermaye piyasası bakımlarından en önemli merkezidir.

Gelişmiş bir yol şebekesinin kavşak noktası olan Adana'da, havaalanı, çeşitli düzeyde eğitim kurumları, Çukurova Üniversitesi ve Devlet Güzel Sanatlar Galerisi vardır.

0.2.1. Araştırma Alanının Tarihi

Adana'ya ait en eski yazılı kayıtlara ilk defa, Anadolu yarımadasının en köklü uygarlıklarından biri olan Hititlerin kaya kitabelerinde rastlanmaktadır. Boğazköy metinleri olarak bilinen M.Ö. 1650 yıllara tarihlenen bir Hitit tabletinde, Adana havalisinden URU ADANIA yani ADANA BÖLGESİ olarak bahsedilmektedir. Bu konuda sadece bu tablet dikkate alınacak olsa bile ADANA ismi en az 3640 yıllık bir geçmişe sahiptir.

Eski çağlarda Seyhan Nehri kıyılarının bol miktarda söğüt ağacı ile kaplı olması ve bu ağacın Mezopotamya kavimlerinde AND ağacı olarak tanınması da yöre isminin oluşumunda etkili olduğu kanaatini yaratmaktadır.

Yine başka bir görüşe göre, ormanlık yörelerde yaşadığına inanılan Fırtına Tanrısı ADAD (Tesup) adının, ormanları bol Toroslar ile Seyhan nehri bölgesinin oluşturduğu Adana yöresine isim olarak verilmiş olduğuna inanılmaktadır. ADAD Hititler 'in, TESUP da Suriye ve Mezopotamya kavimlerinin Fırtına Tanrısıdır. Bu guruplar birbirlerinden düşünce, isim ve yazı tarzlarını alıp verdikleri için bu gelişimin olması kuvvetle muhtemeldir. Fırtına Tanrısı yağmuru, yağmurda bereketi getirdiği için bu bölgede çok sevilen, sayılan bir Tanrı olarak yaşamış ve ona izafeten bu bölgeye de URU ADANIA yani ADANIN bölgesi de denmiş olması mümkündür.

Yöreye gelen Türklerin, yüksek Torosları aşıp güneye doğru sarkmaları sırasında yöreye "Çukurova" adını vermeleri de doğanın insanlara verdiği ilhamın güzel bir örneğidir. Toroslar 'dan dan sonra adeta düz bir görünüm içinde çok tatlı bir eğimle Akdeniz'e kadar inen bu bereketli topraklar Türkler için "ÇUKUROVA" olarak bilinmiştir. Günümüze kadar da böyle bilinmektedir.

0.2.2. Araştırma Alanının Coğrafi Özellikleri

Türkiye'nin güneyinde ve Akdeniz Bölgesi'nin Çukurova bölümünde kurulmuş olan Adana; Doğuda Osmaniye, Kahramanmaraş, Gaziantep; Batıda İçel; Kuzeybatıda Niğde; Güneydoğuda Hatay ve Güneyde Akdeniz ile sınırlıdır.

Seyhan Nehrinin her iki yakasında kurulmuş olan kentimizin, 350–380 kuzey enlemleri ve 340–360 doğu boylamları arasındadır.

İlin kuzeybatı, kuzey ve kuzeydoğu bölümleri, Orta Toros adı verilen dağ sistemi ile çevrelenmiştir. Doğuda sınır, Toros sistemine giren Amanoslara dayanır. Bütünüyle Adana Ovası adı verilen havzanın güneyde kalan bölümüne Çukurova, kuzeyde kalan bölümüne ise yukarı ova Anavarza denir. İki ovayı Misis Dağları ayırır. Çukurova Türkiye'nin en geniş delta ovasıdır. Seyhan ve Ceyhan nehirleri ile Berdan (Tarsus) Çayı'nın getirdiği alüvyonlardan oluşmuştur ve karışık yapılıdır. Akdeniz Bölgesinin en büyük ırmakları olan Seyhan ve Ceyhan, Adana toprakları içinden akar. Düzensiz rejime sahip olan Seyhan Nehri; Toros Dağları'ndan Zamantı adıyla çıkar, çeşitli kollardan sonra Göksu ile birleşerek Seyhan adını alır ve batıda İçel sınırında Deli Burnu'nda denize dökülür. Seyhan Nehri'nin uzunluğu 560 km. 'dir. Ceyhan Nehri'nin uzunluğu ise 509 km 'dir. Adana ve Akdeniz Bölgesi'nin ikinci büyük ırmağıdır. İl'de bulunan Seyhan Barajı ve gölü, Kozan Barajı ve gölü, Nergislik Barajı ve gölü, Çatalan Barajı ve gölü ülke genelinde de önemli barajlar arasındadır.

Adana, Akdeniz iklim özelliklerini taşır. Yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlıdır. Bölgede meydana gelen yağışlar, genellikle yamaç yağışları ve gezici hava kütlelerinin karşılaşması ile oluşur. Ortalama yağış miktarı 625 mm 'dir. Yılın ortalama 74 günü yağışlı geçer.

Adana çevresindeki bitki örtüsü, Akdeniz iklim özelliklerini taşır. 700–800 m 'ye kadar bodur ağaçlardan oluşan makiler görülür. 800 m 'den başlayan ormanlar, daha alçak düzeylerde yayvan yapraklı ağaçlardan (çoğunlukla meşe), daha yükseklerde ise iğne yapraklı ağaçlardan (sedir) oluşur. 2.800 m 'den sonra sedir toplulukları, yerlerini Alp, Alp altı ve Alp tipi çayırlara bırakır. Alp tipi çayırlar sayısız çiçekleriyle bir halı görünümündedir.

0.2.3. Araştırma Alanının Nüfusu ve Ekonomik Yapısı

2000 yılı Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre; 1.849.473 olan toplam nüfusunun 1.397.853'ü şehirlerde (%64,90), 451.625'i (%35.10) ise köylerde yaşamaktadır. Büyükşehir nüfusu 1.130.710'dur. Erkek nüfus oranı %49.74, Kadın nüfus oranı %50.26'dır. Nüfus yoğunluğu 178'dir. Adana ili şehir nüfusu açısından

Türkiye beşincisi il nüfusu açısından ise Türkiye altıncısıdır. Toplam nüfusun %76,31'nin Seyhan ve Yüreğir ilçelerinden oluşan il merkezinde yaşamaktadır.

0.2.4. Araştırma Alanının Sosyo-Kültürel Yapısı

Adana yöresinde çeşitli uygarlıklar yaşamış ve iz bırakmışlardır. Araplar, Selçuklular, Ramazanoğulları ve Osmanlıların (Türkmen ve Yörük Aşiretleri) yöre kültürünün çeşitlenmesinde önemli katkıları olmuştur. Adana kültürü oluşan bu kültür mozaiği içinde ortaya çıkan ulusal kültürün bir parçasıdır.

Çukurova'nın iklim ve toprak özelliklerinin pamuk ekimine elverişli olması 1860'lı yıllarda İngiltere'nin, ardından da Fransa ve Almanya'nın ilgisini çekmiştir. Bu ilgi sayesinde ilk tarım makineleri de bölgeye girmeye başlamıştır.

Ekonomik yaşamdaki değişme sosyal yaşama da yansımış, pamuk ekimiyle beraber yöreye mevsimlik işçi göçleri de başlamıştır.

Özellikle 19.ve20. Yüzyıllarda Adana ovasında yerleşimin artmasıyla tarımda ve sanayileşmede büyük atılımların olması, yörenin kültüründe büyük değişiklikler yaratmıştır. Ayrıca yörede yayla, deniz ve ova kültürünün de karışımı ile yeni bir kent kültürü meydana gelmiştir.

İlde çeşitli uygarlıklara ait toplam 65 adet büyük boyutlu sit alanı bulunmaktadır. Bu sit alanları içinde Kozan merkez ve Seyhan ilçe merkezi gibi kentsel siteler, Misis, Magarsus, Anavarza gibi arkeolojik siteler, Ağyatan, Akyatan, Yumurtalık Lagünü gibi doğal siteler, ayrıca anıtsal nitelikli kültür varlıkları da bulunmaktadır. Bunlar Misis ve Adana Taş köprüsü, Ulu cami, Arasta, han-hamam gibi dini, askeri ve resmi yapılarıdır.

Çukurova'da, halk edebiyatı ve âşık geleneği yüzyıllardan beri sürmektedir. Bu konu ile ilgili yapılan araştırmalarda birçok masal, efsane, fıkra, ağıt v.b. derlenmiştir. Bunlardan en iyi korunana âşıklık geleneğidir. Adana'da âşıklar, sazlı(telden), sazsız(dilden) olmak üzere iki gruba ayrılır. Karacaoğlan, Dadaloğlu âşıkların en ünlülerindendir. Bunların dışında yörede Âşık Yusuf, Deli Boran, Feymani, Osman Eyyubi, Âşık Abdullah, Gündeşlioğlu, İlbeylioğlu, Kara Osman, Kul Halil, Kul Seydi İçgözoğlu, Âşık Karalı, Hacı Karakılçık, Abdulvahab Kocaman, Âşık Fidani, Âşık Ömer, Âşık Ali, Âşık Hüseyin, Derdiçek ve İnce Arap gibi birçok âşık yetişmiştir.

Kadın halk şairleri de bulunmaktadır. Bunların en ünlüleri; Durdu, Nazlı Gelin, Sinem Kız, Hasibe Hatun ve Hasibe Ramazanoğlu'dur.

Çok değişik uygarlıkların yaşamına sahne olan Çukurova'da folklor'un da zengin olması doğaldır. Anadolu folklorunun genel karakteristiği yöre folklorun de, bazı değişikliklerle aynen görülmektedir. İklim, iş bölümü, gelenek ve görenekler, folklorun bölge içinde diğer bölgelere göre başkalaşmasına önemli ölçüde etken olmuştur. Şölen, av folkloru ile bu yaşam biçimine uygun giyim, özgür yaşam tavrı bu etkilerle oluşmuş önemli folklor özelliklerindedir.

İlin yetiştirdiği halk ozanlarının başında Karacaoğlan ve Dadaloğlu gelir. Bunların yanı sıra ünü çevresini aşmayan sayısız halk ozanı da vardır. Bunların yanı sıra ünü çevresini aşmayan sayısız halk ozanı da vardır.

Adana yöresinin zengin bir yemek kültürü bulunmaktadır. Bu yemek kültürünün bu kadar zengin olmasının nedeni çeşitli kültürlerin etkisinde kalması ve onların yemekleri ile kendi yemeklerini damak zevkine uygun olarak birleştirmesidir. Adana yemeklerinin en önemli özelliği un, bulgur, et sebze ile çeşitli baharatların çok kullanılmasıdır. Yemeklerin yanında bol yeşillik ve değişik salatalar yenir. Aynı zamanda süt, yoğurt, peynir, çökelekte bol miktarda kullanılmaktadır. Özellikle etli yemekler sebze ile birleştirilerek yapılır. Bakliyat türleri ile sebze yemekleri ve çorbalarda bol miktarda kullanılmaktadır. Çorbalardan kesme ya da hamur çorbası, yüksük çorbası, düğün çorbası. Sebze yemeklerinden, süllüm, mercimekli ıspanak başı, kabak çentmesi; bulgur yemeklerinden ekşili topalak, sarımsaklı köfte, içli köfte; sakatat yemeklerinden şirden dolması, karın dolması; içeceklerden şalgam suyu, aşlama(meyan kökü) ayran, kaynar; tatlılardan taş kadayıf, karakuş tatlısı, nemse tatlısı, halka tatlısı ve bici-bici.

BİRİNCİ BÖLÜM

HALK HEKİMLİĞİ VE GENEL KAVRAMLAR

1.1. Halk Hekimliği

Halkın olanakları bulunmadığı için ya da başka sebeplerle doktora gidemeyince veya gitmek istemeyince, hastalıkların tanılama ve sağaltma amacı ile başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümüne “halk hekimliği” denmektedir (Boratav, 1994:122).

Bu açıdan “hastalık” deyimini de alıştığımızdan geniş bir anlamı kapsar. Bununla sadece kişinin sağlık durumundaki aksaklıkları değil, kısırlıktan tutun da nazar değmesi gibi insanlardan gelebilecek kötü etkilere ve tabiat dışı varlıkların (cinler, periler, v.b.) sebep olabilecekleri sakatlıklara kadar türlü bozuklukları anlamak gerekir (Boratav, 1994:123).

İnsanoğlu hastalıklardan korunmak ve hastalandığında iyileşmek için sihir, büyü ve dinden yardım beklemiş, yaşam boyu edindiği deneyimlerden yararlanmıştır. İnanılan ve güven duyulan bu etmenler halk hekimliği uygulamalarının yaşama geçirilmesini kolaylaştırmış ve insanlık tarihi boyunca sürmesini sağlamıştır (Polat, 1995:1).

Halk hekimliğinin amacı, kullandığı maddi ve manevi araçlar yardımıyla, halkın sağlığını korumak ve hasta kimseleri sağlıklarına kavuşturmaktır (Acıpayamlı, 1989:5).

1.1.1. Halk Hekimliğinin Doğuşu ve Gelişim Kronolojisi

Tarihin ilk topluluklarından bu yana doğayı tam çözemeyen insanlar, daha sonra onun her türlü iyiliği ve kötülüğü yapabileceklerini düşünmüş, onunla iyi geçinmenin yollarını aramıştır. Dilekleri yerine gelince şükretmek amacıyla adaklar adamışlar, çeşitli büyüsel ve törensel işlemler uygulamışlardır (Artun, 2000: 52).

Eski Mezopotamya 'da Ninova 'da yapılan kazılarda çıkartılan çivi yazısıyla yazılmış kil tabletlerinden, o döneme ait hastalıkların nedenlerini ve tedavi usullerini, dolayısıyla halk hekimliğine ait bilgileri öğrenmekteyiz. Eski Mezopotamya'da tedavide tanrıların öfkesini dindirmek için dua etmek, kurban kesmek ve adak adamak gibi

yollara başvurulması vücuda giren ve hastalıklara neden olan cinlerin uzaklaştırılması amacıyla muska yazılarak hastanın boynuna asılması, sihir yapılması, dua edilmesi gibi telkin tedavisine bugün Anadolu'da halk hekimliğinde de rastlamaktayız. Eski Çin'de halk hekimliği ile ilgili kaynaklar ise, sayısı 50'yi bulan eski eserler ve mitolojik bilgilerdir. Eski Çin'de halk hekimliğinde, Hint ve Orta Asya halk hekimliğinin özellikle Uygurların etkileri görülmüştür (Şar, 1989:222 - 223).

M.S. 6. ve 8. yüzyıllarda Batı'da gerileyen bilim, Yakın Doğu'da İslam ülkelerinde ilerlemeye başlamıştır. İslam Tercüme Ekolü Eski Yunan, Hint ve diğer milletlere ait pek çok eseri Arapçaya çevirmiştir. Böylece Antik çağa ait halk hekimliği bilgileri İslam dünyasına geçerek günümüze kadar gelmiştir (Demirhan, 1985: 195).

Yapılan bir çalışmada İbn-i Sina'nın göz hastalıklarında önerdiği ilaçların, günümüz halk hekimliğinde kullanıldığı saptanmış olup bunların tıp tarihimizin yaşadığının canlı belgeleri olduğu ileri sürülmüştür (Üçer, 1990: 12).

Sağlığın, ruhlarla dolu olan çevre ile insanın dengeli olmasıyla kaim olduğuna inanılan İslam öncesi Orta Asya Türklüğünde, hastalıkların bu dengenin bozulmasıyla yani insan ruhunun, kötü ruhlar tarafından kaçırılması veya bedenine kötü ruhların girmesiyle ortaya çıktığı kabul edildiğinden, bu düşüncenin hâkim olduğu ortamda göz ile görülebilen maddi sebeplerle ortaya çıkan hastalıklar genellikle yörenin bitki, maden ve hayvanlarını ilaç olarak kullanan emci, otacı denilen günümüz hekiminin eşdeğeri kişiler tarafından tedavi edilirken, ruhi bozukluklar ve akıl hastalıkları gibi sebebi bilinmeyen ancak kötü ruhların tesiri altına girmiş olduğuna inanılan kimselerin tedavilerini de kam, şaman ve İslami devirdeki adıyla baksılar üstlenmiştir (Bayat, 1989: 61).

İslamiyet'ten önce eski Türk toplumlarındaki şaman ve kamların toplumsal görev ve sorumlulukları, islamiyetin kabulüyle fonksiyon değişimine uğramış ocaklılar, kırıkçı- çıkıkçılar ve falcılar devralmıştır.

Kısaca Antik çağda Hipokrat'tan önce efsane ve mitoloji ile karışık olan halk hekimliği bilgileri nesilden nesile aktarılarak günümüze kadar gelmiş ve ülkelerin kendilerine özgü folklor bilgileriyle karışarak onların bugünkü halk hekimliği bilgilerini oluşturmuştur.

1.1.2. Halk Hekimliğinin Toplum İçindeki Yeri

İnsanın varoluşuyla yaşıt olan halk hekimliği ve geleneksel uygulamalar, günümüzde “kültür mührümüzün izlerini taşıyan” yaşayan tarih olarak değerlendirilmektedir (Polat, 1995: 1).

Tıp tarihindeki uygulamaları günümüzdeki kalıtları olan halk hekimliği sağlık ve hastalıklarla ilgili geleneksel inanç, tutum ve uygulamaların tümünü kapsamaktadır Bugüne kadar yapılan araştırmalar sonucunda halkın hastalıklardan korunmak ve onları tedavi edebilmek için doğal, çevresindeki her türlü maddi ve manevi' aracı kullandığı saptanmıştır (Savran, 1998: 342).

Gözlem ve deneme yoluyla elde edilen bu bilgiler yüzyıllarca birikerek kültür vasıtasıyla kuşaktan kuşağa aktarılmış ve tıp biliminin temelini oluşturmuştur. Savaşta, avda sakatlanmalar ve yaralanmalar, hayvanların hastalanmaları, doğum olayları insan nesline sürekli yeni bilgiler kazandırmıştır. Sonuç olarak iyi gözlemci ve yetenekli "iyi ediciler" (Sağaltıcılar) toplum içinde ortaya çıkmıştır. Biraz deneyim, biraz gözlem, biraz sihir büyü karıştırılarak elde edilen başarı toplum içinde dünyanın en eski uzmanlık kollarından biri olan yeni bir sınıfı oluşturmuştur. Bunlara büyücü, şaman, ocaklı, hekim vb. gibi pek çok ad verilir (Serdaroğlu, 1996: 3).

Günümüz modern toplumlarında da halk hekimliğine bağlı pratik ve uygulamalara rastlamaktayız.

Türk hayatında, şamanlık inancına bağlı eski inanç ve düşüncelerin devamı niteliğinde görölen inanışlara ait pratikler; işlevlerini yaşama biçimlerini, varlıklarını ve etkinliklerini farklı görünlere büründürüp devam ettire gelmişlerdir.

Modern tıp, geleneksel tababetin gelişiminin bir sonucu değildir, fakat modern tıbbın tedavi ve bakım teknikleri ile geleneksel tıp arasında benzerlikler görebiliriz. Günümüzde, ileri sanayi toplumlarında da bilimsel tıbbın yanında, folk pratiklerinin de yaşamakta devam ettiklerini izlemekteyiz. Örneğin, baş ağrıları ve diğer bazı sızılar için kullanılan aspirin, geleneksel tıbbın uzun yıllar uyguladığı kinin, kokain gibi ilâçlar, aslında, bilimsel tıbbın gelişimi sonucunda ortaya çıkmıştır. Buna karşılık, bilimsel tıp ile geleneksel tıp arasında önemli bir ayrılık vardır o da bilimsel tıp, modern tıp neden

sonuç bağı içinde kesin bilgiye dayandığı halde, geleneksel tıpta böyle bir lojik ilişki (nedensellik) yerine inançlar ve bir takım yaşanılmış ampirik bilgiler rol oynar. Bu nedenle, geleneksel tıp, inançlar ve pratiklerin gelişi güzel bir sıralanması olmayıp, kendi içinde mükemmel bir biçimde örgütlenmiş bir tıp teorisi örneğini ortaya koyar (Türkdoğan, 1974: 41).

Binlerce yılın bilgi birikimi olan birçok geleneksel anlayışa tamamen karşı çıkılmış, kesin deneyimlerle bilinen, birçok halk ilacı, “kocakarı ilacı” diye küçük görülmüştür. Bir taraf modern tıbbi her şey görürken, diğer taraf da halk hekimliğinin geleneksel yöntemleriyle, tabiat hazinesinden elde edilmiş ilaçlarla çalışanlar da, zaman zaman modern tıbbın gelişmelerini ve ulaştığı düzeyi görmezden gelmiştir (Artun, 2005: 328).

Günümüzde hemen hemen her iletişim aracında konunun uzmanı olmayan kişilerin her geçen gün artan boyutta alternatif tıpla ilgili yayınlarına rastlanmaktadır. Bu da beraberinde birçok sorunu getirmektedir: Halk sağlığı uzmanlarınca ele alınmadığında sağlığa zarar verecek durumlar ortaya çıkmaktadır.

1.1.3. Anadolu 'da Halk Hekimliği

Atalarımız birçok acı deneylerden sonra, bitkileri yararlı ve zehirli diye iki bölüme ayırmış, önceleri tuzak veya ok zehri olarak kullanılan bitkileri, tedavi amacıyla kullanmaya başlamışlardır. Anadolu, on üç bine yakın bitki çeşidi ile dünyanın en zengin bitki florasına sahip yerleşim yerlerinden birisidir. Tarih boyunca tüm uygarlıklar bu zenginlikten yararlanmayı bilmişlerdir. Günümüzden uzun yıllar önce yaşamış insanların kullandığı bitkilerle tedavi yöntemi günümüzde de hala dolaylı ya da doğrudan kullanılmaktadır (Bayat, 1989: 58).

Tarihin en eski kültür ve medeniyetlerinin yerleşim alanı olan Anadolu'da yaşamış milletler, sonradan gelenlere kendilerinden bir şeyler bırakarak ya bu toprakları terk etmiş ya da onların kültür potasında eriyerek ortadan kalkmışlardır (Ülken, 1969: 2).

İslamiyet'in Orta Asya'da Türkler arasında yayılmasından sonra eski inançların bir kısmını Müslümanlık cılası altında yaşatan kamlar, baksılık adı altında, İslami kültürün yüzeysel olduğu yerlerde, yakın zamana kadar varlığını sürdürmüştür. Bu

bakımdan baksı için, eski Türk Şamanizm'inin İslami devirdeki devamıdır diyebiliriz (Bayat, 1989: 62).

Türklerin halk hekimliğine dair bilgilerine İslami dönem yazılı kaynaklarında da rastlarız. 1070'te yazılan Kutadgu Bilig'de buna örnek gösterilebilir.

Yusuf Hashacib Kutadgu Bilig adlı eserinde hastalıklardan ve hekimlerden şöyle bahsedilir.

4355- Olarda birisi otacı oturur

Kamug ig tapaka bu emçi erür (Arat, 1979: 438)

Bunlardan biri tabiplerdir; bütün hastalıkları bunlar tedavi eder (Arat, 1959: 315).

4361- Bularda basa keldi afsunçılar

Bu yi yeklig ipke bu ol emciler

4362- Bularka yime ök katılgı kerek

Bu yil yeklig ipke olagu kerek (Arat, 1979: 438)

Bunlardan sonra efsuncular gelir; cin periden gelen hastalıkları bunlar tedavi ederler. Bunlar ile de görüşmek tanışmak gerekir; (çünkü) cin ve peri çarpmasından hastalıkları okutmak lazımdır (Arat, 1959: 315).

Anadolu, tarihin her döneminde kültürel bir zenginliğe sahipti. Halk hekimliğine dair pratik ve uygulamalar, Anadolu Türk yurdu olmadan önce de vardı. Modern tıbbın kurucusu Hipokrat'ta bu coğrafyada yetişmiş bir bilgindir.

Türklerin Anadolu'ya yerleşmesiyle pek çok darüşşifa, maristan, bimaristan adı verilen hastaneler kurulmuş, medreselerde usta – çırak şeklinde tıp eğitimi gerçekleştirilmiştir. Ayrıca Anadolu Selçukluları döneminde Konya'da, Kırşehir'de, Havza'da, Kütahya'da birçok kaplıca ve ılıcalar yaptırılmıştır. Bugün bu kaplıcaların bazıları çeşitli yıllarda restore edilerek günümüze kadar gelmişlerdir (Şar, 1989: 226).

Selçukilerin Darüşşifaları yanında şehirlerin yalnız dışında değil, içlerinde de büyüklü küçüklü vakfın yardımları ve bağışlar ile payidar olan ve İslâmi esasları prensip alan bu mistik ve ruhî tedavi yurtlarında bilhassa bunları kuran ocaklar meşgul

olmuşlardır. Kendi tecrübelerine dayanan endikasyonlarla tedaviler yapmışlardır (Ünver, 1974: 54).

Orta Asya'dan gelip Anadolu ve Rumeli'ye yerleşen Türkler, Anadolu'ya gelince İslamiyet ve Anadolu kültürüyle tanışmıştır. Türk halk kültürü günlük hayatın uygulama ve değer yargılarıyla yeni bir içerik ve nitelik kazanmıştır. İslamiyet öncesi atalar kültürü, tabiat kültürleri, gök tanrı kültürü ve şamanlık gibi eski inançlar yeni inanç örgüsü altında devam etmiştir (Ocak, 2000: 53).

Anadolu insanı Şamanizm'in kalıntısı, inançlarımızın uzantısı ve öteden beri süregelen geleneklerin de etkisi ile Allah'a yakın hissettikleri ermiş kişileri, ya da Tanrının sevgisine nail olduklarına inandıkları insanları ululaştırmışlar ve onlara büyük saygı gösterip zor anlarında bunlardan medet ummuşlardır. Anadolu baştanbaşa erenler yurdu, evliyalar ocağıdır. Her köşede sıkıntılarımıza rahatlık getirdiğine inandığımız binlerce eren ve evliyanın bulunduğu makam ve mertebelerin var olduğu kimse tarafından inkâr edilemez (Yardımcı, 1989: 271).

Yatırların güçlerinin, türbelerin çevresindeki canlı, cansızlara yayıldığı inancı Orta Asya'da olduğu gibi Anadolu'da da mevcuttu. İlk Çağ Anadolu'sunda yaşayan eski kavimlerin mezarları daha sonra Hıristiyan azizlerine atfedilmiş, kutsal pınarları da ayazmalara dönüşmüştür. Aynı yerler Türklerin yerleşmesinden sonra, Orta Asya inançlarıyla birleşerek İslami bir görünüme bürünmüştür (Bayat, 1989: 72).

Osmanlı halk hekimliği, Selçuklu halk hekimliğinin bir devamı olmuştur. 17. 18. ve 19. yüzyıllarda Osmanlılarda aktarlık çok önemli ve değerli bir meslek haline gelmiştir. İstanbul'un çeşitli semtlerinde aktar dükkânlarına rastlanmasına rağmen, genel olarak aktarlar Mısır çarşısı denilen çarşıda toplanmış ve bu çarşı, bütün ülkenin drog ve baharat ticaret merkezi olmuştur. Önceleri aktarlar sadece drog ve baharat satarlarken sonraları ilaç yapmaya ve halka satmaya başlamışlardır (Şar, 1989: 227).

Yüzyıllardan beri insanoğlu çok şeye inanma ihtiyacını duymuştur. O'nun için inandığı şeyin fazla mantıki olması pek önemli değildir. O, duyduğuna, gördüğüne yetişme sürecinde çevresinden edindiği halk kültürüne bağlı kalarak inancından fazla ödün vermeksizin belli inançlarını sürdürüp gitmiştir, insanoğlu için inanmanın mantığı değil, inanmanın verdiği mutluluk hep ön planda yer almıştır. Bu nedenle inanmalara dayalı halk sağaltmacılığı o denli önem kazanmıştır ki her taş parçası bir deva kapısı,

her kuru ot bir ilaç, her doğa olayı bir işaret olarak belleklerde yer etmiş ve Anadolu insanının hayatına onun kopmaz bir parçası gibi girmiştir (Yardımcı, 1989: 267).

Anadolu halk hekimliğinde kullanılan sağaltma işlemlerinde bitkilerden yararlanma büyük yer tutar. Bitkilerin halk hekimliğinde başlıca kullanım sebebi olması ise Anadolu'nun zengin bir bitki çeşitliliğine sahip olusudur. Bugün Anadolu'da birçok hastalığın halk ilaçları ile tedavi edildiği görülmektedir.

1.1.4. Adana Halk Hekimliği

Adana yöresinde anlatılan bir efsaneye göre, Lokman Hekim, bitkilerin dilinden anlar ve bitkiler ona hangi dertlere deva olduklarını söylemiş. Ölümsüzlük ilacını bile bulduğu ve bu ilacın nasıl yapıldığını Çukurova'da birbirleriyle konuşan çiçeklerden öğrendiği söylenir. Fakat öğrendiklerini yazdığı kâğıt, Ceyhan Nehri üzerindeki Misis Köprüsü'nde elinden uçar ve böylece ölüm, çare bulunmaz olarak kalır (Turan, 2000: 1).

Yörede Lokman Hekim efsanesinin farklı varyantları bilinmekte ve anlatılmaktadır. Bu efsanelerin Çukurova'da geçmesi, ölüme bile çare olacak değerli bitkilerin Çukurova bölgesinde yetişmesi, bu bölgenin bitkisel ilaçlar ve halk hekimliği bakımından zengin bir geçmişe ve önemli bir yere sahip olduğunu gösterir. Bu zenginlikte yörenin etnik çeşitliliğinin payı görmezden gelinemez. Bölgedeki halk hekimliği pratik ve uygulamalarına çok sayıda yazılı kaynakta rastlıyoruz. Bunlardan biri Türkmen aşiretlerinde cin ve periye tutulmuşlara yapılan bir uygulamadır.

Toroslar'daki Türkmen aşiretlerinde cin ve periye tutulmuşlara üzerlik urasası tatbik edilirdi. Bunun için bir kıymık balmumu, en az yedi tane üzerlik, üç tane çörek otu, üç tane kekik otu, üç tane tuz ile hamur edilen karışım ateşe atılarak buğusunda hastalar tütsülenirdi. Bu esnada “üzerliksin, havasın, her sayrıya devasın, aslan Ali Murtaza'nın Zülfikarın kurtaransın. Bizi yavuz dilden, kem gözden, cinlerin, perilerin, devlerin şerrinden eman eyleyen sensin.” gibi sanakalar okunur veya yedi kapıdan toplanan un hamur edilerek sahan şekline sokulur. İçine zeytinyağı ve fitil konularak büyük bir ağacın altında veya su kenarında yakılır. Bu işin kusursuz yapılması halinde hastanın iyileşeceğine inanılır (Yalman, 1977: 495–496).

Yöredeki insanlar, kendileri için faydalı olduğuna inandıkları bitkileri almak için çerçiye gitmektedirler. Bazı insanların daha hastalığın ilk aşamasında yani doktora

başvurmadan çerçiye gittiği görülmektedir. Bazı insanlar ise doktora gidip tedavi gördükten sonra bu tedavinin sonuçsuz kaldığı yani doktorların ve ilaçların dertlerine çare bulamadığı durumlarda, son bir umut olarak çerçiye gitmektedirler. Bunun yanı sıra ekonomik nedenler yani doktor ücretlerinin ve ilaçların pahalı oluşu nedeniyle ya da tıbbın çözüm bulamadığı durumlarda çaresizlik yüzünden çerçiye başvurulduğu görülmektedir (Artun, 2005: 376).

Adana halk hekimliğine dair, pratik ve uygulamalar hastalık ve sağaltmalar çalışmamızın ileriki bölümlerinde detaylı bir şekilde ele alınmış ve açıklanmaya çalışılmıştır.

1.2. Genel Kavramlar

1.2.1. Halk İlaçları

İlk çağlardan başlayarak, her şeyin insanların gereksinimlerinden doğduğu düşünülecek olursa, halk ilaçlarının da, tarihin çok eski devirlerinden beri kullanılageldiği fikri yanlış olmaz. Bu ilaçlara duyulan gereksinimler günümüze kadar ulaşmıştır. Bugün tıbbın geliştiğini, eski halk ilaçlarının kullanımının azaldığını düşünsek bile, gelenek ve göreneklere bağlı kimseler, tecrübeli yaşlılardan ve aktarlardan yararlanmaya devam etmektedirler. Ayrıca bilimsel hekimlik tıbbi folklorun en ileri aşamasında ortaya çıkmış, bu gelişirken tıp folkloru da gelişmiştir. Bu nedenle halk bilgileri her geçen gün unutulmayıp aksine bu bilgilere daha yenileri ilave edilmiştir. Böylece hekimle temasa geçme zorluğu ile karşılaşan halk kendi bilgilerini uygulamıştır. Nitekim Anadolu'da birçok hastalığın halk ilaçları ile tedavi olunduğu görülmektedir (Sucu, 1989: 211).

Halk ilaçları, çok eski tarihlerden beri kullanılmış ve bu ilaçlarla yapılan tedaviler günümüze kadar ulaşmıştır. Halk ilaçları ve halk hekimliği ile ilgili bilgiler değişik şekillerde nesilden nesile aktarılarak devam etmiştir.

Bitkiler doğrudan doğruya, ya da dolaylı olarak insanların ve hayvanların yaşamını sağlar. Aldığımız oksijenden, giydiğimiz giysilerimize ve yediğimiz besinlerimize kadar her şeyi bitkilerden elde ederiz: İlaçların önemli bir bölümü de yine bitkilerden elde edilir (Değer, 1992: 10).

Uzun yıllardan beri bitkiler çeşitli hastalıkların tedavisi için kullanılmıştır. Halk hekimliğinde de ilaç olarak geniş bir kullanım alanı olan bitkilerin doğrudan kullanımı, dünya çapında, önemli bir alternatif sistem olarak yaygınlaşmaktadır.

Kimi çevreler tarafından “kocakarı ilacı” diye değer verilmeyen halk ilaçlarına tarihi belgelerimizde de rastlıyoruz. Dolayısıyla halk ilaçları bilimsel bir bakışla incelenmeli ve değerlendirilmelidir.

Başbakanlık Arşivi M. Tıp Dosyasında bulunan, numarasız bazı reçete örnekleri, hayli ilginç ilaç terkipleridir. Bunlar çeşitli şekillerde hazırlanmaktadırlar. 18. yüzyıla ait

olan 1737 tarihli bir reçete örneği mide rahatsızlıklarında kullanılmaktadır. Bu örnekte revgan-ı tarçın (tarçın yağı) ve kahve vardır. Bir miktar revgan tarçın bir damla kahve ile içilir. Yine karanfil yağı bir damla kahve ile içilirse diş ağrısına iyi gelir. Bu formüller bugün de halk arasında kullanılan bileşiklerdir ve etkileri modern tıp tarafından da onaylanmıştır. Yalnız; miktar ve yapılış tarzları bugünün modern tıbbına göre ilkel şekilde olup, tipik tıbbi folklor örnekleridir (Erdemir, 1989: 141–142).

Günümüzde de tarçın, mide hastalıklarında ve karanfil, diş ağrılarını tedavi için halk arasında kullanılmaktadır.

Halkın kullandığı ve çoğu zaman da yarar sağladığı halk ilaçlarının bazıları üzerinde bilimsel çalışmalar yapılmış, kimyasal yapıları ve etkileri belirlenmiştir. Drogların bazıları günümüz modern tıp ve eczacılığında değerlerini kaybetmiş, bazıları ise etken madde kaynağı olarak ve sanayide kullanılmaktadır. Bu nedenle halk ilâçlarına gereken öneminin verilmesi ve kimyasal farmakolojik araştırmaların, bu ilâçların üzerinde de titizlikle sürdürülmesi gerekir (Asil, 1989: 38).

Sonuç olarak halk hekimliğinde görülen batıl inançların, dini tedavilerin ve geleneklere dayalı kullanımların yanında değerli ve yararlı bilgilerin de var olduğunu görmekteyiz. Nitekim bugün kullanılan ilaçların bir kısmının halk ilaçları üzerindeki çalışmaların bir sonucu olması gibi, bu alanda yapılacak dikkatli araştırmaların tıp dünyasını geniş ölçüde zenginleştirebileceği de bir gerçektir (Sucu, 1989: 218–219).

1.2.2. Bitki Folkloru

Bitki folkloru araştırmalarında, bitkinin yalnız ilaç olarak kullanılışı değil, daha birçok yönü ile incelenmesi söz konusudur (Tanker, 1989: 239).

Adana iklimi ve coğrafik koşullarıyla zengin bir bitki florasına sahiptir. Türk halk hekimliğinde birçok halk ilacının bitkilerle hazırlandığı göz önüne alındığında bölge bitki folkloru açısından oldukça zengindir.

Bölgede kimi bitkiler hastalık adıyla anılmaktadır. Bunlardan en bilineni sıtma ağacı olarak bilinen okalıptstr. ukurova’da bataklıkların çok olması dolayısıyla sivrisineklerin yaşam alanını genişlettiği için okalıptüs ağacının bataklıkları kurutma özelliğinden dolayı “sıtma ağacı” olarak adlandırılmaktadır.

Eucalyptusbaum ve ucalyptus ya da heberbaum bitkinin farmakolognozide bilinen isimleridir ([www.bitkiselmedavi.com](http://www.bitkiseltedavi.com)).

Bölgenin zengin bitki çeşitliliği halk hekimliğinin yanı sıra mutfak kültürünü de zenginleştirmiştir. Adana’nın Akdeniz Bölgesi’nde olması, bölgenin baklagiller, sebzeler ve meyveler yönünden çok zengin olması Adana mutfağını zenginleştirmiştir (Artun, 2006: 144).

Adana mutfağında tat vericilerin önemli bir yeri vardır. Bunlar arasında maydanoz, nane, kırmızıbiber, kırmızı pul biber, sumak, karabiber, kimyon, ss biberi, kekik, nar ekşisi, soğan, sarımsak vb. sıralanabilir (Artun, 2006: 145).

Mutfak kültürü dışında adanalı kadınların el içlerinde (dantel, kanaviçe, yazma kenarı) iek motiflerini sıkça kullandıklarına rastlamaktayız. Bunu elişlerinin isimlerinden de anlamaktayız. Portakal ieği, böğürtlen, mısır samağı, dut prğ modelleri örnek olarak verilebilir.

Bitki isimlerini bölge insanına isim olarak verildiğini görmekteyiz. Örneğin Karaisalı ilçesinden olan insanlara, “murtu” denilmesi oldukça yaygındır. Bu isimlendirmenin sebebi halk arasında murt denilen bitkinin (mersin ağacı) yörede çok yetişmesidir.

1.2.3. Attariye

Attariye, koku satıcısı demek olan Attar sözcüğünden, dükkânında iğne, iplik, baharat, zarf, kâğıt, tütün gibi ufak tefek şeyler satan kimsedir (TDK, 1981: 28).

Bitkilerle doğrudan tedavinin en yaygın uygulaması Attar (Aktar) dükkânları yolu ile. Burada satılan bitkisel ürünlerin bir kısmı, yılların getirdiği, bir deneyim sonucu olarak kullanılıyorsa da, büyük bir kısmı ticari amaçla bulundurulmuş ürünlerdir (Tanker, 1989: 210).

Eski Mısır Çarşısındaki aktar dükkânları halka ilaç tarifleri veren, ilkel anlamda ilaç yapan ve çeşitli droglar satan, yani açıkçası ilkel eczacılık mesleği uygulamaya çalışan yerlerdi.

Bugün aktarlar baharatçı adı ile bitkisel, hayvansal ve madeni drogları ve çeşitli maddeleri satan bir satıcı tipi haline gelmişlerdir ve eski özelliklerinden bazılarını tamamen kaybetmişlerdir. Ancak yine de halka çeşitli maddeler sattıkları gibi bazı ilaç formüllerini ilkel olarak bilmektedirler. Bu bakımdan Mısır Çarşısının tıbbi folklorumuzda çok önemli bir yeri vardır. Çünkü maddelerini halk iki tip tedavide kullanmakta ve bazı aktar tarifelerine göre ilkel ilaç hazırlamaktadır (Erdemir, 1982: 115).

Ülkemizde köklü bir geçmişe sahip olan Mısır Çarşısı, çalışma alanımız Adana'da mevcuttur. Yerleşim ve ticaret bakımından pekte yeni olmayan bir geçmişe olan Saydam Caddesi, Mısır Çarşısını bünyesinde barındırır. Ülke genelinde olduğu gibi Adana'da aktarlara çerçi denilmektedir. Oysaki çerçilik bir meslek değil, esnaf tipidir.

Adana bölgesinde halk arasında “aktar” ve “çerçi” aynı anlamda kullanılmaktadır. Adana'da yaygın ismi “Çerçi Yusuf” olan aktarlarda her türlü şifalı bitki baharat, bal, denizkadayıfı, deniz süngeri vb. gibi hem bitkisel hem hayvansal hem de deniz ürünleri satılır. Bölgede halk her türlü hastalığı için aktarlara başvurabilmektedir.

1.2.4. Drog

Drog. (Fr): Hayvan ve bitkilerden kurutulmuş veya özel metotlarla toplanarak elde edilen, eczacılık ve kısmen sanayide kullanılan ham veya yarı madde (TDK, 1988: 639).

Farmakognozi, ilâç ve ilâç hammaddesi olarak kullanılan doğal ürünleri inceleyen bir bilim dalıdır. Halk ilâçlarının, şifalı bitkiler adıyla anılan ürünlerin değerlendirilmeleri, ancak farmakolojik incelemelerle mümkündür. Aktarlarda satılan ve şifalı olduğu iddia edilen ürünler de, farmakognozi bilgileri içinde değerlendirilirse bir kıymet ifade eder. Droglar bu bilim dalının ana konusudur (Tanker, 1989: 237).

Eczacılığın babası sayılan Eski Romalı Hekim Galen, tedavide soğuk ilâçları, sıcak hastalıklarda; sıcak ilâçları ise soğuk hastalıklarda kullanmıştır. Bugün halk arasında soğuk algınlığı gibi hastalıklarda sıcak bitkisel çayların, ateşli hastalıklarda ise ıslak çarşafa sarmak gibi usullerin kullanıldığı bilinmektedir. Halen, basit ilaçların yanında birçok drogdan oluşan ilaç terkiplerini de kullanmıştır. Halk hekimliğinde kullanılan bugünkü halk ilaçları da, tek bir drogdan oluştuğu gibi, birçok drogdan yapılanları da bulunmaktadır (Şar, 1989: 225).

Halk arasında iki tip ilkel tedaviden biri, maddi tedaviler olup esasen bu uygulamada kullanılan birçok drogun özel farmakolojik etkileri zamanımız tıbbınca da kabul edilmiştir. Meselâ nişasta, hardal, hindiba, kabak çekirdeği ile yapılan maddi tedavilerde olduğu gibi. Şu halde en eski çağlardan bu yana, nesilden nesile geçerek gelen birtakım bilgilerin droglulukları bazı bilimsel araştırmalarla ortaya çıkmaktadır. Ancak bu drogların uygulamaları, halkın eğilim ve geleneklerine bağlı olarak ilkel ve değişmeyen şekillerde devam edip gitmektedir, ikinci tip folklorik tedavi şekli ise telkin tedavileri olup bu tarz tedaviye insanlık en eski çağlardan beri başvurmuş ve halen de başvurmaktadır. Nitekim Mısır Çarşısındaki drogların bazıları da yıllardan beri telkin tedavisi aracı olarak kullanılmaktadırlar (Erdemir, 1982: 115).

Tıbbi bitkilerin drog olarak kullanılan kısımları yaprak, çiçek, tohum, kök, kabuk v.s. içlerindeki etkili bileşikler nedeniyle hastalıkları tedavi ettikleri ispatlanmıştır. Bitkilerdeki etkili bileşikler bitkilerde belirli devrelerinde etkin miktarları en yüksek düzeye erişmektedirler. Yani her bir bitkide içindeki etkin maddenin en

yüksek olduğu bir dönem vardır. Buda her drog için özel bir toplama zamanı bulunduğunu göstermektedir.

Toplanan bitkilerin bozulmasını önlemek için uygun şartlarda kurutulması gereklidir. Kurutulmuş drogların tedavi özellikleri bir yıl kadardır. Bir yıldan sonra drogdaki etkin madde bozulmaya ve sonuçta etkisi azalmaya başlar. Bu nedenle toplama tarihinden bir yıl sonra kullanılmasının hiçbir faydası yoktur. Bir yıldan fazla etkisinin devamını sağlamak için drog özel şartlarda saklanmalıdır (www.herbalistertan.com.tr).

1.2.5. Okuyucu, Üfürükçü, Büyücü

Okuyucu, üfürükçü ve büyücü: Halk arasında tedavilerini yalnız sihirseller esaslara göre yaparlar. Bunların çoğunluğu bilgilerini yazılı kitaplardan elde ederler. Genellikle erkektirler.

Üfürük kelimesinin anlamını “okuyup üfleme” deyişini açıklar. Hastalığın sağlanması isteniyorsa duaların, dileklerin etkisini hastanın vücuduna yaymak için tabiatüstü zararlı varlıkların kötülüklerinden korunmak söz konusu ise, çevreye, etraftaki eşyaya, bu varlıkları ürkütecek sözleri erıştirmek için yapılan istemdir. Afsun, üfürük ile eşit anlamdadır. Urasa (Uras, ırvasa, uğrasa) ise büyüklük nitelikte çeşitli işlemlerin geneline verilen addır (Boratav, 1994: 116).

İKİNCİ BÖLÜM

ADANA HALK HEKİMLİĞİNDE TEDAVİ YÖNTEMLERİ

2.1. Büyü Niteliği Taşıyan Korunma, Tedavi, Araç ve Yöntemleri

İlk insanın açıklamaktan aciz kaldığı her olayı metafiziğe bağlama eğilimi zamanla yerini dini tesirlere bırakmıştır. Bu dönemde hastalıklarına çare bulamayanlar, hastalarını meydana veya mabetlerin önüne koyarak, gelip geçen halktan buna benzer bir derde uğrayıp iyileşenlerin tecrübe ve fikirlerinden faydalanmak isterlerdi (Şar, 1989: 222).

Anadolu'da, dünyadaki yaygın anlayışa uygun olarak halk hekimliğinde hastalıklar, çeşitli ilaçlar ile cerrahi, sıhhi, dini metotlarla tedavi edilirken, bir istisna olarak akıl ve ruh hastalıklarının tedavisinde (tabiatüstü güçlerin etkisiyle meydana geldiği inancıyla) yalnız, tekke, türbe, yatır, tütsü, muska gibi dini ve sıhhi yollardan medet umulmuştur (Bayat, 1989: 64).

Saunders'e göre halk tababeti, halkın temsil ettiği kültür unsurlarıyla mükemmel bir biçimde bütünleşmiştir. Çoğu hastalıklarda, hasta iyi olur veya ölür. Eğer iyileşirse tedavi yöntemi etkin bir kür olarak kabul edilir, ölürse neden tedavi yönteminin elverişli olmayışına bağlanmaz, ancak hasta yardımın dışında kalmış sayılır (Türkdoğan, 1974: 41).

Tıbbi ve mistik folklorda halk hekimliğinin halkımızın kendi kendini maddi ve ruhsal usullerle iyileştirmek istediğinden doğduğunu görmekteyiz. Asırlardır ölüme çare olacak iksir boş yere aranmış olsa bile insanı ızdırapsız yaşatmak ve ömrünü uzatmak maksadıyla başvurulmuş tedavi usullerinden manevi olanları bir telkin tedavisi şeklinde olmuş olup bir müdahaleyi gerektirenleri ise asırlardır halk ilaçları aracılığıyla yapılmıştır (Yardımcı, 1989: 274).

İyi veya kötü bir sonuç almak için tabiat öğelerini, yasalarını etkilemek ve olayların olağan düzenlerini değiştirmek için girişilen işlemlerin topuna birden büyü diyoruz (Boratav, 1994: 106).

Halk inancına göre kötü niyetli kimseler, bu arada, bilhassa büyücüler, yaptıkları büyülerle istedikleri kimseleri hasta edebilmekte, hatta öldürebilmektedirler. Bu gibi

durumlardan korunma, dinsel görevlerin, eksiksiz olarak yerine getirilmesiyle sağlanmaya çalışılmaktadır (Acıpayamlı, 1989: 1).

Bununla birlikte halk asırların deneyiminin bir sonucu olarak sayısız sağaltma yöntemleri ile emleri toplumumuza armağan etmiştir. Günümüz tıbbının bu gibi yöntem ve emlerden, büyük ölçüde yararlandığı bir gerçektir.

Türkiye halkının, halk hekimliğinin bazı uygulamalarında doğaya karşı bir tutum içinde bulunuşunu garipsememek gerekir. Bu durum yalnız bizim için değil bütün insanlık için geçerlidir. Bu uyumsuzluk, kültürü yaratan iki büyük etkenin eseridir. Bunlar ise benzer benzeri yaratır ve bütünüün parçaları birbirini etkilemekte devam ederler şeklinde özetleyebileceğimiz olgulardır (Acıpayamlı, 1969: 6).

Modern çağımızda hala büyü niteliği taşıyan sağaltmalara toplum içinde rastlıyoruz. Büyü niteliği taşıyan korunma, tedavi, araç ve yöntemleri kırsal alanlarda ve kapalı toplumlarda tüm canlılığıyla yaşarken, kent merkezlerinde de bu pratik ve uygulamaların izine rastlanmaktadır.

2.1.1. Yatırlar

Yatır (is): belli bir yerde mezarı olan, doğüstü gücü bulunduğu ve insanlara yardım ettiğine inanılan ölü, evliya (TDK, 1988: 1606).

Türlü olağanüstü güçleri olduğuna inanılan, adlı adsız velilere halk türlü hastalıklarını sağaltmak için de başvurur. Kısırlık kadının bir suçu sayıldığı için, yatırlara bunu gidermek amacıyla başvuranlar kadınlardır. Yatırlara giden kadınların giriştikleri işlemler çeşitlidir. Sadece bir adak, yatırım toprağından suya karıştırıp içmek, yakınında bulunan kaynaktan su içmek, etrafındaki ağaç, çalı, parmaklık, pencere demiri gibi şeylere bez bağlamak, dileğini daha açık, daha keskin belirtmek için ufacık bir salıncak asmak, yatırırı bulunduğu yerde geceleme, bunların en saygınlarıdır (Boratav, 1997: 123).

Anadolu halk hekimliğinin bazı uygulamalarında atalar kültü ve tabiat kültleri arasında bir bağ vardır. Atalar kültü ataların takdisine dayanır. Atanın öldükten sonra ruhunun bir takım üstün güçlerle donanacağı ve bu sayede gende kalanlara yardım edeceği inancı vardır. Ataların eşyaları ve mezarları kutsal kabul edilip ruhlarına kurban

sunulurdu. İslamiyet'in kabulünden sonra atalar kültü Anadolu'da Türkler arasında veli kültürünün oluşumunda etkili rol oynamıştır. Üstün ruhlarla donanmış insan tipi Müslümanlıkla da bağdaşmıştır Velinin ait olduğu toplumun sosyal, dini ve ahlaki değerlerinin temsilcisi olduğuna inanılır (Ocak,1984:3).

Adana'da yatır, ziyaretlerde atalar kültürünün devamı olan veli kültürüyle yapılan halk hekimliği sürmektedir. Hastalıkların çeşitlerine göre seçilen bu ziyaret yerlerini Sayın Çağınlar şu şekilde sıralamıştır:

1. Çocuğu Olmayanların Gittikleri Ziyaret Yerleri: Cabbar Dede, Derviş Hoca, Çoban Dede, Bilal-i Habeşi Yedi Kardeşler, Cafer El Tayyar, Sultan Habibin Nacar, Bulamaç Dede, Ağca Baba, Gaffar Baba, Sadık Sultan Zilli Dede, Durhasan Dede, Hurmalı Dede, Mutlu Dede, Bulut Dede Sait Dede, Arpacı Dede, Muhittin Dede.
2. Çeşitli Hastalıklara Şifa Aramak İçin Gidilen Ziyaret Yerleri: Derviş Hoca, Bilal-i Habeş, Yedi Kardeşler, Hz.Hıdır, Cafer-El Tayyar Nuh Nebi, Halil İbrahim, Bulamaç Dede, Ağca Baba, Sadık Sultan, Alı Dede, Durhasan Dede, Karataş Dede Bulut Dede.
3. Sağlıklı Doğum Yapmak İçin Gidilen Ziyaret Yeri: Sultan Habibin Nacar.
4. Felçli Hastalara Şifa için Gidilen Ziyaret Yeri: Çoban Dede.
5. Boğaz Hastalıklarına Şifa için Gidilen Ziyaret Yeri: Süleyman Efendi.
6. Deliliğe Şifa İçin Gidilen Ziyaret Yeri: Çoban Dede.
7. Görme Özürlülere Şifa İçin Gidilen Ziyaret Yeri: Çoban Dede (Artun, 2006: 201 – 202).

2.1.2. Ocak

Ocak – Ocaklı, Türk halkının hakiki doktoru bunlardır. Her hastalığın ayrı bir ocağı vardır. Sıtma ocağı, kuduz ocağı, sarılık ocağı gibi “ocak” deyince akla, belirli bir hastalıkla uğraşan aile gelir. Bu ailenin tedavi ile meşgul olan fertlerine “ocaklı” adı verilmektedir. Bir ocaklı, tedavi etmek kudretini ailesinden kan yoluyla alır. Bunun için bir öğrenim ve eğitim devresine ihtiyaç yoktur; fakat ocaklının başarı gösterebilmesi

için, bazı kurallara dikkat etmesi gerekir. Bu yönden eğitim ve öğretime tâbi tutulan ocaklı Orta Asya şamanının bugüne ulaşmış şeklidir (Acıpayamlı, 1969: 5).

Ocak belirli bir veya birkaç hastalığı sağaltımı gücünde olan, bu işin yöntemlerini bilen, bunu uzmanlık edinmiş kimseyi gösterir: “sarılık ocağı”, “fıtık ocağı”, v.b. gibi. “ocak” ve “ocaklı” deyimleri eş anlamda kullanılır. Ocaklıların hastaları sağaltma yöntemleri çoğu kez büyüklük işlemlerdir: ama bunların yanında belirli şeyleri yedirmek, içirmek, vücudun ağrıyan yerine şu veya bu madde sürmek, bağlamak gibi “ilaç” saydıkları gereçleri kullandıkları da olur (Boratav, 1994: 113).

Ocaklı erkek de, kadın da olabilir. Genel olarak, erkek hastalara erkek ocaklılar, kadınlara da kadın ocaklılar bakar. Bu ocakların yetki, bilgi ve gücü soydan soya devam eder. Bunun için aile büyükleri, yaptığı işlerin sürmesi için zamanı gelince daha küçüklere el verirler. Genellikle bu el verme, baba ocağında, evinde kalacak oğula, karısına ve oğluna veya kıza verilmektedir. El verme, birkaç tanık veya seyirci karşısında şöyle oluyor: Yaşlı olan Şef (Tedaviyi yapan kişi - Şap), eline üç defa : “El alacak kişiye” diyerek verir. El'i alan da her defa: “Aldım kabul ettim” diyor. Bundan sonra yaşlı olan kişi üç kere el alanın üzerine tükürüyor ve ayrıca arkasını sıvazlıyor. Bu işlemlerden sonra el alan kişi de aynı işleri yapma yetkisini almış oluyor. Allah'tan geldiğine inanılan bu bela, kötü niyetli kişilerin yaptıkları büyü, sihir, nazar gibi usullerle ortaya çıkan bir dert yahut ateş, ocak, eşik gibi kutsal varlıklara karşı gösterilen bir saygısızlığın neticesinde aileye gelen bir felaket olarak değerlendirilen muhtelif hastalıklar vardır. Bu hastalıkların teşhis ve tedavisinde öteden beri etkisinin olduğuna inanılan, hastanın şifa bulacağına mutlak gözüyle bakılan ocaklar mevcuttur. Bu ocaklar, sarılık ocağı, karıncalık ocağı alazlama ocağı gibi tedavisi yapılan hastalıkların adı ile anılmaktadır. Keza her ocağın, adı geçen hastalığı telafi ettiğine inanılan bir ocaklısı vardır. Ancak bazı ocaklarda ocaklı tarafından kendisine uzun veya el verilmiş aynı soydan gelen birden fazla ocaklı da bulunabilir. Ocaklarda muhtelif usul ve esaslarla hastalarını tedavi eden ocaklılar, hastalığın gösterdiği neticeye göre; “Nefesi çok iyi geldi” veya “Eli çok iyi geliyor” şeklindeki ifadelerle ululaştırılırlar (Araz, 1995: 158).

Halk ocaklarının pratik uygulamaları içinde sihirci, Şamanist, dinsel düşüncelerin izleri vardır. Bilindiği gibi totemik bilinç formasyonunda sihirci unsurlar

belirgindir. Bu durumda, pratik uygulamalar içerisinde de ağırlıklı olarak sihirci düşüncenin izleri bulunmaktadır (Belek, 1990: 57).

Adana halk hekimliğinde ocak – ocaklı ve bunların uygulamalarına az da olsa rastlanmaktadır. Şehir ve ilçe merkezlerinde yoğunlaşan halk hastalıklarını tedavi için çoğunlukla modern tıbbın olanaklarını tercih etmekle beraber yaşça büyük olanlar ocak - ocaklı kavramını hatırlamaktadır. Hatta derleme sırasında görüştüğümüz bazı kimseler sohbet sırasında ocaklı olduğunu hatırlamaktadır. Ancak köylerde ve şehrin gelişime daha kapalı bölgelerinde halkın bu kavramlara merkeze oranla daha aşina olduğu gözlenmiştir.

2.1.3. Üfürük – Efsun – Urasa

Eski Türkçe 'de afsuna, "arvıç" veya "arbağ" adı verilmiştir. Bu ad bugünkü Doğu Türk lehçelerinde "arbiş", Kıpçak lehçelerinde ise "arbav" adıyla adlandırılır Yakut Türklerinde bu kelime, kötü ruhları aldatmak, şaşırtmak ve dalkavukluk etmek anlamlarına gelmektedir. Başkurlarda yılan sokmasıyla zehirlenen kişi, "yılan arbavçı" adı verilen kişilere götürülerek afsunlanır." Türkistan Türklerinde "arbakçı" adı verilen ocakların, vücudun zehirli olan noktasını kızgın demirle dağladıktan, okuyup üfledikten sonra hastaları iyileştirdikleri tespit edilmiştir. Bu ve benzer inançlar, Budizm dinine mensup eski Uygur Türklerinde ayrıca Kazak-Kırgızlarda görülmüştür. Söz konusu inanışlar, yapı ve mahiyetleri kısmen fonksiyon değişimine uğrayarak günümüze kadar gelebilen bu eski Türk inançlarının birer devamı niteliğindedir (İnan, 1986: 145, 149–50, 146–47).

Bu tür işlemlerin büyük bir bölümü bağlama büyülerini çözme yöntemleri birer sağaltma yolu sayılır. Keza, nazarlık ve muskalar, insanın vücuduna gelecek zararları önleme güçleri bakımından sağlığı koruma araçlarıdır (Boratav, 1994: 24).

Türkiye halk hekimliğinde sağaltmalar, genellikle, ocaklar tarafından yapılmaktadır. Ocaklının bulunmadığı yer ve zamanlarda, bu görevi izinliler, hocalar, büyücüler, üfürükçüler, okuyucular yerine getirmektedir. Bazı sağaltmaların papazlara yaptırıldığı saptanmıştır (Acıpayamlı, 1989: 4).

Bu arada ocaklı, izinli, büyücü, hocalarla bazı yetenekli kimselerin hastalıkları önceden haber verebileceklerine inanılmaktadır.

Kısaca, ırvasa sağaltmaları nedeniyle verdiğimiz örnekler, majinin “temas Prensibi”ne uygun bir şekilde oluşmuşlardır.

2.1.4. Nazarla İlgili İnanmalar

Nazar, kaynağı tarihin derinliklerine kadar uzanan bir halk inancıdır. Eski Yunanlılardan Romalılara, Budistlerden Hindulara Musevilerden Müslümanlara kadar bütün topluluklarda bu inancın bulunduğunu görüyoruz (Anabritannica, 1991: 427)

Nazar kelimesinin aslı Arapçadır. Kelime Türkçe 'ye asıl anlamından biraz uzaklaşarak geçmiştir. Araplar bizim kullandığımız anlamdaki nazar kelimesi karşılığında “İsabet'ül ayn” tabirini kullanmaktadırlar.

Türkçe 'de ise sözlük anlamı olarak bakma, bakış göz atma, düşünce olan kelime, halk inançları dolayısıyla halk söyleyişi içinde göz değmesi, göze gelme anlamında kullanılmaktadır. Nazar kelimesi göz değmesi karşılığı olarak, nazar değmesi, nazara gelme, nefesi dokunma, kem göz, kem nazar şeklinde de kullanılmaktadır (Araz, 1995:167).

Nazar inancının temelinde belli kimselerde bulunduğuna inanılan, insanlara özellikle çocuklara, evcil hayvanlara, eve, mala-mülke hatta cansız nesnelere de zarar veren, bakışlardan çıkan çarpıcı ve kimi zaman da öldürücü güç düşüncesi yatmaktadır (Örnek, 2000: 169).

Kendisini pek çok tehlikeden korumasını bilen insanoğlu; kaza, hastalık, ölüm getireceğine inandığı nazardan da korunmak amacıyla çeşitli koruyucu nesnelere sarılmıştır. Topluca nazarlık olarak adlandırdığımız koruyucu nesnelere, nazara inanan bütün topluluklarda hemen hemen birbirinin aynıdır (Akalin, 1993: 247).

Anadolu'nun çeşitli yörelerinde nazardan korunmak için benzer tedbir ve tedavilere rastlanmaktadır.

Nazarlık, koruma ve korunma amaçlıdır. Bu objelerin yalnızca biçimleri değil, yapıldıkları maddeler ve renkleri de önemlidir. Bu madenlerin özünde gizli bir kuvvetin varlığı olduğuna inanılır. Tabiattaki birtakım objelerden korkan insan felaketleri ve mutlulukları bu objelerin içinde sanarak onlardan yararlanmak istemiştir (Artun, 2005: 251).

Adana ve çevresinde nazar ve nazarlık inancı oldukça yaygındır. Halk yolunda gitmeyen işlerinin ve sağlık problemlerinin sebebini nazara bağlamaktadır. Dolayısıyla nazarın kötü etkisinden korunmak ve kurtulmak için türlü uygulamalara başvurmaktadır. Bu uygulamaların başında nazarlık gelir. Bitkisel, hayvansal ve maden kökenli birçok madde nazarlık olarak kullanılmaktadır. Bunlara örnek olarak; üzerlik, karaçalı (bitki kökenli), leylek ve güvercin pisliği (Hayvan kökenli), civa, kurşun (maden kökenli) ayrıca mavi boncuk tuz, şap, hamaylı, muska vb. sayılabilir.

2.1.5. Cin Çarpması ile İlgili İnanmalar

Halk geleneğinde, birtakım olağanüstü halleriyle insanların yaşamında etkilerini belirten esrarlı yaratıkların varlığına inanılır. Olağan dışı kimi şartlar içinde onları gördüklerini ileri sürenler bile vardır; ama onlar hiçbir zaman iki kişi bir arada iken görünmezler; insana, tek başına olduğu zaman, çeşitli kılıklarda kendilerini gösterirler. Bu varlıkları bütün çeşitleriyle adlandırmak için genellikle “cin” kelimesi kullanılır. Bu söz Türkçeye Arapçadan, Arapçaya da Latince “genius” kelimesinden geçmiştir. Türkçede cin kelimesi yerine “ecinni” sözü de kullanılıyor. Cinlerin Müslümanları, Kâfirleri, kadınları, erkekleri varmış. Toplum halinde yaşarlar, beylerinin, padişahlarının yönetimi altında bulunurlarmış. Bütün işlerini gece yaparlar, horoz sesi, ya da sabah ezanı duyulur duyulmaz dağılıp kendi konaklarına çekilirlermiş. Oturdıkları ya da toplaşıp eğlenmek için uğradıkları yerler değirmenler, hamamlar, terk edilmiş, tekin olmayan evler, örenler, mezarlıklar, hanlar, köy odaları, büyük ağaçların altı imiş (Boratav, 1997: 74–75).

Cin kavramı, 1400 yıllık İslamiyet’e rağmen dini folklorda çeşitli isimler ve tezahürlerle varlığını sürdürmektedir. Tasavvuf ehli, cini ancak hayal gücüyle kavrayabilen varlıklar olarak tanımlar. Şeyh Bedrettin “ey kişi için meleklerle ve şeytanlarla doludur; galip gelen kararı verir. Cinler ise ikisinin arasındadır.” demektedir (Makas - Kalafat, ? : 21).

Eski Türk inançlarını incelediğimizde de günümüzdeki cin inancına benzer “iyeleri” görmekteyiz. Bunlardan kam ve efsunla kurtulunmaktadır.

Efsunlarda ana tema iyelerdir. Efsunlayarak, kara iyeler mekân tuttıkları veya musallat oldukları k işi ve yerlerden uzaklaştırılırlar. Böylece, bu yer tekin olur ve o kişi

ve mahal rahatsızlıktan kurtulur. Ak iyelerin çağırılması, mekânın ak iyelerin koruması altına girmesi, demektir. Böylece istenilen, beklenen sağlık ortamı doğmuş olacaktır. Ak iyeyi, kişiöğlü da çağırıp yardım isteyebilir. Kara iyeyi de kovabilir. Ancak kam bu işlemde daha müessirdir. Tanrı ile sürekli münasebette bulunma üstünlüğüne sahip olan kam; iyelere hükmetmede daha yeteneklidir. Nihai karar'ı veren yani, yapılan dini pratikleri katında geçerli kılan ve kabul eden, Tengri'dir. Ak iyeler aracılığı ile iyeliklerin istenilmesi, yardım talep edilmesi, Tengri 'ye yöneliktir (Kalafat, 1990: 18).

Halk arasında "cin çarpması" veya "uğraması" olarak bilinen ruhsal durumlara, ruhçuluk ile uğraşanlar "obsesyon" derler. Bu bakımdan, psikiyatrideki "sabit fikir" sendromu ile pek ilgisi yoktur. Tıp açısından "cinler" de olmadığı için, bu gibi vakaların tam bir tanısı henüz yapılamamaktadır. Ancak, cinler olmasa bile, zaman zaman halk inançlarının bazı gerçekleri yansıttığını da kabul etmek gerekiyor (Akçam, 1988:6).

Cin çarpmasının çeşitli nedenleri olabilmektedir. Cinleri kızdırmak, kötü davranmak yaşadıkları yerden destursuz geçmek, kül dökmek sıcak su dökmek gibi nedenleri olabilir. Bu tip kurallara uyulmadığı takdirde kişiye cin çarpacağına inanılır.

Cin çarpmasından kurtulmak için çeşitli pratik ve uygulamalar yapılmaktadır. Bunların başında hocaya muska yazdırmak gelir.

2.2. Hem Büyü Hem Gerçekçi Nitelik Taşıyan Korunma, Tedavi, Araç ve Yöntemleri

Tababeti, mikrop yerine, hastalıkların etyolojisini mediko-medikal nedenlere bağlar. Bu bakımdan, folk tababette hastalık nedenlerini meydana getiren olgular arasında doğal bir neden - sonuç ilişkisi yerine bir takım sihirsel tabiatüstü, açıklanmayan mistik anlayışlar rol oynarlar. Buna rağmen, halk tababetinde öyle ev tedavi biçimleri vardır ki bunların paralelini doktor tedavisinde bulmak mümkündür. Böylece, halk tababeti ile modern tababet arasındaki ilişki unsurlarını, ancak birbirlerinde var olan benzerlikleri saptamakla mümkündür. Bu nedenle, geleneksel, tıp, modern tıpta hastalığın tedavisi yönünden olumlu sonuçlar sağlamış, fakat hastalığın etyolojisi bakımından sonuca varamamıştır. (Türkdoğan, 1974: 46).

Halk tıbbı hastalığın nedenlerini sihirsel nedenlere bağladığı gibi kimi tedavi pratiklerinde de sihirsel öğelere başvurur.

2.2.1. Parpılama

Belek parpılamayı şu şekilde tanımlamıştır: Ateşin ya da ateşte kızdırılmış bir nesnenin hasta organa değdirilmesi yoluyla işleyen tedavi tekniğine Parpılama denilmektedir (Belek, 1990: 97–98)

Parpılama sözcüğü Türkiye'nin değişik bölgelerinde parpılama, parpilma, parpulama, parpulma olarak da kullanılmaktadır. Hastaların vücutlarını çizerek, delerek, dağlayarak, keserek ya da vücutlarına değnekle vurarak yapılan sağaltma türüne bu adlardan biri verilmektedir (Acıpayamlı, 1989: 6).

Anadolu halk hekimliğinde parpılama genellikle hastanın vücudunu dağlama şeklinde yapılan bir sağaltmadır (Acıpayamlı, 1969: 7).

Tarih öncesi çağlara kadar uzanan dağlama tedavisi; önceleri cerrahinin temel metotlarından birisi olup, ısı ile fiziki dağlama; kimyasal maddelerle şimik dağlama şeklinde sınıflandırılmıştır. Bu şekilde yapılan dağlama tedavileri eski Türk tıbbında da geniş ölçüde uygulanmıştır. Birbirinden farklı maddelerin kullanıldığı ve farklı gibi görünen yollarla yapılan dağlama tedavileri Türkler arasında çok eskiden beri yaygın olarak uygulanmaktadır. Dağlama adı altında toplanan bu tedavi şekli; metal araçlar kullanarak termik veya mekanik uygulamalar şeklinde yapıldığı gibi, kimyasal maddeler kullanarak irritasyon ve koterizasyon meydana getirerek tedavi edici etkiyi oluşturma esasına göre tedavi yapmayı amaçlar (Çavdar, 1989: 88).

Anadolu halk hekimliği pratik ve uygulamalarında sıklıkla karşılaştığımız alazlama ve parpılama sağaltmaları bir çeşit dağlamadır. Bu uygulamanın kökenleri ateş kültürüyle alakalıdır.

Şamanistlerin inançlarına göre ateş her şeyi temizler, kötü ruhları kovar. VI. yüzyılda Batı Göktürk hakanına gelen Bizans elçilerini ateşler arasından geçirirlerdi. Moğol saraylarında da bu adet vardı. Bu tören elçilere gelmesi muhtemel olan kötü ruhları kovmak için yapılırdı. Eski Türk inançlarında ateşin kötü ruhları kovduğuna hastalıkları tedavi ettiğine inanılmaktadır. Ateş güneşin bir parçası olarak kabul

edilmektedir. Günümüz şaman ayinlerinde okunan manzum dualarda da ateşin bilinçteki bu özelliğinin açıkça izlenmesi mümkündür (İnan, 1954: 68).

Adana halk hekimliği sağaltmalarında parpılama kavramına rastlıyoruz ancak parpılama ateşte kızdırılmış bir nesnenin hastalıklı bölgeye değdirilmesi, pis kanın vücuttan atılması için vücudun bazı bölgelerini jiletle çizme, vücudun yazılması ve bir değneğin vücutta gezdirilmesi, üç çarşamba boyunca yazılması gibi değişik pratik ve uygulamalara parpılama denilebiliyor.

Bu uygulamalarda üç çarşamba yazılması sihirselsel bir nitelik kazandırırken, dua yazılması ise uygulamaya dinsel bir nitelik kazandırır. Kopya kaleminin temre üzerinde bıraktığı mürekkepte temreyi iyileştirici bir özelliğe sahiptir. Bu nedenle uygulama aynı zamanda gerçekçi bir niteliğe sahip olur.

Başka bir uygulamada da sarılık ocağı hastanın alınına jiletle çizikler atar. Daha sonra sarımsakla hazırladığı merhemi jiletle çizdiği yerlere sürer ve üç çarşamba hastayı okur. Üç çarşamba boyunca hastanın okunması uygulamaya sihirselsel ve dinsel nitelik kazandırır. Jiletle mikroplu kanın akıtılması ise tedaviye gerçekçi bir nitelik kazandırır.

2.2.2. Alazlama

Eski Türk hayatında, yanmış paçavra parçaları “alas, alas!” ifadesiyle hastaların çevresinde dolaştırılır ve böylece hastalık veren kötü ruhlar hastanın vücudundan uzaklaştırılırdı. Altay ve Yenisey kamlarının, ayin ve törenler sırasında “alas, alas!” diyerek bağırdıkları tespit olunmuştur (Araz, 1995: 159).

Yakutçada da yağlı bir paçavranın tutuşturulmasından sonra hastanın çevresinde dolaştırılmasına Alaslama denilmektedir. Anadolu’da da alazlama teriminin hemen hemen aynı amaçla kullanılmakta olduğu bildirilmektedir (Belek, 1990: 97). Nitekim günümüzde alazlamak bir şeyin yüzünü alevden geçirmek, aleve tutmak demektir (Torun, 2002: 54)

2.3. Tamamen Gerçekçi Nitelik Taşıyan Korunma, Tedavi, Araç ve Yöntemleri

Adana’da büyüklük nitelikte korunma ve sağaltma işlerinin yanı sıra tamamen gerçekçi nitelik taşıyan korunma, tedavi, araç ve yöntemleri mevcuttur. Bugün azalmış

gibi görünse de “sınıkça” denilen ve kırık-çıkıkla uğraşan kimselerin uygulamalarından halk hala yararlanmaktadır. Hatta sınıkçıların teknolojik imkânlardan faydalandığı da bilinmektedir. Kimi sınıkçılar röntgen filmi olmadan hasta kabul etmemektedir (Üçer, 1989: 255).

Kanın başvurduğu en geniş alanı kapsayan uygulamaları ise ilâç yoluyla tedavi şekli olup, İm ilâçları da menşesine göre: Bitkisel, hayvansal, madensel, az da olsa insan menşeli veya bunlardan karma olarak hazırlanan ilâçlar olmak üzere ayırmak mümkündür. Halk tıbbında ilâçların önemi büyük olup, bu konuda çeşidi araştırmalar yayınlanmıştır.

Doğada her derdin devasının bulunduğu inancıyla bitki, hayvan ve merhemlerin şekil, renk ve tatlarından hareket ederek içerdikleri tıbbi etkilere dair aradığı ipuçlarını insanoğlu düşüncesinde yarattığı felsefesiyle yoğurmuş ve tabiatın şifa verme hassasını binlerce yıl boyunca deneme yanılma yoluyla aralıksız zaman içinde çocuğunu bulmuştur (Sarı, 2003: 9).

2.3.1. Bitki Kökenli Em’lerle Yapılan Sağaltmalar

Bitkilerle tedavi, insanlığın en eski çağlarından beri bir tedavi şekli olup, geçmiş çağlardaki gibi günümüzde de önemini korumaktadır. Hatta fototerapi (Phytoterapie) - bitkilerle tedaviden günümüzde çok söz edilir olmuştur. Nitekim şifalı bitkiler taraftarı olan, sağlık ve tabiat bilimleri konusunda çalışmış olan Paracelsus (1493 –1541) “Tüm çalılıklar, otlaklar ve dağlar, tepeler birer eczanedir.” demiştir. XVI. yy. hekimleri ise “Bahçesinde adaçayı yetiştiren niye ölsün?” sorusunu sormuşlardır. İnsanoğlu, ne bakteri ne virüs hakkında bilgisi olmadığı, hastalıkların mikrobunu mikroskop altında görmediği, vücuttaki biyokimyasal olayları bilmediği halde şifalı bitkileri bir panzehir gibi keşfederek kullanmıştır. Halk arasında ilâç olarak kullanılan bitkilerin, farmakolojik etkileri günümüz tıbbında da kabul edilenleri vardır. Halkın geleneklerle kullandığı bitkilerin etkilerinin doğrulukları ancak ilmi araştırmalardan sonra ortaya çıkmaktadır (Üçer, 1989: 255).

İlk çağlarda insanların avcılık ve toplayıcılık yaptığı dönemlerde insanları bitkileri beslenme amaçlı topluyorlardı. Hayvancılık ve giderek gelişen tarımla birlikte, insan bilgisi, doğrudan doğayı değiştirir, onu üretir duruma gelmiştir. Hayvan sürüleri,

bitkiler dünyasının bilgisi, insanın denetimine girmeye başlamıştır (Belek, 1990: 36–37).

İlk çağlardan beri çeşitli toplumların bitkilerle tedaviyi yaptığını ve şifalı bitkileri kullanmada farklı yöntemleri vardır.

Çinlilerin bitkisel ilaçlar hakkındaki inanışlarına göre kırmızı çiçekli bitkiler kan hastalıklarında, sarıçiçekli bitkiler sarılıkta, kalp şeklinde çiçeği olan bitkiler ise kalp hastalıklarında tedavi edici özelliğe sahiptirler. “Theorie de Signature” adı verilen bu inanışa bugün halk arasında da rastlanmaktadır (Şar,1989: 223).

Tarih boyunca hekimler bitkilerden elde edilen ilaçlarla büyük önem verirlerdi. Bu yalnızca cerrahinin yeterince gelişmemiş olmasından kaynaklanmayıp insan sağlığının dengesindeki sırrın tıbbi bitkilerde saklı olduğu inancına da dayanıyordu (Sarı, 2003: 9).

Halkımızın bitkisel emlerden büyük ölçüde yararlanması, bize göre, çok önemli bir olgudur. Çünkü bu durum, birçok yabancı ve bazı yerli araştırmacıların savdukları gibi, Türklerin yalnız at üzerinde gezen bir toplum olmayıp, aynı zamanda, Orta Asya’dan bu yana, tarımla da uğraştıklarını göstermektedir. Aksi halde, geçmiş binlerce yılı kapsayan bu büyük toplumun, birkaç yıllık bir süre içinde, ani bir değişikliğe uğrayarak, tarımsal bir yapı kazandığını düşünmek, herhalde mümkün değildir (Acıpayamlı, 1989: 4).

Tezimizde bitki kökenli emleri, tamamen gerçekçi nitelik taşıyan korunma, tedavi, araç ve yöntemleri başlığı altında inceledik. Ancak bitki kökenli emlerle yapılan sağaltmanın uygulamalar sırasında büyüsel nitelik kazandığı durumlar da vardır.

Anadolu florasındaki birçok bitki çeşitli hastalıkları sağaltmada kullanılmaktadır. Adana da bitki çeşitliliği bakımından çok zengindir. Bu zenginlik bitkisel emlerde de kendini göstermiştir.

2.3.2. Hayvan Kökenli Emlerle Yapılan Sağaltmalar

Tarihler boyunca insanlar hastalıktan korunmak ve şifa bulmak amacıyla bitkisel emlerin yanı sıra hayvansal emlerden de büyük ölçüde yararlanmışlardır.

Adana halk hekimliği uygulamalarında bitki kökenli emlerle yapılan sağaltmalar kadar hayvan kökenli emlerden yararlanma da azımsanmayacak derecededir. Hayvan kökenli emlerle yapılan sağaltmalar da uygulama biçimlerine göre büyüsel ve dinsel nitelik kazandığı durumlar vardır.

Adana halk hekimliğinde kullanılan hayvan kökenli emler arasında bal, süt, tereyağı, yoğurt, deri, (koyun veya keçi) koyun işkembesi, balık, kirpi, solucan, sülük, yumurta, hayvan pisliği, iç yağı, tavuk teleği vb. sayılabilir.

Gerçekçi nitelikli hayvan kökenli emlere verebileceğimiz örnek sülük olabilir. Araştırmalarda bunu doğrular mahiyettedir.

Sülüğün çok geniş bir uygulama alanı bulunduğu saptanıyor. Gerçekten pek çok hallerde ve çeşitli hastalıklarda kullanıldığından söz edilen sülüğün, ağırlığının on misli kadar pis veya kirli kan emmek suretiyle yararlı olduğu ileri sürülmektedir. Yine halkımıza göre birçok, hastalıkların, felçlerin sebebi kanın gereğinden fazla ve kirli olmasıdır. Bunun gibi, vücuttaki yersel morartıların, şişliklerin, çatlakların, kör çıbanların, kaşıntı ve döküntülerin, mayasılların, bıcırganların, iltihapların sebebi hep vücudun şurasında, burasında, biriken veya bazı yerlerinde toplanan kirli kandır. Sülük ise kirli kanı emerek vücudu arındırıp hastalıklardan kurtarmaktadır (Başar, 1976: 32)

Sülük kıl gibi incedir. Deriye konur. Hastalıklı mikroplu yaraya konur. Mikroplu kanı emer şişer düşer. Sülük külün üzerine konur mikroplu kanı kusar yine eski haline gelir.

2.3.3. Maden Kökenli Emlerle Yapılan Sağaltmalar

Maden kökenli emler de bitki ve hayvan kökenli emler gibi uygulama biçimlerine göre büyüsel nitelik kazanabilirler.

Cıva, gümüş, altın, bakır, su, maden suyu, taş ve daha bir kaç madensel maddeler, olduğu gibi ya da bir takım işlemlerden geçirildikten sonra, hastalara em olarak verilir.

Adana halkının uygulama ve pratiklerinde sık gördüğümüz kurşun dökme işlemi maden kökenli bir emle yapılan sağaltmadır. Ancak kurşun dökme sırasında “elem tere fiş, kem gözlere şiş”, “gözü olanın gözü çıksın” gibi sözler ve erimiş kurşunun suya üç

kerede dökülmesi pratiğe büyüsel bir nitelik kazandırır. Ayrıca bu uygulama sırasında Kur'an-ı Kerim'den ayetler okunması ise uygulamaya dinsel bir nitelik kazandırır.

Adana halk hekimliğinde sık karşımıza çıkan bir pratik olan yaraya tuz basma uygulamasında vücutta bir kesik oluştuğunda hem kanı durdurmak hem de kesğin daha çabuk pişip iyileşmesi ve mikrop kapmaması için yaralanmalarda hemen tuz basılır. Bu uygulamada büyüsel ve dinsel bir nitelik yoktur. Bundan başka strese karşı bakır bilezik kullanmada da büyüsel ve dinsel bir nitelik yoktur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ADANA HALK HEKİMLİĞİ UYGULAMALARI

3.1. Hastalıklar

Halk hekimliğinde “hastalık” deyimi, insanın sağlık durumundaki bozuklukların yanı sıra kısırlıktan, nazar değmesi gibi insanlardan gelebilecek kötü etkilere ve cin, peri gibi gerçek dışı varlıkların neden olabilecekleri türlü sakatlıklara kadar pek çok kavramı kapsamaktadır (Asil, 1989: 33)

Hastalıklara genel olarak bakıldığında bunların bir kısmının gerçekten tıbbi anlamda hastalık (kızamık), bir kısmının ise hastalık belirtisi (semptom) olduğu (böbrek ağrısı gibi) görülür. Bazı hastalık nedenleri de (nazar gibi) hastalık olarak adlandırılmıştır. Doğuştan olan sakatlık, özür hastalık olarak belirtilmezken, “insanın neşesini bozan, vücutta kırıklığa yol açan, iyilik durumunu bozan etmenler” hastalık olarak tanımlanmaktadır (Polat, 1995: 11)

Bu bölümde hastalıkların tıbbi tanımlarını detaylı olarak ve halk arasında bu hastalıkların tedavilerinin yapılış şekillerini yaptığımız derlemeler ışığında ortaya koymaya çalışacağız. Bölgede görülen belli başlı bazı hastalıklar şunlardır:

- Mantar türleri, sedef, ülser, gastrit, kadın hastalıkları. (K6, K21)
- Bronşit, mantar, alerjik hastalıklar. (K2, K33)
- Levent mahallesinde en sık görülen hastalıklar; soğuk algınlığı, bronşit ve üst solunum yolu enfeksiyonlarıdır. Ayrıca Levent sağlık ocağında sıklıkla tetanos aşısı yapılmaktadır. (K23, K24, K25)
- Adana’da en sık karşılaşılan sağlık sorunu yaz aylarının çok sıcak geçmesi nedeniyle pişik, mantar ve gece yanığı gibi cilt sorunlarıdır. (K26, K27, K33)
- Adana’da sık görülen hastalıklar; kansızlık, Akdeniz anemisi, dağlık alanlarında (Saimbeyli, Aladağ) troid bezi hastalıkları, bilinçsiz doğumlar nedeniyle tetanos, mantar genellikle karşılaşılan sağlık sorunlarındandır. (K33)

- Ağır hasta olmadığım sürece doktora gitmem. İlaç kullanmakta bünyeye zarar verir o yüzden ilaç kullanmam. (K26)
- Boğmaca okuyarak tedavi ediliyor. (K2)
- Bölgede öksürük, kabızlık sıklıkla görülen hastalıklardandır. (K5)

3.1.1. Ağrı - Ateş

Vücut sıcaklığının yükselmesine ateş denir. Ağrı olayı, ince sinir sistemimizle, beyin, kas sistemimiz ve dolaşım sistemimizle doğrudan ilgilidir. Ancak bu iletişim tam olarak çözülebilmemiş değildir. Ağrı, doktorun hastalığı teşhis etmesine yardım eder. Ağrı, vücutta bir uyarı sistemi olarak görev yapmaktadır. Yani hastanın doktora gitmesini sağlayan en önemli alarmdır. (www.stetoskop.net)

Adana bölgesinde yaptığımız derlemelerde ağrı ve ateşle ilgili çok sayıda halk hekimliği pratik ve uygulamalarına rastlanmıştır.

- Ateşi düşürmek için adaçayı içilir. (K29, K37, K42, K53, K55)
- Hastanın ateşini düşürmek için vücuduna çiğ süt sarılır. (K69, K76)
- Vücuda pamukla sirke sürülürse ateş düşürür. (K5, K7, K23, K29, K37, K42)
- Yüksek ateşi düşürmek için hastanın koltuk altlarına ve eklem yerlerine sirkeli bez konur. (K8, K7, K23, K29, K37, K42)
- Ateşli hastalıklarda hastanın ateşini düşürmek için ılık duş yaptırılır, alınına ıslak bez koyulur ya da hastanın koltuk altlarına, boynuna, alınına sirke sürülür. (K7, K29, K37, K42),

3.1.1.1. Baş Ağrıları

Baş ağrıları çeşitli nedenlerden kaynaklanır. Adana bölgesinde halk arasında baş ağrılarını gidermek için çeşitli halk hekimliği pratik ve uygulamaları vardır. Bu uygulamalar arasında ocaklıların yaptığı tedavilere de rastlanır.

- Baş ağrısı çok olan kişiye ocaklı Mustafa Boz kütletme yapar. Kütletme alındaki saçlar parmaklara dolanarak hızlıca çıt diye çekilerek yapılır. (K11, K12, K54)
- Kütletme alın ve şakak bölgesindeki saçlar parmaklara dolanarak hızlıca çıt diye çekilerek yapılır. (K11, K16, K26, K27, K76)
- Baş ağrısını geçirmek için hasta hocaya okutulur. (K24, K31, K32, K34, K38)
- Köyde kadının birinin başı çok ağrıyormuş. Kocasına Ceyhan'a gitmesinde hocaya muska yazdırmasını söylemiş. Adam her defasında unutmamış. Adam yine bir gün Ceyhan'a gitmiş işlerini halletmiş köye dönüyormuş. Yolda karısının isteği aklına gelmiş. Eli boş dönmek için kendisi bir muska yazıp sarmış. Köye döndüğünde karısına hocaya muska yazdığını söyleyip çıkarıp vermiş. Kadın o muskayı hocanın yazdığını sandığı için baş ağrıları geçmiş. (K6, K11, K16, K17, K54)
- Saf sirkeye batırılmış bez başa sarılır. (K76)
- Çiğ nohut kavrulur, tahta dibekte dövülür, karasakızla karıştırılıp macun yapılır. Bu macundan nohut büyüklüğünde parçalar alıp yuvarlanır, hap yapılır. Bu haptan her gün bir tane içilir. (K50, K51)
- Tülbent başın etrafına dolanır, bağlanır. Tülbentin içinden tahta kaşık geçirilip kıvrılır. Tülbent iyice sıkılaştır, tülbentin içinde kıvrılmış olan kaşığa 3 – 4 defa vurulur. Bu sırada baş aşağı yukarı sallanır. Daha sonra dua okunup hastaya tuz yalıtılır. Tülbent çıkarılıp iki ucundan gerilip başa çapraz olacak şekilde 2 kez vurulur. Bu uygulama baş ağrısını geçirir. (K1)
- Baş ağrısını iyileştirmek için sarımsak tuzla dövülüp ağrıyan yere sarılır. (K29, K53)
- Kişniş otu çay gibi demlenip içildiğinde baş ağrısına iyi gelir. (K32, K73)
- Baş ağrısını dindirmek için şakaklara salatalık dilimlenip koyulur. (K7, K50, K69)

- Defneyaprağı taze taze yenilebilir, kurusundan çayı demlenip içilirse baş ağrısına iyi gelir. (K20, K39, K44)
- Baş ağrısına, limonlu papatya çayı içirilir. (K1, K39, K41)
- Saf sirkeye batırılmış bez başa bağlanır. (K76)

3.1.1.2. Karın Ağrısı

Karın ağrısının bir sebebi de halk arasında bilinen dalak hastalığı da karnın şişmesi ve ağrması şeklinde görülür. Hastanın iştahı kesilir ve günden güne zayıfladığı görülür. Adana’da az da olsa dalak ocakları vardır.

- Dalak kesme ocağı Remziye Mimaroğlu hastayı yatırıp karnına bir taş veya tahta koyar. Elinde bir keserle odaya girip hastanın karnındaki tahta veya taş birden vurur annesinden öğrendiği duayı okur. (K46, K54, K64, K48)

Adana’ da karın ağrısı için yapılan halk hekimliği pratik ve uygulamaları şunlardır:

- Karın ağrısını dindirmek için karına sıcak su torbası koyulur. (K9, K31, K32, K34, K38)
- Karın ağrısını tedavi etmek için saf zeytinyağına karabiber eklenip sırta göğse sürülüp bezle sarılır. (K7, K8, K50)
- Karın ağrısını dindirmek için karına tuğla ısıtılıp koyulur. (K7, K8, K11)

3.1.1.3. Kulunç Ağrısı

Şiddetli ağrılara ve özellikle kalınbağırsak kaslarının kasılması sonucu meydana gelen ve omuz başlarında hissedilen ağrılara, halk arasında kulunç denir. (www.stetoskop.net)

Adana’ da kulunç ağrılarını gidermek için yapılan halkı hekimliği pratik ve uygulamaları şunlardır:

- Sırt ağrısı çekene annenin ilk çocuğuna oklavayla hamur açar gibi ovdurulur. Birkaç kere düşürülerek ovalanır (tekerlemesi de vardır). (K1, K7, K8, K10, K23, K24, K26, K50)
- Soğuk algınlığını ve kulunç ağrılarını gidermek için bir bilene şişe çektirilir. (K15, K17, K19)
- Kulunç ağrılarını gidermek için “analı – kızlı” yapılır. Bir anne ve kız kulunçları ağrıyan kişinin omuzlarına oklavayı koyar. Oklavanın bir ucundan anne öbür ucundan kız tutup hamur açar gibi oklavayı çevirirler. Bu arada dua okunur. (K13, K14, K16)
- Kulunç tutulmasını tedavi etmek için bir “anne – kız” yapılır. Bir anne kız hamur açar gibi oklavayı omuzda çevirirler. (K24, K26, K27)

3.1.1.4. Yılcık – Yel Girmesi Ocağı

Cereyanda kalındığında vücutta oluşan ağrı ve sızılar halk arasında yel girmesi ya da yılcık olarak adlandırılır.

- Karaisalı’da yılcık ocağı ağrıların tedavisi için hastanın üzerini seccade ile örter. Sındı (makas) ya da suğlu (bıçak) ile ağrıyan yerlere bastıra bastıra dua okuyarak gezdirir. Nas ve İhlâs surelerini okuyup hastaya şifa diler. (K8, K9)
- Yumurtalık’ta da buna benzer bir uygulama yapılır. Hastanın üzerine örtü örtülüp ocaklı Sevim Serin hastanın vücudunda bıçak gezdirerek dua okur. Bu pratiğe parpılatma ya da yılcık kestirme denilmektedir. (K10, K26, K52, K70)

3.1.2. Yara - Apse

Herhangi bir kaza sonucu deride meydana gelen yarılma, kesilme, ezilme veya parçalanmalara yara denir. (www.saglik.ansiklopedisi.net)

Adana bölgesinde yara ve apseyi tedavi etmek için yapılan halk hekimliği pratik ve uygulamaları şunlardır:

- Köyün ocağı yaraları tedavi etmek için çeşitli otlardan ilaçlar hazırlar. Bu ilaçlarda en çok göyündürme otu kullanıyor. Ancak mikroplu bir yarayı iyi etmek için hazırladığı ilacı sürmeden önce bir yorgan iğnesini közde ısıtır. Yaranın dört bir tarafına bu iğneyi basar. Daha sonra hazırladığı karışımı sürüp yarayı sarar. (K13, K14, K16)
- Yumurta zarı yaraya sarılınca, mikrobunu iltihabını çeker, çabuk iyi eder. (K1)
- Mısır püskülü sıcak suda demlenip içilirse vücuttaki suyu atar, ödem söktürücüdür. (K2, K3, K4, K6)
- Sarısabır yağı (aloevera) her türlü yarada ve egzamada iyileştiricidir. (K3, K5, K19)
- Keten tohumunun iltihap kurutucu özelliği vardır. Hem yenebilir hem de ezilip macun olarak kullanılabilir. (K19, K20, K32, K34, K38, K39)
- Çam reçinesi direk olarak veya tereyağı, bal veya tarçınla karıştırılarak yaranın üzerine sarılabilir. (K40, K42, K43)
- Yara ve yanıkların tedavisinde ve acının azalması için yaralı bölgeye katran yağı sürülür. Yanıklarda yara olan yerin üzeri kapatılmaz. (K40, K41)
- Kanayan yaraya veya kesiğe zeytinyağı sürülür. (K23, K26, K27, K30)
- Yara veya kesiği iyileştirmek ve kanamayı durdurmak için yaraya kül veya tütün basılır. (K23, K26, K27, K30)
- Ele veya ayağa çivi battığında yarayı tedavi etmek pamukla kızgın zeytinyağı sürülür. (K22, K23, K26, K27, K30)
- Ayakta veya vücudun herhangi bir yerinde yara çıktığında veya şiştiğinde sumak bitkisi yeşilken toplanır havanda dövülüp, biraz un serpilerek pişirilir. Bu hamur ılık ılık yaraya veya şiş yere sarılır. (K13, K14)
- Vücutta oluşan kesiklere kanamayı durdurması ve mikrop kapmaması için kül basıyorlar, tuz basıyorlar veya idrar sürüyorlar. (K21, K30, K40, K50, K52, K57, K64, K68)

- Yaralı derinin üzerine özellikle de çevresine menekşe yağı sürülürse yara kısa sürede iyileşir. (K8, K19, K20, K40, K43, K68)
- Vücutta kesik veya kanamalı yara olduğunda mazot sürülür. Hem mikrobunu kırar hem de kanamayı durdurur. (K22, K30, K40, K50)
- Yara ve kesiklerin daha çabuk kapanması için kantaron yağı sürülür. (K32, K35, K43, K63)
- Çivi batmasında yaranın etrafı hamurla havuz yapıp yaraya sıcak zeytinyağı damlatılır. Paslıysa mikrobu kırılсын diye. (K2, K28)
- Kesici ve delici alet yaralanmalarında kesilen yere bal sürülür, tütün basılır idrar sürülür. Mikrobu kırılсын diye tuz da sürülür. (K8, K13, K18, K19, K20, K31, K35)
- Kanayan yaraya sirke sürülür. (K8, K25, K28, K49, K57)
- Vücutta kesilen yere çiğ soğan sürülürse kanamayı önler. (K8, K25, K28, K49, K57)
- Vücudun herhangi bir yerinde yara veya kesik olduğunda hem kanamayı durdurmak hem de mikrop kapmasını engellemek için y araya tütün, tuz, limon tuzu gibi maddeler basılabilir. (K10, K25, K28, K49, K57)
- Vücutta oluşan kesik ve yaralara gres yağı sürülerek tedavi edilebilir. (K2, K8, K44)

3.1.2.1. Dolama

Şeytantırnağı veya parmağa iğne ya da kıymık batması sonucu, tırnak dibinde meydana gelen iltihaplanmaya halk arasında dolama denir. Başlangıçta kırmızı bir be-nek halindeyken daha sonra içi dolu sivilceye dönüşür. (www.saglik.ansiklopedisi.net)

Adana bölgesinde dolamayı tedavi etmek için yapılan değişik halk hekimliği pratik ve uygulamalarına rastlanmaktadır.

- Parmakta çıkan iltihaplı oluşuma dolama denir. Dolamayı iyileştirmek için küçük bir soğan ateşte közlenir, ılık ılık dolama olan parmağa sarılırsa

daha çabuk olgunlaştırıp iltihabını atar. (K1, K6, K7, K14, K18, K25, K43, K49, K69)

- Ocaklı kendine ait ipekli giyeceğinden ya da ipek böceğinin kozasından aldığı ipliği iğneye geçirir. Bu iğne tırnak dibine batırılıp çıkarılır. İpek iplik dolamanın üzerinde bırakılır. (K8, K17, K28)
- Kahve kaynatılır, dolama olan parmak yanmayacak şekilde sabah, öğlen akşam, kahveye batırılır. (K76)
- Dolama ilerlemişse parmağa öd kesesi sarılır bir müddet çıkarılmaz. (K76)
- Dolamalı parmak suya değdirilmez. (K52, K61, K77)

3.1.2.2. Gece Yanığı (Zona)

Göğüs veya gövdede ya da yüzde ve gözde, çoğunlukla yalnız bir tarafta olmak üzere görülen ve sinirler boyunca yakıcı ağrılara, zona veya herpes zoster denir. Hastalık başladıktan birkaç gün sonra ağrıların olduğu yerde, bir kırmızılık ve ortasında içi su dolu küçük kabarcıklar görülür. (www.hekimce.com)

Adana bölgesinde gece yanığını tedavi etmek için yapılan pratik ve uygulamalar görülmektedir.

- Köyde gece yanığı çok olur. Deri su toplar, kızarır ve kaşıntı yapar. Gece yanığını iyileştirmek için sumak lapası yapılır. Sumak lapası taze sumak dövülüp pişirilir biraz un serpilerek hazırlanır. (K3, K5, K7, K14, K20)
- Bölgenin tarım bölgesi olması nedeniyle bol miktarda buğday yetiştirilmektedir. Buğday tozu özellikle gece insan tenine değerse gece yanığı yapar. (K51, K70, K78)
- Gece yanığı yapan bir başka faktörde tarla yakmaktan kaynaklanan tahıl isleridir. Tarlada kalan ağızlar yakılır. Bunların rüzgârla uçuşması ve özellikle gece insan tenine dokunması gece yanığı yapar. (K52, K51)
- Gece yanığını iyileştirmek için hasta ocaklıya okutulur. (K24, K25, K28, K49, K57)

- Gece yanığını iyileştirmek için susam yağıyla üstübeç merhem yapıp yaralara sürülür. (K52, K69, K78)

3.1.2.3. Çıban

Derideki kıl keseleri veya bezlerinin hastalanması sonucu ortaya çıkan sızıntılı, ıslak kabarcıklara çıban denir. (www.hekimce.com)

Adana bölgesinde çıbanla ilgili çok çeşitli halk hekimliği pratik ve uygulamalar görülmektedir.

- Vücudun herhangi bir yerinde çıkan çıbanın iltihabını kurutmak için o bölgeye sülük koyulur. Sülük iltihaplı pis kanı emer. (K19, K24, K27)
- Keten tohumu kaynatılıp lapa haline getirilir. Bu lapa 2 gün boyunca çıbana sarılırsa yarayı temizler. (K19, K20, K24)
- Vücutta çıkan yara ya da çıbanı iyileştirmek için “kırmızı ot” denilen bir bitki ezilip zeytinyağı ile pişirilip sürülür. Bundan başka bamya haşlanıp sarılabilir. Her ikisi de yaradaki iltihabı söker. (K7, K8, K13, K14, K18)
- Ucu kara olan yaradan korkulur, çıbanı tedavi etmek için biraz püren otu ezilir, yarım bardak zeytinyağı, yarım kalıp sabun, soğan karıştırıp pişirilir. Yaraya ılık ılık sarılır. (K13, K14, K15, K16, K17, K18)
- Vücudun herhangi bir yerinde çıkan çıbanı iyileştirmek için çıbana tatlı hamur sarılır. (K13, K14, K16)
- Çıbana iyileştirmek için püse sürülür (kara merhem). Püse içinde kükürt, zift, vs gibi maddeler bulunan koyu renkli bir karışımdır. (K7, K8, K13, K18, K24, K40)
- Çıbana ya da çivi battığında yaraya sıcak zeytinyağı damlatılarak dağlanır. Çocukların yaraları dağlanmaz. (K8, K59, K60, K64, K67, K68)
- Yaşı ilerlemiş kişilerde çıkan çıbanlara “alıcı” denir. (K35, K36, K37)
- Vücudun herhangi bir yerinde çıkan çıbanı olgunlaştırmak için kuru üzüm dövülüp sarılır. (K1, K7)

- ıbana lokum sarıldığında olgunlaştırıp baş verdirir, ağrısını alır, çabuk olgunlaştırır. (K1, K7)
- Soğan közde (sıcak külde) pişirilir, çıbana veya yaraya iltihabı toplanın diye sarılır. (K1, K7)
- Şiş ısıtılıp çıbanın başı iltihabı dışarı atsin diye delinir. (K1, K28, K40, K54, K60, K69)
- ıbanı iyileştirmek için çerçilerde satılan kara merhem sürülür. Kara merhem çıbanın özünü çıkarır, çıbanı iyileştirir. (K19, K20, K26, K32, K34, K38, K39)
- ıbanı iyileştirmek için Şekerli hamur sarılır. (K28, K37, K43, K57)
- ıbanın mikrop kapmaması ve daha çabuk iyileşmesi için gres yağı sürerler. (K7, K8, K28, K36)
- Osmaniye – Aladağ’da yetişen adaçayı yaraya çıbana çok iyi gelir. ay gibi demlenip içilir. Kalan posası da yaraya sarılırsa hemen etkisini gösterir. (K19, K20, K32, K34, K38, K39)
- ıbanı patlatmak için un, Şeker ve ılık suyla hamur yoğrulup çıbana sarılır. Bu hamur bir gece bekletilir sabaha çıban patlar. (K23, K26, K27, K30)
- Çıban ve ayak mantarının tedavisinde bağ yaprakları kullanılabilir. Yaprak ısıtılır, çıban veya mantarın üzerine biraz zeytinyağı sürülür ve sıcak yaprak sarılır. (K40, K42, K43)
- ıbanı iyileştirmek için asma yaprağı tazeyken çıbana sarılır. (K30, K44, K45, K46)
- ıbanın iltihabını sktrmek ve iyileştirmek için dut yaprağının üzerine tereyağı sürülür. Şeker serpilip yaranın çıbana sarılır bir gece bekletilir. Ertesi gün yine aynı işlem yapılır. (K23, K26, K27, K30)
- Bağa (sinir otu) yara iyi edici özelliği vardır. Yara, ıban, mantar tedavisinde kullanılır. Kan temizleme ve iltihap sökme özelliği vardır. (K19, K20, K32, K40)

3.1.3. Dış Etkilerden Oluşan Hastalıklar

3.1.3.1. Güneş Çarpması

Uzun süre güneşte veya sıcakta kalmak sonucu; aşırı terleme, ağrılı kramplar ve kanın koyulaşması şeklinde kendini gösterir. (www.bitkiseltedavi.com.tr)

Adana bölgesinde güneş çarpması için yapılan halk hekimliği pratik ve uygulamalar şunlardır.

- Kazana küllü su koyup güneşte ısıtılır, o suyla yıkanılır. (K76, K77)
- Güneş çarpan kimseye bol su içirilir. (K8, K10, K32, K45, K70, K78)
- Güneş çarpana ağır yemek yedirilmez. (K22, K26, K31, K44)

3.1.3.2. Güneş Yanığı

Vücutun güneşte kalan kısımlarında bir süre sonra yanma, kızarma ve kaşıntı başlar. Kısa bir süre sonra da su toplar.

Bölgede güneş yanığı için yapılan pratik ve uygulamalar şunlardır:

- Güneş yanığı gibi güneşin zararlı etkilerine karşı cilde havuç yağı sürülür. (K3, K6, K19, K20)
- Güneş yanığına buz konulmaz yoksa deri sulanır. (K7, K17, K62, K78)
- Güneş yanığını iyileştirmek ve acısını almak için yoğurt sürülür. (K6, K31, K38, K50, K54, K61, K70)

3.1.3.3. Cilt Bakımı - Cilt Çatlaması

Cilt, özellikle el ve dudak bölgesinde güneş veya soğuk havanın tesiriyle çatlamlar olabilir.

Adana bölgesinde cilt bakımı ile ilgili çeşitli pratik ve uygulamalar görülmektedir.

- Yıpranmış ciltlerde, kuruluğun ve kırışıklıkların giderilmesi için banyodan sonra ıslak vücuda jojoba yağı sürülürse iyi gelir. (K32, K34, K38, K39, K41)

- Ciltte oluşan lekeleri yok etmek için her gün düzenli olarak buğday yağı sürülür. (K29, K30, K31)
- Bronz bir ten ve doğum öncesi ve sonrası çatlakların giderilmesi için kakao yağı çok etkilidir. (K32, K34, K38, K39, K41)
- Ciltteki sivilce, akne ve sarkıklıkları gidermek için o bölgelere portakal yağı sürülür. (K8, K40, K41, K43, K52)
- Selülit, cilt kırışıklıklarına buğday yağı ile masaj yapılır. (K2, K4, K20, K32)
- Püren (çalı gibi bir bitkidir) cilt hastalıklarında kullanılır. Yaprakları toplanıp kurutularak ya da taze olarak kullanılır. (K9, K13, K22, K45)
- Cilt bakımı için sarıpapatya çayı içilebilir ya da pamukla cilde sürülerek kullanılabilir. (K20, K32, K34, K38, K39)
- Ginseng bitkisi çay gibi demlenip içildiğinde veya tohumu dövülüp balla macun yapıp yenildiğinde yaşlanmayı geciktirir. Ginsengin hücre yenileyici özelliği vardır. Ayrıca afrodisyak etkisi de vardır. (K20, K32, K34, K38, K39)
- Hamilelikte oluşan karın çatlaklarını önlemek için her gün karın bölgesine badem yağı sürülür. (K8, K16, K64)
- Kayısı yağı her gün cilde sürülür. Nemli ıslak cilde pamukla sürülür. (K3, K12, K54)
- Aynı sefa çiçeği kurusu sıcak suda demlenip içilir ya da vazelin karıştırılıp cilde sürülür. (K2, K4, K5, K19)
- Selülit tedavisinde susam yağı ile yapılan masajlar etkin sonuçlar vermektedir. (K19, K20, K32, K34, K38, K39, K41, K54)
- Ceviz yağı kuru ciltleri besleyici özelliği vardır, saç diplerini besler. (K19, K20, K32, K34, K38, K39)
- Mersin Yağı yağlı, iltihaplı, tahriş olmuş ciltlerde kullanılır, gerginliğe ve uykusuzluğa iyi gelir. (K32, K38, K39)

- Cilt güzelliği için her akşam iki kaşık süzme yoğurt ile iki kaşık bal karıştırılıp yüze sürülür. 15 dk bekletilip yıkanır. (K16, K27, K62)
- Cilt güzelliği için her gece yatmadan önce yüz ve boyun gül suyuna batırılmış pamukla silinir. (K20, K26, K35, K41)
- Cilde pürüzsüz bir görünüm vermek için bebek pudrası ile ovulur. (K12, K16, K62, K78)
- Yağlı ciltlerin temizliği için her akşam yüze elma sirkesi sürülür. (K8, K16, K41, K59)
- Cilt güzelliği için yüze salatalık kabukları ya da dilimleri koyulup yarım saat bekletilir. (K16, K30, K40, K62)
- Ellerin yumuşak ve güzel olması için meyve, sebze soyulduktan, doğrandıktan sonra eller hemen yıkanmaz. Meyve ve sebze özleri el derisini yumuşatır. (K79)

3.1.4. Zehirlenme

Zehirlenmeler; vücuda zararlı kimyasal maddelerin yenilmesi, içilmesi, solunmasından sonra görülür. Bölgede zehirlenmelere karşı yapılan halk hekimliği pratik ve uygulamalarına rastlanmaktadır.

- Zehirlenen kişiye bol yoğurt yedirilir. (K37, K3, K4, K5, K6, K19, K20)
- Kolonyalı su içirilir. (K12, K18, K22, K49, K63, K66)
- Kimyasal nedenlerden oluşan zehirlenmelerde hasta kusturulur. Boğaza parmak atılır. (K17, K29, K36, K66)
- Zehirlenen kimseye bol su içirilir (K9, K21, K24, K28, K54)

3.1.4.1. Arı Sokması

Arı sokmasına karşı Adana bölgesinde yapılan çeşitli halk hekimliği pratik ve uygulamaları vardır.

- Arı sokmasına karşı toprak çamur yapıp arının soktuğu yere sıvanır. Domates ortadan ikiye kesilip sokan yere yapıştırılır. (K10, K11, K15, K27, K68)
- Tarladan sıcak taş alınıp arı sokan yere bastırılır, arının soktuğu yer sıkılarak suyu çıkarılır. (K76)
- Arı sokmasını iyileştirmek için arının soktuğu yere çamur sürülebilir, hamur yapıp sürülebilir ayrıca tuzda sürülebilir. (K24, K3, K4, K5, K6, K19, K20)

3.1.4.2. Yılan Sokması

Adana bölgesinde yılan sokmasına karşı yapılan halk hekimliği pratik ve uygulamaları görülmektedir.

- Yılan sokması tarlada olduysa soktuğu yer dal bulunup bağlanır. (K76, K77)
- Yılan soktuğunda hiç dişi çekilmemiş insan yılanın zehrini somurur. (K69, K78)

3.1.4.3. Akrep Sokması

Adana bölgesinde akrep sokmasına karşı yapılan çeşitli halk hekimliği pratik ve uygulamaları görülmektedir.

- Akrep sokmasına; akrebin soktuğu yere akrebin karnı ezilerek sürülür. Bezle bağlanır. (K5, K26, K33, K69)
- Akrep sokan yere yeni kunlayan tavuğun kıçığı bastırılır. Bu uygulamadan sonra tavuk ölür. (K76)
- Akrep soktuğu zaman vücuttan zehrini atmak için akrebin soktuğu yere bir ucu delinmiş çiğ yumurta hafifçe bastırılır. Yumurta akı zehiri çeker. (K24, K3, K4, K5, K6, K19, K20)

3.1.5. Deri Hastalıkları

Günümüzde alerjik deri hastalıkları modern yaşam biçimleri, değişen çevresel koşullar nedeniyle gittikçe artmaktadır.

3.1.5.1. Nasır

Daha ziyade el ve ayağın sürekli olarak sürtünmelere uğrayan noktalarında üst derinin kalınlaşması ve sertleşmesi ile meydana gelen ve basılınca ağrı veren sertleşmiş deri tümseğine nasır denir. (www.medikalsözlük.com.tr)

Adana bölgesinde nasır tedavisi için yapılan çeşitli halk hekimliği pratik ve uygulamalarına rastlanmaktadır.

- Nasırları tedavi etmek için keten tohumu ezilerek macun haline getirilip nasıra sürülür. (K5, K10, K31, K 32, K34)
- Nasır jiletle kesilip kemiğe yakın olan kökü kesilir. (K76)
- Soğan ortadan ikiye kesilir, çıkan sütü nasıra geçene kadar sürülür. (K7, K20, K32, K34, K38, K39)
- Dilim dilim doğranmış çiğ domates nasırın üzerine sarılırsa nasır yumuşar. (K9, K29, K78)
- Ayak topuğundaki çatlakları tedavi etmek için banyodan sonra topuklar dağlık yerde olan pütürlü taşlarla sürtülür. Aynı şekilde tahtaya da sürtülür. (K8, K17, K42, K53, K55, K69)

3.1.5.2. Siğiller

Siğil deride oluşan zararsız, küçük pürtüklü ur olarak tanımlanabilir. Yörede siğil ocaklarının çeşitli uygulamaları vardır.

Bölgede siğil için yapılan çeşitli halk hekimliği pratik ve uygulamaları arasında siğil ocaklarına başvurmak görülmektedir.

- Mıdık Beldesinde görülen bir uygulamada ise ocaklı Melahat Uçar ay ışığı döndüğünde yani ilk ay çıktığında vücutta kaç siğil varsa o kadar nohudu

siğillere sürer, bu nohutlar hastanın bacak arasından arkaya geçirir ve son olarak ta evden uzak bir yere gömdürür. (K5, K14, K15, K18, K49)

- Siğil ocağı siğilleri yok etmek için arpa ezip hamur haline getirir. Bu arpa hamurunu siğillere sürüp dua okur. Bu uygulama üç çarşamba yapılır. (K27, K69)
- Ocaklı siğilleri iyileştirmek için siğil sayısı kadar arpa tanesi ezer, sirkede yedi gün bekletir. Daha sonra bu arpalı sirkeyi dua okuyarak siğillere sürer. (K31, K69)
- Kurbanda kesilen hayvanın dalağı alınır. Kaç tane siğil varsa o kadar arpa alınır. Arpalar sayılır, dalakla beraber arpalar beyaz bir beze sarılır ve çirkef bir yere gömülür. Çirkefi çirkef götürür. (K76)

Siğilden kurtulmak için hastanın kendi kendine yaptığı uygulamalar da vardır.

- Hasta vücudundaki siğil sayısı kadar arpa veya buğday tanesine dua okur, bu arpa taneleri evden uzak bir yere veya dört yol ağzına gömülür. Arkaya dönüp bakmadan eve gidilir. (K14, K45)
- Ay acara. (akşamüzeri) geçince “Ay gördüm Allah, amentü billâh ne kötülüğüm varsa affet beni Allah” denilerek siğil olan yer süpürgeyle süpürülür. (K13, K14, K33)
- Yol kenarına elma götürülüp gömülür. Hiç arkaya dönüp bakmadan geri gelinir. 3 çarşamba yapılırsa siğil kalmaz. (K1, K26, K37)
- Siğilleri yok etmek için; murt dalındayken kırılır. “Allahım bu kuruyana kadar siğillerim kurusun.” denir. (K24, K46, K58, K69, K76)
- Siğili yok etmek için çalı şeklindeki püren bitkisinin kök suyu siğillere damlatılır. (K57, K64, K68)
- İncir ağacının dallarından çıkan süt siğillerin üzerine sürülür, damlatılırsa siğiller kısa sürede kuruyup düşer. (K2, K3, K4, K5, K40, K59, K64, K76, K77)

- Ayın ilk doğduğunda 3 Kulfu 4 Elham okunur. Bir murt dalı alınır, “Ay gördüm hoş gördüm siğilimin yerini boş gördüm” diye 3 kere söylenir. Her söylemede siğiller murt dalıyla süpürülür. (K8, K9, K25, K68)
- Ay hilal şeklini aldığında süpürgeyle dama çıkılır. Dua okuyarak siğiller süpürgeyle süpürülür. Hiç arkaya bakmadan eve dönülür. (K7, K12, K15)
- Siğilleri iyileştirmek için arpa ezilip sirkede yedi gün bekletilir. Siğile sürülüp dua okunursa siğiller yok olur. (K31, K35, K39)
- Ay ışığı döndüğünde yeni ilk ay çıktığında vücutta kaç siğil varsa o kadar nohut siğillere sürülür. Bu nohutlar bacak arasından arkaya geçirilir evden uzak bir yere gömülür. (K5, K7, K9, K11)
- Vücuttaki siğil sayısı kadar buğday okunup evden uzakta bir yere gömülür. (K7, K14, K15, K17)
- Vücuttaki siğilleri yok etmek için siğil sayısı kadar arpa tanesine dua okunur. Bu arpa taneleri evden uzak bir yere gömülür arkaya dönüp bakmadan eve gidilir. (K14, K21, K23, K26, K35, K37)
- Siğilleri yok etmek için arpa ezilip hamur haline getirilip siğillere sürülüp dua okunur. Bu uygulama üç çarşamba boyunca yapılır. (K27, K28, K29, K30)

3.1.5.3. Saçkıran

Saçkıran, bir çeşit mantarın neden olduğu bulaşıcı bir hastalıktır.

Adana’ da saçkıran tedavisi için yapılan değişik halk hekimliği pratik ve uygulamalarına rastlanmaktadır.

- Saç veya sakal bölgesinde çıkan tüy dökülmesine saçkıran denir. Saçkıranı önlemek için o bölgeye her gün sarımsak sürülür. (K21, K23, K25, K26, K30, K35)
- Saç kıran yeniyse sarımsak dilinip yara yere sürülür. (K76)
- Saç kıran ilerlemişse bakır bir kapta bir avuç sarımsak bekletilir, közde kömür olana kadar kavrulur, soğutulur, zeytinyağı ile merhem yapılarak

saçkırana sarılır, ovalanır. Bu işlem akşamdan yapılır sabah yıkanır. Geçene kadar bir gün aralıklarla tekrarlanır. (K76)

- Saç kıran tedavisinin ilk şartı; temizlik ve fazla miktarda unlu şeyler yememektir. (K20, K61, K35)
- Saçkıranı tedavi etmek için saçkırın olan yer jiletlenir. Jiletlenen yere 15 günde bir tuzlu sarımsak sürülür. (K26, K38, K43, K53, K54)
- Saçkırın olan bölgeye sarımsak yağı ya da sirke ruhu sürülür. (K2, K3, K4, K5, K6)
- Yüzde çıkan saç kırana berberler çizik atarlar usturayla, sarımsak ya da sirke ruhu sürülür. (K2, K3, K4, K5, K6)

3.1.5.4. Saç Dökülmesi - Kepeklenme

Adana bölgesinde saç bakımı ve kepeklenme ile ilgili olarak yapılan halk hekimliği pratik ve uygulamalarına rastlanmaktadır.

- Saçı zayıf olanlar, kepek olanlar ve çok saçı dökülenler saçlarına çam terebentin ile iyice masaj yaparlarsa saçlar güçlenir, kepek önlenir. (K2, K3, K4, K5, K6)
- Saç dökülmesi ve kepeği olanlar saçlarına defne yağı ile masaj yapılırsa saçlar güçlenir. (K24, K40, K41, K50, K52)
- Ceviz yağı saç diplerini besler. Saçlar parlak, canlı ve bakımlı gözüktür, dökülmeler azalır. (K24, K40, K41, K44, K71)
- Saçlara ısırgan tohumu yağı sürülürse saçlar canlılık kazanır, güçlenir, dökülmeler azalır. (K7, K8, K10, K11, K41)
- Yıpranmış ve güçsüzleşmiş saçlar için jojoba yağı iyi gelir. Yağ saç diplerine iyice yedirilir. (K41, K50, K52, K57)
- Saç dökülmelerini engellemek için saçlar demli çayla yıkanır. (K40, K50, K56, K60)

- Papatya suyuyla yıkanan saçlar sağlıklı ve parlak olur. (K13, K18, K40, K52)
- Saç bakımı için haftada bir defa zeytinyağı ve yumurta çırpılıp saça sürülürse saç besler ve gürleştirir. (K29, K34, K35, K38, K54)
- Saç dökülmesini önlemek için çerçilerde satılan yılan yağ saça sürülüp bir saat kadar bekletilip öyle yıkanır. (K7, K8, K19, K20, K24)
- Saçlar daha gür ve parlak olsun isteniyorsa haftada bir kere badem yağı sürülüp yarım saat kadar beklettikten sonra yıkanır. (K13, K14, K15, K21, K23)
- Papatya suyuyla saçlar yıkanıp güneşte kurutulur ve bu işlem birkaç kere tekrar edilirse saçlar sararır. (K7, K14, K21, K25)
- Saç dökülmesini azaltmak için saç dökülmesinin yoğun olduğu yere camız dışkısı tazeleyen sürülür. Isırgan kaynatılır, suyuyla saçlar yıkanır. (K8, K9, K10, K12, K15)
- Kekik kaynatılır, suyuna biraz sirke koyulur, saçlar bu suyla yıkanır. (K8, K29, K32, K56)
- Bitlenen kişiyi arındırmak için saçlarına gaz yağı sürülüp biraz bekletilip yıkanır. (K11, K24, K35, K48)
- Saç bakımı yapmak ve saçların gür olmasını sağlamak için banyodan önce saça badem yağı sürülüp 1 saat bekletilir. Ayrıca saç bakımı için aktarların özel olarak hazırladıkları karışımlar vardır. (K21, K23, K26, K30, K35)
- Menekşe yağı kuru saçları nemlendirir, saç dökülmesine karşı etkilidir. (K4, K5, K6, K19)
- Saçlar sağlıklı olsun diye nisan yağmuru biriktirilip saçlar bu suyla yıkanır. (K7, K40, K50)

3.1.5.5. Çil

Deride, güneşe maruz kalma sonucu beliren, ufak lekelerdir. Bunlar, daha fazla, sınırlandırılmış güneş yanıklarına benzetilebilir ve ekseriyetle sarışın veya kızıl

saçlılarda görülen melanin pigmenti birikimidir. Çoğunlukla beyaz tenli, kırmızı saçlı kimselerde görülen çiller, yüze serpilmiş ufak lekeler halindedir. Nedeni; cildin güneşe karşı gösterdiği tepkidir. (www.medikalsözlük.com.tr)

Bölgede çil için yapılan pratik ve uygulamalar vardır.

- Yüzünde fazla çili olan çerçilerin yapıp sattığı fazıl çil ilacı sürülür. (K2, K3, K4, K5, K6, K8, K19)
- Yüzünde çil olanların güneşte fazla durmamaları ve yüzlerini sık sık yıkmaları tavsiye edilir. (K18, K24, K43, K9)

3.1.5.6. Yanıklar

Sıcak bir şeyin veya yakıcı bir maddenin etkisiyle vücudun herhangi bir yerinde meydana gelen hücre ve doku bozulmasına yanık denir. (www.bitkisiltedavi.com.tr)

Adana bölgesinde yanık tedavisi için yapılan çeşitli halk hekimliği pratik ve uygulamalarına rastlanmaktadır.

- Yanık tedavisi için iyice katı haşlanmış iki yumurta sarısı bir kahve fincanı has zeytinyağı karıştırılıp merhem haline getirilir bu karışım yanık yerlere birkaç kez sürülür. (K76, K77, K78)
- Yanık için aktarların kendi hazırladıkları merhemler vardır. Yanık merhemlerinin içinde çoğunlukla kına ve ginseng kullanılır. (K20, K41, K43, K52, K59, K60)
- Yanık tedavisi için yanığın olduğu ilk anda ve her gün yanık olan bölgeye zeytinyağı sürülür. (K24, K29, K37, K42)
- Yanığa iç yağ ezilip sürülürse daha çabuk iyileştirir. (K26, K29, K37, K42)
- Yanıkları iyileştirmek için yara olan yere susam yağı sürülür. Sızıyı alır. (K41, K43, K63, K64, K76, K77)
- Yanıkları iyileştirmek için biraz kireçle zeytinyağı krem gibi olana kadar karıştırılıp yanıklara sürülür. (K28, K29, K37, K42)

- Yanan yer hemen soğuk suyla yıkanır. (K8, K13, K18, K19, K20, K31, K35)

3.1.5.7. Deri Kanseri

Deri üzerinde ufak bir şişlik veya bir türlü iyileşmeyen bir yara şeklinde başlayabilen bir çeşit kanserdir. Şişlik, başlangıçta ufak bir yumru şeklindedir. Bir süre sonra aynı yer açılır ve yara haline dönüşür, sonra kabuk bağlar. (www.bitkiseltedavi.com.tr).

Bölgede deri kanseri ile ilgili pratik ve uygulamalara rastlamıştır.

- Cilt hastalıklarında (kabarıklık, kızarıklık, deri kanserinde) göyündürme otu dövülür pişirilir cilde sarılır. Göyündürme otu yağmur yağdığında olur. (K13, K14, K25, K24, K27, K40)
- Deri kanseri için ısırgan otu haşlanıp soğutulur cilde sarılır. (K25, K56)

3.1.5.8. Egzama

Mayasıl diye bilinen egzama, derinin sulanması ile meydana gelen bir iltihaptır. Kaşıntı ve kızartı ile ortaya çıkar, nedeni; ruhsal olabileceği gibi alerjik tepkiler veya deriyi tahriş eden maddeler de olabilir. Bazı kimselerde de irsidir (www.bitkiseltedavi.com.tr).

Adana halk hekimliğinde egzama tedavisi için yapılan pratik ve uygulamalara rastlanmaktadır.

- Egzaması olan deterjandan sakınmalıdır. (K7, K20, K31, K59, K64, K76, K77)
- Egzamayı iyileştirmek için yılan çiçeğinin tohumu günde 3 kere yenir. Melisa çayı da egzamayı iyileştirmek için çok faydalıdır. (K29, K32, K34, K38)
- Her türlü yarada ve egzamada iyileştirici olarak aloevera kullanılabilir. (K3, K5, K19)

- Domates egzama yarasını azdırır. Egzaması olan domatese dokunmamalıdır. (K8, K22, K31, K42, K56)
- Egzamayı iyileştirmek için ocaklıya kopya kalemiyle egzamalı yere dua yazar. (K19, K23, K31, K59, K64, K69)

3.1.5.9. Sedef Hastalığı

Nedeni, kesinlikle bilinmeyen bir hastalıktır. İrsi veya sinirsel olduğu söylenmektedir. Daha çok, baş derisinde, dizlerde ve dirseklerde veya tırnaklarda meydana gelen düzensiz kırmızı lekelerle kendini gösterir. Lekeler, gümüş renginde ve pul pul olup, deriden yüksektir (www.bitkisilmedavi.com.tr).

Adana halk hekimliğinde sedef hastalığı için yapılan pratik şudur:

- Erkek gömleğindeki sedef düğmenin çiçeği gömlek sahibinden habersiz alınır. (K76)

3.1.5.10. Uçuk

Dudakta veya burun kenarında hafifçe şişmiş, kırmızı ve ağrılı bir leke şeklinde beliren bir hastalıktır. Nedeni, tükürükte bulunan bir çeşit virüstür. Daha ziyade ateşli hastalıklar ve soğuk algınlığı sırasında görülür. Dudak veya burun kenarında meydana gelen kırmızı lekeler, bir süre sonra su toplar, küçük kabarcıklar meydana gelir. Birkaç gün sonra da sararırlar ve kabuk bağlarlar (www.medikalsözlük.com.tr).

Adana halk hekimliğinde uçuk tedavisi için yapılan çeşitli pratik ve uygulamalara rastlanmaktadır.

- Uçuk çıkacağı fark edilir fark edilmez sabun ısıtılıp uçuk çıkan yere değdirilerek uçuk korkutulur. (K35, K40, K52, K63)
- Ağızda ve dilde çıkan yaraları iyileştirmek için kantaron yağı sürülür. (K29, K32, K27)
- Korkudan veya nazardan çıktığına inanılan uçuğu iyileştirmek için herhangi bir tahta ısıtılıp uçuğa birkaç kere değdirilerek uçuk korkutulur. (K29, K32, K34, K38)

3.1.5.11. Mantar Enfeksiyonları

Adana bölgesinde çokça görülen mantar enfeksiyonları için çeşitli halk hekimliği pratik ve uygulamaları vardır.

- Ayaklardaki mantarı iyileştirmek için İskenderun'da bulunan bir çamur, kına ve tuzla hamur haline getirilip ayaklara sarılır. Sabaha kadar bekletilirse mantarı iyileştirir. (K22, K40, K42, K47)
- Ayakta çıkan mantar hastalığını tedavi etmek için ayaklar her gün haşlanmış lahananın suyuyla yıkanır. (K7, K20, K31, K59, K64, K76, K77)
- Ayak kokusunu önlemek ve ayakta oluşan mantarı tedavi etmek için ayaklara kına yakılır. (K8, K40, K42, K47)
- Kaşıntı, mantar ve egzamayı tedavi etmek için; kükürt, aynı sefa, borik asit ve vazelin karışımından oluşan bir merhem hazırlanır. Bu merhem sabah akşam sürülür. (K19, K60, K64, K67, K68)
- Ayaklarda oluşan mantar hastalığını tedavi etmek için her gün ayaklar tuzlu su ile yıkanır. (K8, K13, K18, K24, K40, K52)
- Fazla kaşıntısı olan ve geçmeyen kişiye haberi olmadan toprak solucanı yedirilir. Yemeğinin içine haberi yokken karıştırılabilir. (K7, K8, K13, K18, K40)
- Ablasının çok kaşıntısı varmış bahçeden solucan bulup dolmanın içine kıyıp karıştırmışlar o dolmayı da ablasına yedirmişler. (K7)
- Mantar ve egzama için atarların yapıp sattığı özel karışımlar vardır. (K32)

3.1.5.12. Pişik – İsilik

Pişğin, isiliğin nedeni derinin genellikle sıcaktan ya da diğer dış etkenlerden dolayı tahriş olmasıdır, hafif kabartılı bir kızarıklık biçiminde görülür.

Adana bölgesinde çok sık görülen pişik ve isilik şikâyetleri için yapılan çeşitli halk hekimliği pratik ve uygulamaları vardır.

- Yazın terden ve sıcaktan ciltte oluşan kızarıklığa ve kabarıklığa isilik denir. İsilige üstübeç (beyaz bir toz) gül suyuyla çamur yapılıp sürülürse geçer. (K5, K19, K31, K55, K77)
- Susamın taze yaprakları dallarıyla beraber isilik olan yere sürülürse geçirir. (K1, K5, K31, K55, K77)
- Tuzlu suyla pişik olan bölge ovalamadan yıkanır, denize girilir ama güneşte kalınmaz. (K8, K50, K53, K69)
- Pişik–isilik kaşıntısı için, gül suyuyla pişik - isilik olan yer ovalanır, üstübeç serpilir. (K76)

3.1.5.13. Temre

Terme, vücudun herhangi bir yerinde, çoğunlukla avuç içi büyüklüğünde, ciltten kabarık, kırmızı renkli, sulantılı olabilen, kenarları sınırlı ve kaşıntılı yaralara verilen addır. Sulu olanlarına “dişi”, sulantılı olmayanlara “erkek” denilmektedir (Belek, 1990: 111).

Yörede temre, terma, demre gibi söyleyiş biçimleri vardır. Bununla ilgili halk hekimliği pratik ve uygulamaları şunlardır:

- Yeşilevler mahallesinde oturan temre ocağı Fatma Ketre’ den derlediğimiz bilgilere göre: “Yedi çeşit temre vardır. Değişik türde olanları vardır; sulusu, kurusu... Temre vücutta dolaşır. Karaciğeri gezer, mideye girer.
- Merkeze bağlı Gürselpaşa mahallesinde Temre hastalığını tedavi için ocağa gidilir, ocaklı, hastanın cildindeki temralı bölgeye kopya kalemiyle dua yazarak tedavi edermiş. (K1, K9, K10, K14)
- Sultan Süleyman bu yarayı görmüş ‘sen nesin in misin cin misin?’ demiş. Ben yarayım insanoğlunun etini yer kanını somururum demiş.” Fatma Ketre temreyi ninesinden öğrendiği bir duayı okuyarak, yaraya soğan sarıp tedavi ediyor. Yerdegezen dediği yarayı iyileştirmenin karşılığında ağırlık atmak için bir miktar para almaktadır. (K76)

- Termeyi iyileştirmek için üç çarşamba terme ocağına gidilir. Ocaklı kopya kalemiyle hastanın termeli yerine eski yazıyla dua yazar. (K26, K43, K55)
- Temre hocaya okutulur. Hoca Temre olan yere kopya kalemiyle dua yazar. (K1, K14, K15, K17, K21, K23, K26, K35, K37)

3.1.6. Hareket Sistemi Hastalıkları

3.1.6.1. Burkulma – İncinme - Ezik

El ve ayak bilekleri herhangi bir kaza sonucu burkulabilir. Bu gibi durumlarda, bilekte ağrı ve şişme görülür. Yapılacak ilk iş, burkulan yeri rahat bir duruma sokmaktır. En sık rastlanan burkulma rahatsızlıklarının başında ayak burkulması gelmektedir. Ayak burkulması; Yürürken, koşarken veya atlarken ayak kaslarının beklenmedik bir durumla karşılaşması sonucu görülür, burkulmadan hemen sonra ağrı, şişme ve morarma olabilir. İncinme ise herhangi bir eklem, burkulması sonucu ortaya çıkan bir durumdur. Çoğunlukla ayak, el bileklerinde veya diz kapağında görülür. Eklem; incindiği zaman, kısa süren bir ağrı hissedilir. (www.saglikplatformu.com)

Adana halk hekimliği pratik ve uygulamalarında incinme ve burkulma ile ilgili yapılan uygulamalara rastlanmaktadır.

- Çarpma veya düşme sonucu oluşan ezik ve morluklara çiğ et veya çiğ balık ezmesi sarılırsa kısa sürede iyileştirir. (K22, K23, K26)
- Vücudun herhangi bir yerinde oluşan eziği iyileştirmek için bir bardak kadar sıcak süte, biraz un, bol tuz, zeytinyağı karıştırılıp yoğrulur ılık ılık sarılır. Lapa denilen bu hamur 2 – 3 gün boyunca hazırlanıp sarılırsa ağrıyı alır, dinlendirir. (K13, K14, K18)
- Ezik olan yere pamuk idrar sürülüp sarılır. Bir gece sarılı bekletilince o bölgeyi iyileştirir. (K14, K16, K18)
- Eziğe çıkığa kuru üzüm ezmesi pişirilip ılık ılık sarılıp bir gece bekletilirse iyileştirir. (K14, K16, K18)
- Çocuk kafasını veya herhangi bir yerini çarptığında ya da düştüğünde çarptığı yere vicks sürülür. (K14, K15)

- Köyde süt sağarken inek süt sağan kişinin ayağına basabiliyor. Bu şekilde oluşan ezikleri tedavi etmek için bir avuç tuz ve un hamur karıştırılıp eziğe sarılır. (K14, K15)
- Ayakta veya vücudun herhangi bir yerinde yara çıktığında veya şiştiğinde sumak bitkisi yeşilken toplanır havanda dövülüp, biraz un serpilerek pişirilir. Bu hamur ılık ılık yaraya veya şiş yere sarılır. (K13, K14)
- Vücutta ezilen darbe alan yere yağlı hamur veya siyah çiğ et sarılır. Şişmesini önler ağrısını alır. (K8, K44, K45, K50)
- Alın, kol, bacak herhangi bir yere çarpıldığında morarmayı ve şişmeyi önlemek için çarpılan bölgeye margarin sürülür. (K7, K8, K50)
- Düşme ve çarpmalarda oluşan ezik ve yara olduğunda kanayan yere pamukla biraz zeytinyağı sürülür. (K7, K8, K50)
- Çarpma veya düşme sonucunda oluşan vücuttaki ezikleri, yaraları iyi etmek için ekmek ağızda çiğnenip sarılır. (K30, K40, K50, K52, K57, K64, K68)
- Çarpma ve ezilme sonucu oluşan şişliklere ekmek içi sarılır. (K29, K30, K40, K50, K52, K57, K64, K68)
- Ezilme, burkulma ve incinmeler sonucu oluşan ağrı ve şişliklerin tedavisinde incinen, ağrıyan, şişen yerin üzerine hamur sarılır. (K8, K23, K40)
- El ve ayak burkulduğunda daha çabuk iyileştirmek için kuru üzüm ezilip sarılır. (K29, K37, K39)
- Ayak burkulma ve incinmesinde haşırılı beze (yeni, kullanılmamış) kullanılmamış yeşil sabun rendelenir, yumurta kırılıp macun haline getirilip yayılır. Burkulan yere sarılır. (K7, K8, K13)
- Burkulan yer sabunla yavaş yavaş ovalanarak biriken kan dağıtılır. (K8, K13, K14, K18)
- Mumya eritilip beze sürülür burkulan yere sarılır. Mumya çamsakızı, zift, vs ile yapılan bir karışımdır. (K5, K6, K19, K31, K39)

3.1.6.2. Romatizma

Genellikle eklem, kas ve sinir sistemini etkileyen hastalıklara romatizma denir. Romatizma ağrıları, vücudun her tarafında görülebilir. Halk arasında, romatizma ağrılarına yel denir. Şişmanlık, hormon dengesizliği, karaciğer yetersizliği, beslenme dengesizliği, mide ve bağırsak bozuklukları, çürük dişler, sinüzit, bademcik iltihapları ve yaşlılık romatizmayı hazırlayan nedenlerin başında gelir. Ayrıca, soğuk ve rutubet de çok önemli rol oynar (www.saglikplatformu.com) .

Adana halk hekimliğinde romatizma ile ilgili yapılan pratik ve uygulamalara rastlanmaktadır,

- Romatizma ağrısı çekenlerin ağrıyan yerlerine hardal yağı sürmesi tavsiye edilir. (K2, K20, K32, K39)
- Romatizma ağrılarına pelesenk yağı ile yapılan masaj ağrıların azalmasını sağlar. (K9, K10, K34)
- Romatizma ağrılarına ebe gümece bitkisi kaynatılır, lapa halinde ağrıyan yere sarılırsa ağrı hafifler. (K25, K38, K41)
- Sızı, romatizma ve cilt hastalıklarında kaplıcaya gidilir. En çok gidilen kaplıca Pozantı'daki Çiftehan'dır. (K8, K23, K77)
- Romatizması olanlar çörek otu yağı ile masaj yaparlarsa ağrı azalır. (K41, K44)
- Havlıcan kaynatılıp macun kıvamına getirilir, romatizma olan yere koyulur. Yün sarılırsa daha etkili olur. (K6, K39, K55, K69)
- Ağrı, sızı, romatizma ve kireçlenmeye kekik, nane, pelesenk (kartal yağı), portakal yağı ve limon yağları karıştırılıp romatizmalı bölgelere sürülürse iyi gelir. (K3, K6, K19, K20)
- Alabalık yağı ile masaj yapılırsa kaslar gevşer, kireçlenme ve mafsallık ağrısına iyi gelir. (K2, K4, K38, K48)

3.1.6.3. Boyun Tutulması

Soğuk almaktan, boynun çarpık durumda bir süre kalmasından veya nezleden kaynaklanır.

Adana halk hekimliğinde boyun tutulması için yapılan çeşitli pratik ve uygulamalara rastlanmaktadır.

- Anne ilk çocuğu kızsaa, kızıyla beraber boynu tutulan kişinin boynunu oklavayla hamur açar gibi ovarlar. Oklavayı düşürerek ovarlar. (K7, K9, K69)
- Bamya, zeytinyağı, arpa unu karıştırılıp pişirilir, boyna sarılır. (K76)
- Gecedan sabaha boyun tutulabilir. Rüzgârlı yerde kalınca da boyun, omuzlar, bel tutulabilir. Ağrılı tutulmaları iyileştirmek için dağ kekiği ezilir, zeytinyağıyla merhem haline getirilir. Vücudun tutulan yerlerine sürülüp sarılır. (K11, K12, K23)

3.1.6.4. Bel Ağrısı

Bel ağrılarının nedeni sağlık sorunlarından kaynaklandığı gibi; bir hastalıktan kaynaklanmayan bel ağrıları, çoğunlukla yorgunluk sonrası görülür.

Adana bölgesinde bel ağrısını gidermek için yapılan çeşitli pratik ve uygulamalar görölmektedir.

- Köyde kuyruk sokumuna pöç denir. Pöç batması şiddetli ağrıya sebep olur. Bu ağrıyı gidermek için kuyruk sokumundaki deri iki taraflı çimdikler gibi kaldırılır. Çok batıyorsa pöç parmakla yavaşça kaldırılır. (K15, K17, K18, K54)
- Pöçük (kuyruk sokumu) batması ani bir hareketle olabilir ve bel ağrısına sebep olur. Pöçük ocaklıya ya da sınıkçıya çektirilir. (K8, K10, K11)
- Bel fitiğini tedavi etmek için balık çiğ haldeyken ezilip bir bezle bele sarılıyor bir gece bekletilir. (K10, K32, K36)
- Belin ağrıyan yerine havlıcan macunu koyulur. (K39, K40, K54)

- Bel ağrısına zencefil iyi gelir. Zencefil kaynatılıp ezilip bele sarılır. (K27, K39, K43)
- Bel ağrısını geçirmek için şişe çektilir. (K25, K27, K32)
- Alabalık ortadan ikiye ayrılır, kemikleri çıkartılır ve bele sarılırsa bel ağrısına / fitiğine iyi gelir. (K17, K41, K50)
- Bel fitiğini tedavi etmek için alabalık ezilip yağı çıkarılır, bu yağ bele sarılıp bir gece bekletilir. Bu işlem birkaç kere tekrar edilir. (K23, K50, K53)
- Bel fitiği olan bir yakınlarını Antep'in Nizip ilçesindeki bir sınıkçıya götürmüşler. Sınıkçı hastayı yüzükoyun yatırıp beline bir merhem sürüp orta parmağıyla muayene edip elektrik şokuyla tedavi etmiş. (K13, K14, K17, K18)
- Bel fitiğine iri bamya dövülür, biraz zeytinyağı, arpa unu karıştırılıp pişirilir. Tülbentle bele sarılır. (K76)

3.1.6.5. Kırık - Çıkık

Adana bölgesinde kırık-çıkık tedavisi için yapılan çeşitli halk hekimliği pratik ve uygulamaları görülmektedir. Kemiklerdeki kırık, çıkık, el ve ayaklardaki burkulmalarda kırık – çıkık ocağına ya da yörede “sınıkçı” denilen kimselere gidilir.

- Kırık-çıkık tedavisi yapan ocaklı Fatma Ketre uzun yıllar kırık-çıkık tedavisi yapmış, ancak on yıldır kırık sarmamaktadır çünkü kemik kırıldığında amme vücuda dağılıp kana karışır ölüme neden olur. Çıkık konusunda uzman olduğunu belirten Fatma Ketre yaptığı tedaviyi şöyle anlatıyor: 1 bardak has zeytinyağı ve defne yağını karıştırıp çıkık olan yeri incitmeden ovuyorum. Ovarken sorular sorup konuştururum, çıt diye çeker yerine getirir sararım. Vücuttaki kemiklerin kasların yerini bildiğim için sardığım yer yerine oturur hasta çabucak iyileşir. (K76)
- Eskiden Tellidere mahallesinde oturan ve Atmışın Dudu diye bilinen bir sınıkçı da kırık, çıkık ve burkulmaları tedavi ederdi. (K14, K15, K54, K69)

- Adana’da bilinen en ünlü sınıkçı “Papaklı” dır. Adana’da birkaç Papaklı vardır. Bunlar aynı aileden olup Adana’nın değişik yerlerinde sınıkçılık yaparlar. (K7, K14, K15, K69)
- Ceyhan’da oturan Papaklı kemiklerde oluşan çatlakları muayene etmek için kendi hazırladığı bir merhem kullanır, çatlak olan yerleri ovalayıp, eliyle kıvrarak masaj yapar sonra da sıkıca sarar. Hasta iyileşene kadar her hafta muayene yapar. (K17, K43, K54, K52, K70)
- Papaklı kırığı mukavva şeritlerle destekleyip sargılarla sarar. Her gün bu kırığı kendi yöntemleriyle tedavi eder. Kırığın şişi indikçe sargıyı daraltır. Papaklıyı doktor da takdir etmiş. Yörede kırık – çıkıkta doktordan önce papaklıya başvuruluyor ve güveniliyor. (K7, K8, K24, K25)
- Kırık – çıkık tedavisi yapan ocakların çoğu hastalardan röntgen filmi istemektedirler. Eski usulle tedavi yapan sınıkçılarda zeytinyağı veya sabunla çıkık ve burkulmaları ovuşturarak yerine getirirler. (K8, K21, K23, K25)
- Pöçük (kuyruk sokumu) batması ani bir hareketle olabilir ve bel ağrısına sebep olur. Pöçük ocaklıya ya da sınıkçıya çektirilir. (K8, K49, K48, K51)
- Baklalı köyünde kuyruk sokumuna pöç / pörç denir. Pöç batması şiddetli ağrıya sebep olur. Bu ağrıyı gidermek için; ocaklı Samime Sert kuyruk sokumundaki deriyi çimdikler gibi iki taraflı kaldırır. (K15, K16, K17, K18)
- Pöç dayanılmaz derecede batıyorsa ocaklı kişi hastanın pöçünü yavaşça parmağıyla kaldırır. (K42, K46, K47)
- Bel fitiği olan bir yakınımızı Antep’teki bir sınıkçıya götürdük. Sınıkçı hastayı yüzükoyun yatırıp beline bir merhem sürüp orta parmağıyla muayene edip hastayı elektrik şokuyla tedavi etmiş. (K17, K36, K40, K56, K58)
- Çiğ yumurta unla karıştırılıp hamur haline getirilip çıkık olan yere sarıldığında iyileştirir. (K31, K39)

- Çerçilerde ve doktorlarda satılan “cıbar” dövülüp bir sahandaki eritilir. El dokuma beze eritilen cıbar serilir, kırık veya çıkık olan yere bu bez sarılır. (K8, K13, K14)
- Kollarda veya bacaklarda çıkık olduğunda çıkık olan yer kalıp sabunla ovalanarak o bölgedeki kan dağıtılır. Sabunla yavaş yavaş ovalanarak çıkık yerine getirilir. (K8, K13, K14, K18)
- Vücudun herhangi bir yerinde çıkık olduğunda tecrübeli bir kişi çıkan yeri zeytinyağıyla ova ova yerine getirir. Sıkıca sarar. Sargı iki gün boyunca çıkarılmaz. (K14, K16, K23)
- Kırık, çıkık olan yere iç yağ sarılır. İç yağ kasların yumuşamasını sağlayıp, şişmeyi engellediğinden kırık, çıkık burkulma gibi hastalıkları tedavi eder. (K26, K69)
- Vücudunda kırık olan bir kişiye 10 yıl boyunca balık yedirilmez. (K26, K69)
- Çıkığı iyileştirmek için taze bamya haşlanır, çıkık olan yere sarılır, akşamdan sabaha kadar bekletilir. (K76)

3.1.7. KBB - Solunum Sistemi Hastalıkları

3.1.7.1. Boğaz Ağrısı - Bademcik İltihabı

Bademcikler şiş, kırmızı ve yeşilimsi beyaz renkte cerahatli görünümündedir. Yutkunma sırasında ağrı yapar. Hastalık birdenbire üşütme ve ateş ile başlar. (www.saglikplatformu.com)

Adana halk hekimliğinde boğaz ağrısı ve bademcik tedavisi için yapılan değişik pratik ve uygulamalar görülmektedir. Bu pratik ve uygulamaların yanında bademcikler ocaklı veya tecrübeli birine çektirilir.

- Ocaklı Sevim Serin hastanın boğazını yazmayla yukarı doğru kaldırıp yazmayı birden bire hastanın boğazından çeker. (K26, K52, K69)

- Hastalıktan ya da tiksinden bademcik iner. Bademcikleri iyileştirmek için çektirilir. Ocaklı ya da bir bilen hastanın boğazını yazmayla yukarı doğru kaldırıp yazmayı birden bire çeker. (K8, K26)
- Bademcikler iltihaplanıp indiğinde, bademciği inene “nereye gidiyorsun?” diye sorulur. Hasta cevap verir “boğaz çekmeye”. Üç kere çekemezsin denir. Hasta da her defa “çekerim” diye cevap verir. Böyle yaparak bademciklerin korkutulup iyileşeceği düşünülür. (K8, K27, K49)
- Bademcikler indiğinde turunç pişirilip ılık ılık boğaza sarılır. Ayrıca siyah zeytin çekirdeğiyle ezilip kavrulur, boğaza ılık ılık sarılır. (K8, K16, K45)
- Boğaz ağrısını tedavi etmek için “göğündürme otu” dövülür tavada yağ ile pişirilip üzerine un serpilir. Boğaza ılık ılık sarılır. (K13, K14, K16)
- Boğazlar düşünce yani bademcikler iltihaplandığında iltihabı kesmek için yorgan iğnesi ateşte kızdırılıp boğazın iki yanına 2 – 3 kere çıt çıt basılır. (K13, K15, K18)
- Bademcikler indiğinde bir kaşık ısıtılıp boğazın her iki yanına 2 – 3 kere basılır. Bu tedaviye “bademcik çekme” denir. (K12, K13, K14, K16)
- Bademcikleri indirmek için parmakla bademciklerdeki iltihap patlatılır. (K12, K23, K28, K40)
- Mercimeğin haşlanmış ve lapa haline gelmiş boğaza sarılırsa bademcik şişmesine bağlı ağrılara iyi gelir. (K40, K56, K58, K63)
- Rendelenmiş elma veya pişirilmiş ezilmiş elma boğaza sarılır. (K8, K11, K40)
- Kekik yağı sürülür, nane kaynatılıp içilir. (K2, K8, K9)
- Rezene çayı, anason, kişniş, nane – limon çayı içilirse iyi gelir. (K5, K13, K25, K43)
- Boğazı ağrıyana ada çayı demlenir, sürülür, ılık ılık içirilir, limon atılırsa soğuk algınlığına da iyi gelir. (K39, K40, K42)

3.1.7.2. Öksürük

Hava yollarındaki maddeyi (balgam) temizlemek üzere yapılan ani, patlayıcı tipte bir manevradır (Beers - Berkow, 2002: 442).

Adana'da öksürüğü kesmek için yapılan çeşitli halk hekimliği pratik ve uygulamaları görülmektedir.

- Kuru öksürüğü olanlara zencefilli çay içirilir. (K39, K50)
- Öksürüğü kesmek için limonun üzerine bal dökülüp yenir. (K35, K39, K45)
- Çörek otu ezilip balla karıştırılarak yenildiğinde öksürüğü keser. (K36, K45)
- Çörek otu iyice dövülür, balla karıştırılır yenirse öksürüğü keser. (K18, K39, K69)
- Ihlamur çayı demlenir, limonla beraber içilirse öksürüğü keser. (K39, K69)
- Sıcak süt, bal ve karabiber iyice karıştırılıp içilirse iyi gelir. (K39, K69)
- Kekik otunun suyu, buğusu bronşite iyi gelir kuru öksürüğü keser. (K2, K3, K13, K22, K39, K69)
- Keten tohumu buğusu, suyu öksürüğe bronşite iyi gelir. (K1, K3, K39)

3.1.7.3. Bronşit - Astım

Geri dönüşlü hava yolu tıkanması ve çeşitli uyarılara hava yolu yanıtında artışla ortaya çıkan akciğer hastalığıdır (Beers - Berkow, 2002: 446).

Adana bölgesinde astım ve bronşit tedavisi için yapılan halk hekimliği pratik ve uygulamalar şunlardır:

- Göğüs bölgesi adaçayı yağı ile ovulur. Sıcak tutulursa bronşite iyi gelir. (K8, K41, K46)
- Astım mağarasına gidilir. (K76)

- Astım, bronşit hastalıklarını tedavi etmek amacıyla yenedünya çiçeği kaynatılıp suyu içilir. (K11, K13, K27)
- Zencefil, bal, keten tohumu, çörek otu, dört ceviz, on fındık dövülüp karıştırılır, sabah akşam yenir. (K76)
- Isırgan otu astım – bronşit hastalarına çay gibi demlenip içirilirse iyi gelir. Ayrıca ısırgan otunun yemeği de yapılıp yedirilebilir. Papatya kurusu kaynatılıp içilirse bronşite iyi gelir, öksürüğü keser. (K15, K25, K27)
- Polat şekeri, karanfille suda bekletilip içilirse bronşite faydalıdır. Polat şekeri boğaz gıcığına iyi gelir. (K2, K3, K5, K8, K15)
- Damla sakızı nöbet şekeriyle birlikte havanda dövülerek yenirse bronşite iyi gelir. (K40, K43, K44)
- Ebe gömeci kökleri kaynatılıp suyu içirilir. (K40, K46)
- Hasta terletilir. Bunun için de içerisine karabiber koyulmuş süt veya çay hastaya sıcak sıcak içirilir. (K40, K46)
- Astım ve bronşite dut pekmezi; harnup pekmezi ve andız pekmezi iyi gelir. (K19, K53, K54, K55)
- Beyaz papatya kaynatılıp balla içilirse bronşite iyi gelir. Öksürüğü azaltır. (K1, K8, K20)
- Bronşit tedavisinde dağ kekiği kaynatılıp suyu içilir. Bununla beraber çörek otu ezilip sırtta sürülür sabaha kadar bekletilir. (K23, K24, K25)
- Çocukların bronşit hastalığını iyileştirmek, ciğerlerini açmak için biraz kahve zeytinyağı ile kavrulup çocuğun döşüne (bağır), sırtına ılık ılık sürülüp sarılır. Hem nefesini açar rahatlatır hem de sancısını giderir. (K23, K25, K27)
- Kantran otunun buğusu nefes darlığı olan hastalara iyi gelir. (K14, K39, K69)
- Akciğer hastalıklarını ve bronşiti tedavi için karabiber zeytinyağı ile kavrulur. Hastanın bağına, sırtına sürülüp gazeteyle sarılır, sabaha kadar bekletilir. (K10, K26, K28)

- Astımı iyileştirmek için Eshab-ı kehf ‘teki astım mağarasına gidilir.(K9, K28, K40, K69, K78)

3.1.7.4. Sinüzit

Çene, alın ve şakak kemikleri içinde bulunan ve buruna açılan içleri hava dolu boşlukların, sinüslerin iltihaplanması sonucu ortaya çıkan bir hastalıktır. Had ve müzmin olmak üzere iki çeşidi vardır. Nedeni burun iltihabı, nezle, grip, alerji, burundaki şekil bozuklukları veya buruna kaçan yabancı cisimlerdir. Hastanın yüzünde zonklayıcı bir ağrı, burnunda tıkanma, akıntı ve baş ağrısıyla birlikte gelen ateş görülür. Sinüs adı verilen yüzdeki kemik boşlukların iç yüzünü kaplayan mukoza iltihabına ve boşlukta cerahat toplanmasına sinüzit adı verilir (www.hekimce.com)

Adana bölgesinde sinüzit tedavisi için yapılan çeşitli halk hekimliği pratik ve uygulamalar görülmektedir.

- Sinüziti olanın nefes yollarını açmak için kaynar suya biraz vicks karıştırılıp buharı koklanır. (K8, K18, K26, K33, K44, K50, K62)
- Eşekhiyarı bitkisi (cirt atan) sinüzit hastalığına iyi gelir. (K1, K23, K25, K57)
- Migren, sinüzit gibi hastalığı olanlar saçlarını ıslak bırakmamaya özen gösterirse ağrıları çok olmaz. (K7, K8, K14)
- Sinüziti tedavi etmek için bir kâse suya 2 – 3 damla cirt atan otunun suyu damlatılır. Bu su burna çekilirse hemen o gün sinüsleri boşaltır. (K3, K8, K50, K69)
- Cirt atan otunun suyu sinüziti söktürür ama zehirli olduğu için aktarlarda satılmıyor. (K19, K21, K24)
- Sinüziti tedavi etmek için akşamları buruna 2 – 3 damla çörek otu yağı damlatılır. (K19, K20, K21)
- Sinüziti tedavi etmek için cirt atan otunun tohumunu patlatmadan koparılır (tohuma vurulduğunda ya da ani bir harekette içindeki su etrafa fıskırır.).

Tohumun içinden bir damla öz suyu bir yemek kaşığı suya karıştırılır. Bu karışımdan iki burna birer damla çekilir. (K22, K23, K25)

- Nezle, grip ve özellikle sinüziti olanlar da nefes açmak için okaliptüs yağı kullanılır. (K11, K14, K41)
- Cırt atan kavunu sinüzite faydalıdır ancak ayarını bilmek gerekir. Herkes yapamaz, bilen biri yapmalı. (K2, K5, K7, K8, K50, K69)

3.1.7.5. Zatürree

Kış mevsiminde artış gösteren Zatürree bir veya birkaç akciğer lobunun iltihaplanması şeklinde ortaya çıkan, daha çok küçük çocuklarda, ileri yaştakilerde ve kronik bir hastalığı bulunan kişilerde daha ağır seyreden ve bazen ölüme sonuçlanabilen ateşli bir hastalıktır. (www.hekimce.com)

Adana bölgesinde zatüre için yapılan halk hekimliği pratik ve uygulamalarına rastlanmaktadır.

- Zatürree aşırı üşütmeden ve bakımsızlıktan olur. Hasta iyi beslenir sıcak tutulur. (K20, K32, K34, K38)
- Kanlı şişe çekilir. (K76, K77)
- Zeytinyağı, karabiber, ispirto, aspirin karıştırıp, ısıtılır. Çocukların sırtına, bağrına sürülür gazeteye sarılır. Sabaha kadar bekletilir. (K8, K15)

3.1.7.6. Soğuk Algınlığı

Soğuk algınlığı, üst solunum yollarında virüs türü mikropların neden olduğu bulaşıcı bir enfeksiyondur. Soğuk algınlığından burun, boğaz, kulaklar, östaki tüpü, nefes borusu, ses telleri ve akciğerler etkilenir. Soğuk algınlığı en çok okul çağı çocuklarında görülür ve sıklığı yaşla azalır. Soğuk algınlığının ilk belirtileri genellikle boğazda takılma hissi, burun akıntısı ve hapşırıktır. (www.hekimce.com)

Adana bölgesinde soğuk algınlığı tedavisi için yapılan çeşitli halk hekimliği pratik ve uygulamalarına rastlanmaktadır.

- Soğuk algınlığını tedavi etmek için kekik kaynatılır. Bunun yanında nane – limon ve kimyonda kaynatılabilir. (K3, K4, K5, K26)
- Soğuk algınlığına dağ çayı da iyi gelir. (K3, K4, K5, K6, K8)
- Soğuk algınlığının tedavisinde turşu suyu içmek de iyileşmeyi çabuklaştırır. (K9, K24, K31, K54, K55, K69)
- Soğuk algınlığında kulak, burun, boğazda oluşan tıkanmaları açmak için salgam içilir. (K3, K4, K5, K6, K8, K19)
- Sırt ağrısı, kulunç ağrısı, öksürme ve özellikle soğuk algınlığında şişe çekilir. Şişe çekme, şişin ucuna ispirotolu pamuk bağlanıp ateşte harlanır çay bardaklarının içine sokulup çıkarılır. El çabukluğuyla ağrıyan yerlere basılarak yapılır. Bardağın içine dolan sıcaklık sırtı pompalar. (K8, K44, K45, K50)
- Bunun dışında aşırı bir ağrı ve üşütme söz konusuysa kanlı şişe çekilir. Şişe çekilecek yere jilette çizik atılıp öyle şişe çekilir. (K8, K50)
- Soğuk algınlığını tedavi etmek için bal ve tereyağı karışımı bir poşete sürülür ve sırta yakı gibi yapıştırılıp sarılır. Akşamdan sabaha kadar bekletilir. (K10, K53)
- Zeytinyağı, karabiber, aspirin karıştırılıp sırta sarılır. Bir gece bekletilir. (K10, K56)
- Ayrıca soğuk algınlığını tedavi etmek için kepek tavada kavrulup bir bezle göğse sarılır. Eğer hasta ateşliyse yapılmaz kepek hastanın ateşini yükseltir. (K10, K56)
- Soğuk algınlığını tedavi etmek için süte biraz kuru çay koyulup kaynatılır. Tuz ve karabiber eklenir. Karışım soğumadan tereyağı eklenip iyice karıştırılarak içilir. (K13, K53, K54)

3.1.8. Sindirim Sistemi Hastalıkları

3.1.8.1. Diş Ağrısı

Diş ağrısı; dişin çürümesi, dişetlerinin iltihaplanması veya bunlara benzer nedenlerden kaynaklanır. Ağız ve diş sağlığında en önemli iki hastalık diş çürükleri ve diş eti iltihaplanmalarıdır.

Bölgede diş ve diş eti hastalıkları tedavisinde yapılan halk hekimliği pratik ve uygulamaları vardır.

- Diş ağrısı için pamuğa rakı damlatılıp ağrıyan dişe konur. (K1, K50, K70)
- Diş ağrısını kesmek için yedi baharatın karanfili dişe koyulur, sarımsak ortadan kesilir ağrıyan yere bu karışım koyulur. (K76)
- Diş ağrısını dindirmek için ağrıyan dişe biraz pamukla tuz konur ayrıca sarımsakta diş ağrısına iyi gelir. (K14, K70, K73, K74)
- Diş ağrısını almak için sarımsak tuzla dövülür. Pamukla ağrıyan dişin üzerine koyulur. (K26, K53)
- Çilek ezilip karbonatla karıştırılarak pamukla dişler ovulduğunda dişleri beyazlatır. (K35, K53, K73)
- Karanfil yağı dişlerin özellikle diş etlerinin canlı gözükmelerini sağlar. Karanfil yağı diş ve diş etlerine bir fırçayla masaj yaparak sürülür. Misvak kullanmak daha iyidir. (K41, K44, K47, K52, K60, K68)
- Diş ağrısı çekilen yere aspirin, limon tuzu, rakı, oje, vicks, akü asiti, karanfil gibi şeyler koyulur. (K7, K44, K47, K52, K60, K68)
- Diş ağrısı için karanfil yağına pamuk batırılıp ağrıyan dişin üzerine konur. (K2, K3, K4, K5, K6, K19, K20)
- Diş eti hastalıklarının tedavisinde kekik yağı kullanılmaktadır. (K11, K14, K41)
- Mide hastalıklarına bağlı olarak mide ve ağız kokusunu gidermek için 1 kaşık karanfil yağı içilirse koku kesilecektir. (K24, K62, K70)

- Karanfil yağı mide ve ağız kokularını giderir. Diş ağrısını azaltır. (K1, K6, K25, K34, K38, K51)
- Diş ağrısı çekiliyorsa ağrıyan dişe karanfil (tohumu) koyulur. (K7, K16, K18, K22, K44, K46, K49)
- Çocukların yeni diş çıkardıkları dönemde zarı alınmış yeşil soğan geveletilir. Bu yeni diş rahatsızlıklarını hafifletir. (K76)

3.1.8.2. Kusma – Bulantı

Midenin içindekileri, elde olmayarak ağız yolu ile dışarı atmaya kusmak, kusulan şeye de kusmuk denir, kusmanın birçok nedeni vardır. Örneğin, zehirli, bozulmuş yiyecekler, içki, gastrit ve ülser gibi mide hastalıkları, bazı besinlere karşı hassasiyet, bazı ilaçlar, kanser, mide kanaması, mide fıtığı, sinirlenme, migren, araç tutması, zehirlenme, kansızlık, sarılık, tiroit hastalıkları, hamilelik ve çocuklarda kabakulak, bademcik veya bağırsak hastalıkları sırasında kusma görülür. Sinir sistemindeki düzensizlikten kaynaklanan bir durumdur. (www.hekimce.com)

Adana halk hekimliğinde kusma ve bulantı için yapılan halk hekimliği pratik ve uygulamaları şunlardır.

- Mide bulantısını gidermek için nane – limon – kekik kaynatılıp içilir. Ayrıca “zahter” denen bir kekik cinsi olan bitki de mide bulantısına iyi gelir. (K10, K21, K22)
- Mide bulantısına yeşil nane iyi gelmez. (K26, K27, K28)
- Mide rahatsızlığı ve bulantısı için nane kurusu – limon kaynatılır. (K8, K42, K43, K50,)
- Kantaron yağı içilirse mide bulantısına son verir. (K2, K3, K6)
- Bulantı ve kusmaya iyi gelmesi için nane – limon kaynatılıp içilir. (K7, K26, K25)
- Mide bulantısını önlemek için nane kaynatılıp içilir. (K25, K28, K29, K49, K57)
- Mide bulantısına ılık kekik suyu iyi gelir. (K35, K43, K63, K64)

3.1.8.3. Gastrit

Midenin iç yüzündeki zarın iltihaplanması sonucu ortaya çıkan bir hastalıktır, mide iltihabı veya mide nezlesi de denir. Belirtileri: mide ağrısı, bulantı veya kusma, baş ağrısı, iştahsızlık, aniden çıkan ateş, baş dönmesi, dilde beyaz pas, yorgunluk görülür, midenin üzerine bastırılınca da ağrı hissedilir. Bu belirtiler özellikle ilkbahar ve son bahar aylarında artar (www.hekimce.com)

Adana halk hekimliğinde bu hastalığın tedavisi için yapılan pratik ve uygulamalar şunlardır.

- Gastrite ve mide rahatsızlıklarına kantaron bitkisi çay gibi demlenip içilirse iyi gelir. (K19, K20, K21)
- Mide rahatsızlıklarına ve gastrite kekik suyu iyi gelir. (K3, K4, K5, K6)
- Kantaron tohumu zeytinyağında bekletilerek tüketildiğinde gastrite iyi gelir. (K25, K28, K34, K49, K57)
- Mide yanmasına kantaron suyu iyi gelir. (K3, K4, K5, K6)

3.1.8.4. Mide Ülseri

Midenin iç yüzündeki belirli bir kısmın aşınması sonucu meydana gelen yaraya mide ülseri denir. Sinir bozukluğu, midede asit fazlalığı, zamanında ve iyi tedavi edilmeyen gastrit, mide zafiyeti, karaciğer yetersizliği veya safra azlığı, kalp hastalıkları, sindirilmesi güç yiyeceklerin aşırı derecede kullanılması, haddinden fazla sigara, çay, kahve veya asit yapıcı meşrubat içmek, alkol kullanmak veya bazı ilaçların uzun süre kullanılması mide ülserini doğuran nedenler arasındadır. (www.hekimce.com).

Adana bölgesinde bu hastalığın tedavisinde çeşitli halk hekimliği pratik ve uygulamalarına rastlanır.

- Kantaron bitkisi çay gibi demlenip içildiğinde ülsere iyi gelir, mideyi rahatlatır. (K20, K21)
- Tarçın mideyi kuvvetlendirir. (K3, K34, K35, K54, K64)
- Mezdeke sakızı bala karıştırılıp yedirilir. (K76)

- Çiğ kapak lapa yapılır, bir bardak çiğ sütle karıştırılır, içilir. (K76)
- Ülser sancısı tuttuğunda lokum yenirse sancıya iyi gelir. (K1, K14, K69)
- Ülseri olanlara tarçın çayı veya balla karıştırılmış tarçın tozu iyi gelir. (K38, K39, K40)
- Ülseri olana, tarçın çayı veya balla karıştırılmış tarçın tozu iyi gelir. (K47, K48, K53, K69)
- Kantaron otunun suyu mide ülserine iyi gelir. (K39, K35, K43, K63, K64)
- Civanperçemi, bal karıştırılarak aç karnına sabahları yenilirse ülsera iyi gelir. (K39, K43, K52, K59, K60, K64)

3.1.8.5. Mide Ağrısı

Göğüs kemiğinin arka tarafında hissedilen ağrı ile kendini gösterir. Nedeni midede fazla miktarda asit bulunmasıdır. (www.hekimce.com)

Bölgede mide ağrısına karşı yapılan halk hekimliği pratik ve uygulamaları şunlardır:

- Mide ağrısına kekik suyu iyi gelir. (K16, K53, K56)
- Mide ağrısını gidermek için sıcak süt içilir. (K26, K27, K28)
- Mide ağrısını tedavi etmek için papatya demlenip içilir. (K7, K8, K14)
- Mide ağrısı çekene ballı süt içilir ya da şekerli su içirilirse iyi gelir. (K1, K14, K69)
- Mide ağrılarını iyileştirmek ve mideyi rahatlatmak için hatmi çayı içilir. (K13, K14, K16, K19, K30)
- Havlıcan bitkisi mide ağrısı olanlara iyi gelir. Tazesi yenilebilir, kurusunun çayı içilebilir. (K39, K43, K52, K59, K60, K64)
- Mide ağrısı, hazımsızlık, ekşimesi ve ülsera meyan şerbeti iyi gelir. Şerbet bitkinin köklerinin kaynatılması ile elde edilir. (K18, K21, K22)

- Çörek otu balla karıştırılır yenilirse mide ağrısını keser. (K22, K24, K26, K33, K35, K40)
- Kantaron bitkisinin çiçeği kaynar suya atılır, 2 – 3 dakika demlenip içilirse mide ağrısına iyi gelir. (K6, K8, K9)

3.1.8.6. Hazımsızlık

Sindirim normal şekilde olmaması ve bağırsakların seyrek çalışmasına; halk arasında hazımsızlık, tıp dilinde ise dispepsi denir. Nedenleri çeşitlidir. Ağır yemekler, yemekleri gereği gibi çiğnememe, diş veya dişeti iltihapları, içki veya sigara içmek, çok miktarda çay veya kahve içmek, fazla miktarda şekerli veya unlu şeyler yemek, kansızlık, yorgunluk, sinir bozukluğu ve üzüntü hazımsızlığı doğuran nedenler arasında sayılabilir. Yemekten bir süre sonra; midede şişkinlik veya yanma hissi ortaya çıkar. (www.hekimce.com)

Adana bölgesinde hazımsızlığı gidermek için yapılan halk hekimliği pratik ve uygulamaları şunlardır.

- Sancı ve hazımsızlığa karşı rezene, kimyon, anason, nane ve kekik yağları ayrı ayrı içilebilir. (K3, K4, K6, K19, K20, K32)
- Sindirim sistemi ve mide rahatsızlıklarına kenger (yayla sakızı) çok faydalıdır. Yemeklerden sonra hazımsızlığı giderir. (K6, K20, K35, K53, K56, K66)
- Hazımsızlık, bulantı ve kusma şikâyeti olanlara Hindistan cevizi yağı içirilirse iyi gelir. (K24, K26, K33, K35, K40, K44, K52)
- Hazımsızlığa karpuz iyi gelir. (K1, K8, K10, K22, K35, K54)
- Kantran Yağı mideye iyi gelir, yara ve yanıklara sürülür. (K5, K6, K19, K20)
- Hamilelerin hazımsızlık sebebiyle oluşan sancılarını gidermek için nane, kimyon kaynatılıp içirilir. Nane – kimyon mide bulantısına da iyi gelir. (K8, K13, K14, K26)

- Anason, kişniş, papatya, sinameki, hatmi sindirimi kolaylaştırır ve sakinleştirici, uyku verici özellikleri olan bitkilerdir. (K40, K43, K52, K59, K60, K64, K67, K68)
- Hazımsızlığı gidermek için sodaya yarım limon ve gripin karıştırılıp içilir. (K25, K24, K30, K40, K50)

3.1.8.7. Karaciğer Hastalıkları

Karaciğer, diyaframın hemen altında, sağ tarafta, yaklaşık olarak 2 kilogramağırlığında koyu kırmızı renkte yumuşak bir organdır. Yaşamak için gerekli olan birçok kimyasal olay burada meydana gelir. Karaciğer hastalıklarının ortak belirtileri: Hasta, sağ böğründe ağrı hisseder. Bağırsaklarında fazla miktarda gaz vardır. Karnı şişer, anüsten çıkan gaz pis kokar. Cilt rengi ve bazen de göz akı sararır. Çarpıntı, iştahsızlık vardır. Görme ve işitme duyguları da zayıflar (www.hekimce.com)

Bir karaciğer hastalığı olan sarılığın sağaltımında başvuru olan bir uygulamada sarılık ocaklarına gitmektir. Adana'da sarılık ocaklarında tedavi için birkaç yöntem vardır.

Adana' da karaciğer hastalıklarının tedavisinde görülen halk hekimliği pratik ve uygulamaları şunlardır.

- Hindiba taze taze yendiğinde kolesterolü düşürür. (K51, K60, K69)
- Kolesterolü düşürmek için tok karnına 1 kaşık havuç yağı içilirse iyi gelir. (K41, K60, K69)
- Avokado yaprağı çayı ve suya ceviz atıp birkaç gün beklenir. Bu su içilir. (K76)
- Kolesterolü düşürmek için zerdeçal suyu içirilir. (K6, K25, K32, K56)
- Yeşil çay kolesterolü düşürür. Aç karnına içilirse daha iyi olur. (K6, K25, K32, K56, K39)
- Karaciğer hastalıklarına enginar suyu iyi gelir. (K8, K13, K18, K35, K39)
- Yüksek kolesterolü olan hastalara ceviz yemeleri tavsiye edilir. (K17, K19, K20, K26, K32)

- Ceviz kandaki kolesterol oranını kontrol altında tutar. (K8, K13, K18, K35, K39)
- Ceviz yaprağı da kaynatılıp içilirse kolesterolü düşürür. (K3, K4, K5, K6, K19, K20)
- Harnup unu kolesterolü düşürür. (K3, K4, K5, K6, K19, K20)
- Böğürtlen meyvesinin suyu içirilir. (K2, K3, K4, K5, K6, K19, K40)
- Kurtulmuş gelincik çiçekleri kaynatılıp suyu içilirse hastalığa iyi gelir. (K2, K3, K4, K5, K6, K19, K40)
- Kaynatılmış kiraz sapı veya kiraz kurusu sarılığa iyi gelir. (K19, K20, K32, K34, K38, K39, K40)
- Köyde yetişkinler sarılığa yakalandığında sarılık ocağına gidiyorlar. (K2, K3, K4, K5, K6, K10, K19, K20, K32, K34, K38, K39)
- Papatya çayı sarılığı olanlara iyi gelir. (K2, K3, K4, K5, K6, K19, K20, K32, K34, K38, K39)
- Ceyhan ilçesine bağlı Baklalı köyünde yetişkinler sarılığa yakalandığında tedavi için sarılık ocağına giderler. Ocaklı Samime Sert hastayı iyileştirmek için okur. Okuma sırasında aniden hastaya tokat atar ve bağırır. Sarılığın korkudan geçeceğine inanılır. Yeni doğan bebeklerin sarılık olmasını engellemek için de şekerli su içirilir. (K10, K12, K13, K17, K18)
- Karaisalı ilçesinde de sarılık ocağı hastanın alnını jiletle çizerek dua okur. Böylece sarılıklı kan akıtılmış olur. (K8, K9)
- Yumurtalık ilçesinde sarılık ocağı Sevim Serin jiletle hastanın alnına çizik atar. Daha sonra sarımsakla hazırladığı bir merhemi jiletle çizdiği yerlere sürer ve üç çarşamba hastayı okur. (K26, K28, K42, K43, K52)
- Ocaklı hastanın boynunu jiletle çizer ve bu işlemi yaparken dua okur. (K21, K26, K28, K42)

- Şakirpaşa mahallesinde sarılık ocağı sarılığı tedavi etmek için hastanın alnını ve ensesini sarı ipe ölçer, ipi üç kat edip hastanın boynuna takar, hastalık geçene kadar alına ve enseye jilet atılıp hastalıklı kan akıtılır. (K7)

3.1.8.8. İshal

İshal; dışkı olarak vücuttan atılan maddenin miktarı, sıvı içeriği ya da atılma sıklığının artmasıdır (Beers-Berkow, 2002: 865).

Bölgede İshal hastalığı tedavisi için yapılan halk hekimliği pratik ve uygulamaları şunlardır:

- Altın otu (sarıçiçekli bir bitki) kaynatılıp içildiği zaman ishal hastalığına iyi gelir. (K28, K27, K35, K43, K63, K64)
- İshali önlemek için patates haşlaması yenir. . (K7, K8, K50)
- Bir kaşık kolaya aspirin koyulup içilir. (K7, K40, K41)
- Ayrıca ishali önlemek için demli çay içirilir. (K7, K25, K32, K50)
- İshal hastalığını iyileştirmek için hastaya bir fincan nar ekşisi içirilir. (K26, K50, K56, K60)
- İshali iyileştirmek için 2 – 3 kaşık kahve ile yarım limon suyu karıştırılıp yenir. (K2, K3, K31)
- Çay kuru halde yoğurdun içerisine katılarak yenir. Demli çayda ishale iyi gelir. (K24, K33, K35, K52)
- Çam reçinesi ağızda sakız gibi çiğnenir veya toz haline getirilmiş leblebiyle karıştırılıp sabahları aç karnına yenir. (K18, K21, K22, K40, K44, K52)
- Kavrulmuş, öğütülmüş kahve aç karnına yenirse ishal kesilir. (K40, K41, K43, K44)
- İshali olana muz ve elma yedirilir. (K57, K69, K77, K79)
- İshali kesmek için aç karnına iki yemek kaşığı üzüm sirkesi içilir. (K53, K75)

- Nişastalı yoğurt yedirilir. (K76)

3.1.8.9. Kabızlık

Kabızlık güç veya seyrek dışkılama, dışkının sert olması ya da tam boşalamama duygusudur (Beers- Berkow, 2002: 871).

Adana halk hekimliğinde kabızlık tedavisi için yapılan pratik ve uygulamalar şunlardır.

- Kabızlığa iyi etmek için sinameki kaynatılıp içilir. (K26, K27, K35, K43, K63)
- Kabızlığı tedavi etmek için zeytinyağı içirilir ayrıca makat bölgesine de sürülür. Makata sabun da koyarlar. Ayrıca kabızlığı önlemek için sinameki çayı içilir. (K7, K12, K14, K16)
- Kabızlığı ve idrar zorluğu olanlar aç karnına sinameki çayı içerse iyi gelir. (K39, K41, K52)
- Kabızlık problemi olanlara keten yağı içirilirse kabızlığı önler. (K41)
- Kabızlığı gidermek için kayısı, kompostosu, peltesi yenebilir. (K40, K44, K60, K61, K68)
- Sıcak okalptüs yağıyla karın bölgesine yapılan masaj kabızlığa iyi gelir. (K24, K26, K33, K35, K40)
- Kabızlık problemi olanlara armut, elma, muz yedirilmez. (K53, K75, K78)

3.1.8.10. Bağırsak Gazı

Bağırsaklarda hissedilen şişkinlik, bağırsak gazından kaynaklanır. Nedeni, bağırsakları besleyen bezlerin yeteri kadar çalışmaması, yemek yerken fazla hava yutma veya sinir bozukluğudur (www.stetoskop.net)

Bölgede bu rahatsızlığı gidermek için yapılan halk hekimliği pratik ve uygulamaları şunlardır:

- Vücudunda ödem olan veya gaz sancısı olan sabunla ovalayarak tedavi edilir. (K11, K14, K15, K18, K24)
- Bağırsak hastalıklarını, sancıyı, hazımsızlığı tedavi etmek için çörek otu dövülüp kavrulur iç yağı karıştırılıp yenir. (K14, K16, K18)
- Kakulenin gaz giderici etkisi vardır. Kaynatılarak suyu içilir. (K3, K16, K17, K18)
- Mide ve bağırsaktaki gazı alsın diye anason çayı içiriliyor. (K39, K43, K52, K59, K60, K64)

3.1.8.11. Basur

Adana halk hekimliğinde görülen basur tedavisi için yapılan pratik ve uygulamalar şunlardır:

- Basuru olanlara rezene çayı ve rezene buğusu iyi gelir. (K39, K44, K60, K61)
- Civanperçeminin buğusu basur hastalığının rahatsızlıklarını aza indirir. (K39, K41, K44)
- Sinameki kaynatılır. Suyu sabah akşam içilir. (K2, K7, K8, K10, K11)
- Seytaşı (şap) kaynar suya atılıp eritilir. Suyu içilir. (K1, K2, K7, K8, K10)
- Basur hastalığı olan sıcak su buğusuna oturtulur. Ayrıca pırasa kaynatılıp buğusuna oturtulabilir. Şeftali çekirdeğinin içindeki tohumda yenirse iyi gelir. (K8, K16, K17, K18, K41, K52, K57)

3.1.8.12. Zafiyet

Adana halk hekimliğinde zafiyet için yapılan pratik ve uygulamalar şunlardır:

- Kara üzüm çekirdeği yoğurda karıştırılıp yenildiğinde kansızlığa çok iyi gelir. (K2, K5, K19, K20, K29, K32)
- Pekmez, bal, andız pekmezi iştah açar, kan yapar. (K76)
- Dut ve karpuz kanı temizler, iştah açar. (K76)

- Kansızlığı olana pekmez içirilir, bol bol kuru üzüm yedirilir. (K7, K8, K9, K16, K28, K31, K44, K52, K61)
- Loğusalara süt yapsın diye hazırlanan kaynar aynı zamanda kan yapar. (K14, K19, K20, K34, K38, K48)
- Çörek otu iştah açar, zafiyete iyi gelir. (K2, K5, K6, K19, K34)
- İştah açması için yemeklere defneyaprağı koyulur. (K3, K4, K6, K20, K39)
- Kilo almak için tahin pekmez yenir. Özellikle dut, pekmezi tercih edilir. (K6, K16, K27, K37, K70)
- Zayıflıktan kurtulmak için paça suyu kaynatılıp suyu içilir. (K25, K48, K53, K58, K65)

3.1.9. Sinir Sistemi Hastalıkları

Adana bölgesinde sinir sistemine dayalı rahatsızlıklar için yapılan pratik ve uygulamalar şunlardır:

- Gerginlik, uykusuzluk ve strese karşı mersin yağıyla yapılan masaj iyi gelir. (K2, K6, K19, K20)
- Papatya ve oğul otu (melisa) ile hazırlanan bitki çayının sakinleştirici etkisi vardır, stresi azaltır. (K2, K5, K19, K20, K38)
- Unutkanlığı ve hafif şizofreni tedavi etmek için “günlük” dövülüp bala karıştırılıp günde birkaç kaşık yenir. (K4, K6, K19, K20, K38)
- Biberiye bitkisi çayı sinir sistemi ve beyin rahatsızlıklarına iyi gelmektedir. (K2, K3, K34, K39)
- Yoğun stres yaşayanlara lavanta çiçeği buğusu iyi gelir. Kurusundan çayı yapılabilir. (K5, K20, K34, K38, K39)

3.1.10. Kalp Dolaşım Sistemi Hastalıkları

3.1.10.1. Kalp Hastalıkları

Adana halk hekimliğinde kalp hastalıkları için yapılan pratik ve uygulamalar şunlardır:

- Kalp krizi riskine karşı adaçayı iyi gelir. (K19, K20, K24, K32, K34, K39)
- Ihlamur çayı kalp çarpıntısını giderir. (K8, K13, K18, K35, K39)
- Tarçın çayı kalbi güçlendirir. Tozu tatlılara koyulup yenilebilir. (K39)
- Damar tıkanıklığını tedavi etmek için kollara ve bacaklara keçi derisi sarılır. (K19, K20, K24, K32, K34)
- Damar tıkanıklığını tedavi etmek için kuzu derisi sarılır. (K76, K69)
- Damar tıkanıklığı için dolmalık kabak fırına verilip közlenir, zeytinyağı ile merhem yapıp sarılır. (K76)
- Hint incirinin yaprağı közlenir sonra damar sertliği olan yere merhem yapıp sarılır. (K76)
- Kalp damar hastalıklarını tedavi için oğul otu, karabaş otu ve çoban çökerten otlarının çayları içilmesi tavsiye edilir. (K19, K20, K26, K32)
- Karabaş otu, melisa, altın otu da damar açıcıdır. (K8, K13, K18, K35, K39)
- Buharda pişirilmiş sarımsak kalp rahatsızlığına iyi gelir. (K76)

3.1.10.2. Tansiyon Yüksekliği

Büyük tansiyonun kişinin yaşına göre yüksek olmasına halk arasında tansiyon yüksekliği, tıp dilinde ise hipertansiyon denir. Tansiyon yüksekliğinin belirtileri arasında yorgunluk, sinirlilik, çarpıntı, baş dönmesi, uykusuzluk, baş ağrısı vardır. (www.stetoskop.net).

Adana bölgesinde yüksek tansiyonu düşürmek için yapılan pratik ve uygulamalar şunlardır:

- Yüksek tansiyonu düşürmek için limon suyu içilir. (K2, K3, K4, K5, K6, K10, K19, K20)
- Buharda pişirilmiş sarımsak tansiyona iyi gelir. (K76)
- Yüksek tansiyonu düşürmek için sarımsak yağı tavsiye ediliyor. (K2, K3, K4, K5, K6, K10, K19, K20, K32, K34, K38, K39, K41)
- Yüksek tansiyonu çilek çok çabuk düşürür. (K26, K32, K34, K38, K39)
- Yüksek tansiyonu düşürmek için yarım çay bardağı nar ekşisi içilir. Nar ekşisi hem tansiyonu düşürür hem çarpıntıyı keser. (K30, K58, K62, K67)
- Yüksek tansiyonu ve kolesterolü düşürmek için hibiskus çayı tavsiye edilir. (K32)
- Tansiyonu dengelemek için de çiğ sarımsak yedirilir. (K32, K34, K38, K39)
- Aç karnına yenilen İbisküs tansiyonu düşürür. (K39, K58, K62, K67)
- Meşe ağacının yemişi olan pelit yüksek tansiyonu hemen düşürür. Ayrıca portakal, mandalın ve limon gibi ekşi meyveler de tansiyonu düşürür. (K2, K3, K4, K5, K6, K19, K20, K27, K29)

3.1.10.3. Bayılma

Bölgede bayılma durumunda yapılan pratik ve uygulamalar şunlardır:

- Bu gibi durumlarda hastayı hemen yan yatırmak iyi olur. (K50, K57, K59, K64)
- Elbise ve çamaşırlarını gevşetilir. (K58, K62, K67)
- Yüzüne su serpilir ve amonyak koklatılır.(K60, K69)

3.1.10.4.Tansiyon Düşüklüğü

Büyük tansiyon, 11'den aşağı düştüğü zaman tansiyon düşüklüğü vardır. Tansiyon, ateşli hastalıklar sırasında, büyük kanamalardan sonra, iç salgı bezi

bozukluklarında veya herhangi bir hastalıktan sonraki iyileşme döneminde düşer. (www.stetoskop.net)

Bölgede düşük tansiyonu yükseltmek için yapılan pratik ve uygulamalar şunlardır:

- Düşük tansiyonu olanın tansiyonunu yükseltmek için tuzlu ayran içirilir. (K2, K3, K4, K5, K6, K7, K19, K20,)
- Buharda pişirilmiş sarımsak tansiyona iyi gelir. (K76)
- Açlıktan tansiyon düşmüşse yemek yenir. (K9, K10, K27, K36, K44, K56)

3.1.10.5. Varis

Kirli kan taşıyan damarların, fonksiyonel bozuklukları sonucu ya da kan akımının önündeki bir engel nedeniyle genişleyerek kıvrımlı bir hal almasıdır. Yüzeysel olduğu gibi derin venlerde de varis gelişebilir. Damarların büyümesi ve şişmesine varis denir. Çoğunlukla bacağın alt kısımlarında görülür. Nedeni ayakta fazla durmak, şişmanlık, kan damarlarındaki kapakların düzensiz çalışması olabilir. Belirtileri, deri yüzeyindeki damarlar eğri, büğrü olup şişerler. Deri rengini kaybeder. Akşam saatlerinde de ayak bilekleri şişebilir. (www.stetoskop.net)

Bölgede varisle ilgili yapılan pratik ve uygulamalar şunlardır:

- Varisi olanlara sinameki çayı içirilirse şişlikler inecektir. (K8, K13, K18, K35, K39)
- Varis tedavisi için sülük kullanılabilir. (K32, K50, K51)

3.1.11. Üriner Sistem Hastalıkları

3.1.11.1. İdrar Tutukluğu

Mesane (idrar torbası) dolu olduğu halde idrar yapılamaz. Karnın alt bölgesi gerginleşmiştir. Bastırılınca ağrı hissedilir. (www.stetoskop.net)

Adana bölgesinde üriner sistem hastalıklarında yapılan pratik ve uygulamalar şunlardır:

- İşeme zorluğu çeken oğlan çocukları ılık su dolu leğene oturtulursa daha rahat çiş yaparlar ancak vakit kaybetmeden sünnet ettirilmesi gerekir. (K25, K31, K36, K58, K69)
- İdrar tutukluğunu tedavi etmek için ekşi ve tatlı nar sıkılır, balla karıştırılıp her gün içilir. (K76)
- İdrar zorluğu olanlara papatya çayı iyi gelir. (K2, K3, K5, K19)
- Kiraz çöpü kaynatılıp içilirse böbrekleri çalıştırır. (K2, K3, K4, K6)

3.1.11.2. Altını Islatma

Altını ıslatmak, herhangi bir böbrek rahatsızlığı veya şeker hastalığından da kaynaklanabilir.

Bölgede görülen pratik ve uygulamalar şunlardır:

- Havlıcan altını ıslatan çocuklara kaynatılıp içirilir. (K2, K7, K13, K18, K24, K40, K57, K52, K64)
- Altını ıslatan çocukların belini çektirirler. (K7, K13, K18, K24, K40, K57, K52, K64)
- İdrar kaçıran bir kişiye idrarını tuta tuta yapması tavsiye edilir. (K7, K8, K22, K26, K33, K50, K56, K71)

3.1.11.3. İdrar Yolları İltihabı

İdrar torbası iltihabı; idrar yolları taşı, belsoğukluğu veya eklem hastalıklarının neden olduğu bir hastalıktır. İdrar yollarında acıma hissedilir (www.stetoskop.net)

Bölgede görülen halk hekimliği pratik ve uygulamaları şunlardır:

- Keten tohumu mesane ve böbrek iltihabını temizler. (K34, K31, K36, K40, K44, K65, K71)
- Toksin atıcı özelliğe sahiptir. (K3, K34, K35, K38, K54)

- Böbrek hastalıklarında ve idrar yolları iltihaplanmasında kaynar suya 3 – 5 tutam altın otu atılır. 5 dakika kadar demlenir. Sabah akşam içilir. (K7, K8, K9, K10)
- İdrar yolu iltihabı olanlara bol su içirilir ve ayakları daima sıcak tutulur. (K8, K24, K27, K37, K43, K51, K59, K60, K69)
- Sütün içine gül yaprağı atılır, kaynatılır, buharında oturulursa idrar yolu iltihabına iyi gelir. (K76)
- Maydanoz buharı iltihap söküçüdür. (K76)
- İdrar yolları iltihabını gidermek için zerdeçal çayı içirilir. (K4, K5, K20, K29, K32, K39)
- Böbrek iltihabı ve sancısı olanlara keten tohumu dövülüp, balla karıştırılıp yedirilirse iltihap kurur, sancı kesilir. (K6, K20, K31, K32, K38, K39)

3.1.11.4. Böbrek Taşı

İdrarda bulunan oksalat billurlarının meydana getirdiği böbrek taşları, kum tanesi kadar olabildiği gibi pinpon topu büyüklüğünde de olabilir. Ufak taşlar böbrekten kolaylıkla çıkabilir. Büyükler ise böbreklerden mesaneye giderken şiddetli ağrılara neden olur Göğsün yukarı ve ön kısmında, kaburgaların altında, ani ve kıvrandırıcı ağrı hissedilir (www.stetoskop.net).

Adana'da böbrek taşı ile ilgili pratik ve uygulamalar şunlardır.

- Böbreklerdeki taşı, kumu düşürür harareti giderir. (K5, K7, K8, K9, K10)
- Hatmi otu tohumları içilirse böbrek taşlarını düşürür. (K34, K25, K28, K49, K57)
- Papatya sarılığı ve idrar zorluğunu giderir, baş ağrısını keser, böbrekteki kumları döker. (K34, K31, K36, K40, K44, K65, K71)
- Hatmi çiçeğinin tohumları çay şeklinde kaynatılıp içilirse böbrek taşları düşer. (K18, K38, K39)

- Böbrek kumu ve taşını düşürmek için avokado yaprağı çay gibi demlenip içilir. (K3, K6, K19, K38, K39)
- Böbreklerdeki taş ve kumu düşürmek idrar yolları iltihabını tedavi için, birer tutam altın otu, avokado yaprağı, mısır püskülü 3 – 4 bardak suyla kaynatılır. Bu çay her gün içilir. (K2, K5, K20, K34)
- Böbrek hastasına yoğurt suyu içirilir. Kumu ve taşı düşürür. (K9, K28, K42, K55, K56, K69, K76)
- Böbrek taşını düşürmek için bira içilir. (K7, K9, K25, K29, K36, K44, K54, K70, K72, K73)
- Aşlama (meyan kökü) haşlanıp sıcak ya da soğuk suyu içilirse böbreklerdeki kumu döker. (K4, K5, K6, K19, K20, K25, K29, K31, K38, K69, K73)
- Böbrek taşı olanlara papatya çayı iyi gelir. (K2, K3, K5, K19, K20, K38, K39)
- Böbrek taşını düşürmek için gilâburu meyvesi yenilir ya da suyu içilir suyu içilir. (K40, K42, K55, K56, K59)

3.1.11.5. Böbrek Ağrısı

Böbrek ağrısının nedenleri çeşitlidir. Bunlar arasında: böbrek taşı, böbreklerden idrar akışının tıkanıklık nedeniyle düzensizliği, böbrek uru, böbreklerden çıkan zehirli atıkları mesaneye taşıyan borularda taş, ur veya kan pıhtısı, böbrek apsesi olabilir. Ağrılar sırasında terleme ve kusma da görülebilir (www.saglikplatformu.com)

Bölgede böbrek ağrısı ile ilgili olara görülen pratik ve uygulamalar şunlardır.

- Böbrek hastalıklarının tedavisi için maydanoz kaynatılır. Hasta maydanoz buharına oturtulur. Ayrıca sabah akşam hastaya maydanoz suyu içirilir. (K2, K15, K16, K18, K23, K26, K47, K52, K69)
- Böbrek hastalığının tedavisi için geven bitkisi köküyle birlikte kaynatılmalı ve suyu içilmelidir. (K2, K59, K64, K76, K77)

- Böbrek hastalıklarını tedavisi için mantar çiçeği sıcak suda demlenip suyu içilir. (K4, K6, K19, K32, K34)
- İdrar yolları hastalıklarını tedavi için avokado yaprağı, mısır püskülü, altın otu ve kiraz sapı ayrı ayrı ya da karıştırılarak çay gibi demlenip içilmesi tavsiye edilir. (K3, K6, K19, K32, K39)
- Böbrek ağrısını hafifletmek için sıcak su dolu küvette oturulur. (K21, K27, K33, K37, K42, K56)

3.1.12. Ana Çocuk Sağlığı ile İlgili Halk Hekimliği Uygulamaları

Bilindiği gibi insan yaşamının başlıca üç önemli geçiş dönemi vardır. Bunlar doğum, evlenme, ölümdür. Her birinin kendi bünyesi içerisinde birtakım alt bölümlere ve basamaklara ayrıldığı bu üç önemli aşamanın çevresinde birçok inanç, adet, töre, tören, ayin, dinsel ve büyüsel özlü işlem kümelenerek söz konusu geçişleri bağlı buldukları kültürün beklentilerine ve kalıplarına uygun bir biçimde yönetmektedirler. Bunların hepsinin amacı da kişinin bu geçiş dönemindeki yeni durumunu belirlemek, kutlamak, kutsamak aynı zamanda da kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilerden korumaktır. Çünkü yaygın olan inanca göre insan bu tür dönemler sırasında güçsüz ve zararlı etkilere karşı açıktır (Örnek, 2000:131).

Geçiş dönemlerinin ilk aşaması bilindiği gibi doğumdur. Her toplumda olduğu gibi bizim toplumumuzda da çocuğa büyük değer verilir. Salt, çoluk çocuğa karışmak; erkek özellikle de kadın için çok önemlidir. Dünyaya getirilen ilişkilerini ve bu ilişkilerden doğan dayanışmayı pekiştirir. Aile kurumunun temel işlevi de budur. Aile toplumu ayakta tutan temel öğelerdendir. İnsan türünü üretmek ve sürdürmek geleneklerinden doğmuştur (Tezcan, 2000: 13).

Evlilik, doğuma izin veren bir geçiş olduğuna göre, çevreleri tarafından evli çiftlere özellikle çocuk sahibi olmaları için telkinlerde bulunulur (Güvenç, 1999: 243).

3.1.12.1. Doğum Öncesi Yapılan Uygulamalar

Gebelik öncesiyle ilgili hazırlık devreleri, ana bakımı ve hazırlanma teknikleri, doğum sonrası metotlar gebe kadının yaşadığı toplumun kültür sistemi içerisinde ele

alınmasını gerektirmektedir. Gebelik ve doğum olayı ile ilgili her türlü pratikler arasında toplumun inanç, gelenek ve tutunmalarıyla yakından ilgilidirler (Santur, 2000: 323).

Doğum öncesi dönemi çocuk sahibi olma kararından, doğuma kadar olan zamanı kapsar.

Adana halk hekimliğinde doğum öncesi adet ve inanmalar bugün de varlığını sürdürmektedir. Gebelikten doğuma kadar pek çok adet inanmayı toplumun her kesiminde rahatlıkla görmekteyiz.

Doğum öncesi kadın sağlığına ilişkin bazı pratik ve uygulamalar şunlardır.

- Papatya kaynatılır buharına oturulursa kadın hastalığında iltihap söktürücüdür. (K8, K40, K43, K52, K59, K60, K64, K69)
- Rahim hastalıklarının iyileştirilmesinde biberiye bitkisinin kuru ya da tazesini kaynatılır, soğutulur, içilir. (K8, K10, K14, K15, K21, K26, K30, K37)
- Deve eti yiyenin kadın hastalığı olmayacağına inanılır. (K27, K35, K37, K48, K69)
- Yeni geline gerdek sabahı hastalıklara karşı korumak için tere yağda yumurta pişirilip ılık ılık rahmine koyulur. 2 – 3 saat bekletilir. (K50)
- Havlıcan mesane akıntısı olan kadınlara da faydalıdır. (K2, K7, K13, K18, K24, K40, K57, K52, K64)
- Adet sancısı çok olan kadınlar doğum kontrol hapı kullanabiliyor. Ayrıca sıcak su torbasına oturulur, karna sıcak kiremit koyulur. (K23, K26, K59)
- Bayanların karın bölgesi adaçayı yağı ile ovulursa adet düzensizliğini düzeltir. (K1, K7, K8, K10, K11, K13, K4, K15)
- Adet düzensizliği olan kadınlar düzenli adet görmek için karınlarına kuyruk yağı sararlar. (K24, K40, K50, K52, K57, K64, K68)
- Civanperçemi bitkisi kaynatılıp suyu içilir ya da buharına oturulursa sancıya, adet düzensizliğine iyi gelir. (K2, K4, K5, K6)

- Adet dönemi düzensiz olan ve zor geçiren kadınlar adet söktürsün diye böğürtlen kökü kaynatıp içerler. (K10, K11, K13, K14, K15, K18, K21)
- Civanperçemi bitkisinin çayı adet düzenleyicidir. Menopozun yan etkilerine iyi gelir. Civanperçemi kaynatılıp macun haline getirilerek bir bezle karına sarılarak ta kullanılabilir. (K10, K11, K13, K4, K15, K20, K21)
- Maydanoz kaynatılıp suyu içilirse kadın hastalıklarına iyi gelir. (K1, K7, K8, K13, K18, K24, K40)
- Kadın hastalıklarında hasta kadın süt buharına oturtulur. Her türlü kadın hastalığına iyi gelir. (K7, K8, K13, K18, K24, K40)
- Kadın hastalıklarında ilk başvuru yöntem hastayı maydanoz buharına oturtmaktır. Çünkü maydanoz iltihap sökücüdür. Kadın hastalıkları da genellikle rahimdeki ve idrar yollarındaki iltihaptan oluşur. (K24, K40, K50, K52, K57, K64, K68)
- Ayrıca süt buharı da rahmi genişletip kasları gevşettiği için ağrıya sancıya iyi gelir. (K21, K23, K26, K30, K35, K37)

3.1.12.1.1. Kısırlığı Giderme

Çocuk sahibi olamayan kadın ve erkekler kısır olarak adlandırılmaktadır. Kısırlık, toplumumuzda genellikle kadına has bir durum olarak görülür. Anadolu halk hekimliğinde erkeğe yönelik kısırlık tedavilerine çok fazla rastlamıyoruz. Ancak yine de çocuğu olmayan erkek toplumda itibar görmez, eksik ve uğursuz sayılır. Türklerin en eski yazılı eserlerinden olan Dede Korkut Hikâyelerinde de bunu görebiliriz.

Dede Korkut Kitabı'nın ilk hikâyesi Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanında Bayındır Hana verdiği ziyafette: “Bir yere ak otağ, bir yere kızıl otağ, bir yere kızıl otağ, bir yere kara otağ kurdurmuştu. Kimin ki oğlu kızı yok, kara otağa kondurun, kara keçe altına döşeyin, kara koyun yahnisinden önüne getirin, yerse yesin, yemezse kalksın gitsin demişti. Oğlu olanı ak otağa, kızı olanı kızıl otağa kondurun, oğlu kızı olmayana Allah Taâla beddua etmiştir, biz de beddua ederiz belli bilsin demiş idi.” (Ergin, 2001: 21).

Yurdumuzun birçok yerinde kısırlığı gidermek için çeşitli pratik ve uygulamalar yapılmaktadır. Adana'da da kısırlığı gidermek için yapılan pratiklerin çoğu kadına yöneliktir. Erkeklerde genellikle kusur aranmaz.

Kısırlığı gidermek için yapılan sağaltmaların başında yatır ve ziyaret uygulamaları gelir. Ocaklı ve ara ebelerinin (tecrübeli okumamış kadın doğumcular) uyguladığı yöntemlerden de büyük oranda yararlanılmaktadır. Bu sağaltmalar daha çok bölgenin kırsal alanlarında ve merkeze uzak semtlerde bilinmekle beraber gençler modern tıbbın olanaklarından faydalanmayı da tercih ediyorlar.

Bölgede görülen pratik ve uygulamalar şunlardır:

- Çocuğu olmayan kadının hamile kalması için ocaklı Ayşe Gülçiçek kadının göbeğini çeker, kuru üzüm ve çörek otunu ezip iç yağı ile karıştırıp kadının karnına sarar. Bu şekilde yumurtalıklarda sıkışmış kaslar gevşetilir. (K14)
- Rahim düşerse çocuk olmasını engeller. Bu durumda ara ebesi Ayşe Temizsoy kadının karnını ovalayarak yerine getirir. (K11, K13, K14, K15)
- Çocuğu olmayan kadının hamile kalması için ocaklı Ayşe Gülçiçek kadının karnına kupa çeker. Bunun için toprak tencere ısıtılıp kadının karnı çekilir. (K11, K15)
- Ara ebesi olan Ayşe Temizsoy çocuğu olmayan bir geline kendi hazırladığı karışımlarla bir ilaç hazırlayıp pamukla gelinin rahmine tıkamış. Gelin bu ilaçtan sonra hamile kalmış. (K10, K14, K21, K23)
- Çocuğu olmayan kadına hamile kalabilmesi için ocaklı kadın, çiğ balığı ezip karnına sıkıca bağlar. Bu şekilde iki gün bekletilir. (K21, K22)
- Erkeklerde görülen kısırlığı tedavi etmek için ocaklı göbeğini çeker. (K23, K58)
- Ocaklı çok sancılı adet gören kızları kendi hazırladığı ilaçları kızın rahmine sürerek tedavi eder. Bu tedaviye “kız eğrisi düzeltme” denir. (K7, K23, K47, K49)

- Bazı kadınların hamile kalamayışının sebebi rahimlerinin ters dönüp aşağı bakması olabilir. Rahim aşağı baktığında çocuk döllenmez bunun tedavisini bilen ara ebesi Ayşe Gülçiçek masajla rahmi düzeltir. (K14)
- Kısırlık ocağı Fatma Ketre yaptığı ilaçlarla on beş sene boyunca çocuk sahibi olamayan bir çifti çocuk sahibi etmiş. Erkek kısırlığını tedavi için hazırladığı ilaç şöyledir. Ekşi ve tatlı nar sıkılıp karıştırılarak kaynatılır. Hazırlanan bu şurutpan kısır erkek her gün aç karnına bir bardak içer. Bunun yanında zeytinyağıyla göbeği ovalayarak düzeltir. (K76)
- Aladağ'da Acısu diye bilinen bir su kaynağı böbrek hastalıklarına, göz hastalıklarına ve türlü hastalıklara özellikle kısırlığa faydalı olduğu biliniyor. (K1, K7, K8, K29)
- Bölgede çocuğu olmayanlar yatıra gidip dilekte bulunuyorlar. Çocuk olursa yatırdaki kutlu kişinin adı koyulacağı adak adanır. Çocuk doğduktan sonra yatıra gidip kurban kesilir, çocuğun adı verilir. (K23, K31, K35, K59)
- Yörede çocuğu olmayan çiftler çocuk sahibi olmak için genellikle ziyaretlere gidip dilekte bulunurlar. (K10, K31, K35, K59)
- Ayrıca çocuğu olmayan kadına maydanozu sütle haşlayıp buharına oturması tavsiye edilir. (K1, K10, K21, K24, K35, K37)
- Bir kadının çocuğu olmuyorsa rahmi ters düşmüş olabilir. Bunun için ebeye gidilir. Ebe kadının rahmini çeker ovalayarak yerine getirir ve kuşak bağlar. (K10, K14, K15, K24, K26, K46, K48, K49)
- Çocuk isteyen çiftler ya da oğlan çocuğu olmayan çiftler semtte bulunan (19 Mayıs Mah.) “Anayla-baba” ziyaretine gidip dilek dilerler. (K21, K22)
- Çocuğu olmayanlar Eshab-ı Keyf giderler. (K76)
- Böğürtlen kökü kuru soğan kabuğu ile birlikte kaynatılır. Suyu kısır kadınlara gebe kalması için içirilir. (K7, K35, K40, K41)
- Çörek otu sarımsakla birlikte bir çıkın yapılır ve çocuğu olmayan kadının dölyolundan içeri sokulur. (K15, K27, K33, K40, K52)

- Çocuk olması için eşler kaplıcaya götürülür. (K9, K22, K33, K46)
- Ara ebelerine karın çektirilir. Ara ebesi yumurtalıkları ovalaya ovalaya çeker. (K13, K27, K48)
- Ara ebesi karna ılık çömlek çeker. (K7, K50, K52, K57, K64, K68)
- Ayşe Ebe bir kadının gebe olup olmadığını daha ilk ayında anlayabiliyor. Gebe olup olmadığını öğrenmek isteyen kadın aç karnına Ayşe Ebe'ye geliyor. Ayşe ebe kadının göğüs altından yumurtalıklarına kadar elleriyle ovalayarak yoklar. Kadın gebeyse Ayşe Ebe'nin eline beze gibi bir topaklık gelir. Gebe değilse eline hiç topaklık değmez. (K14, K15, K15, K21, K23, K26, K30, K35, K37)
- Hamile kadının saçını kesilmez öleceğine inanılır. Ayrıca hamilenin saçını boyatılmaz denize girmez. (K50, K52, K57, K64, K68, K69)
- İlk hamilelikte nazar değip çocuk düşmesin diye hamilelik gizlenir. (K8, K50, K52, K57, K64, K68)

3.1.12.1.2. Aşerme

Kadın hamile kaldıktan sonra aşerme aşamasına gelir. Halk arasında aşerme adıyla anılan sözcüğün aslı “aş yerme” şeklinde olup, yiyecek şeylerden tiksime demektir. Beğenmemek kötülemek anlamındaki aş yerme giderek halk arasında anlam değiştirilerek, hamile kadının kimi yiyecekleri canı çekmesi, onları tatmaktan kendini alamaması anlamına gelmiştir. Bu dönemde kadının istediği her şey verilmeye gayret edilir. Kimi zaman bu istekler çok münasebetsiz de olsa, yerine getirilmediğinde annede veya çocukta zararlı etkilerin meydana geleceğine inanılır (Boratav, 1997:146).

Adana ve çevresinde aşerme ilgili pratik ve uygulamalara rastlanmaktadır.

- Gebe kadının aşerdiği şey mutlaka bulunup yedirilmeye çalışılır. (K33, K42, K45, K49, K50, K55)
- Gebenin yanında bulunamayacak veya zor ulaşılır yiyeceklerden bahsedilmemeye çalışılır. Canı çeker yiyemezse çocuğun zarar göreceğine inanılır. (K7, K8, K14, K15, K17, K26, K28, K33, K39, K44, K61, K68)

3.1.12.1.3. Cinsiyet Belirleme

Gebe kadının çocuğunun cinsiyeti her toplumda ve her zaman merak konusu olmuştur. Doğacak çocuğun cinsiyetini belirlemek içinde birtakım pratik ve uygulamalar yapılır. Bu uygulamalar dışında kadının fiziksel görünümüne, yediklerine, davranışlarına bakılarak yorumlar yapılır.

Bölgede cinsiyet belirleme ile ilgili pratik ve uygulamalar şunlardır;

- Pazar günü olan cinsel beraberlikten doğan çocuk yaramaz olur ve erkek olur. Perşembe günü olan cinsel beraberlikten doğan çocuk daha ağır uslu olur ve kız olur. (K14, K15, K21, K26, K40, K49, K52)
- Kadın yeni hamile ise göbeği ovalanır, kız karında topak gibi kalır, oğlan danaburnu gibi kayar. (K76)
- Diğer bir cinsiyet belirleme yöntemi şöyledir: “İpin ucuna alyans bağlanır. Bu ip hamile kadının karnının üstünde sallanır, alyans daire şeklinde sallanıyorsa çocuk kız, bir sağa bir sola dümdüz sallanıyorsa çocuk erkek olur. (K26, K27, K35, K41, K52)
- Çin takvimine göre hamile kalınır. (K7, K8, K26, K33, K51)
- Doğacak çocuğun cinsiyetini belirlemek için karı-koca beraber olduktan sonra kadın sağ tarafına yatarsa kız, sol tarafına yatarsa erkek olur. (K10, K13, K15, K18, K21, K24, K26, K27, K35, K43, K63, K64)
- Ayrıca cinsiyet belirlemek için kadın adet dönemine yakın kocasıyla beraber olursa kız, adet döneminden sonra beraber olursa doğacak çocuğun oğlan olacağına inanılır. (K10, K14, K15, K46, K60)
- Bunun dışında doğacak çocuk kadın kocasını çok seviyorsa kocasına, koca kadını daha çok severse kadına benzer.(K1, K7, K8, K14, K22, K27, K35, K37, K61)
- Ailede karı kocadan hangisinin daha çok sözü geçerse ona benzermiş. (K10, K40, K52, K57)

- Haşlanmış kelle çene kısmından ayrılır. Ayrılan yerlerin üzerinde et parçaları olursa doğacak çocuğun kız, hiç bir şey yoksa oğlan olacağına inanılır. (K7, K10, K11, K13, K28, K50, K52)
- Hamile kadının çocuğunun cinsiyetini öğrenmek için karnı ovalanır. Oğlan çocuğu karında tez yukarı çıkar. Kız çocuğu aşağıda kalır. (K14, K15, K18, K46, K52)
- Hamile kadın çok hareketli olursa doğacak çocuğu oğlan, durgun olursa doğacak çocuk kız olur. (K17, K22, K67, K68)
- Doğacak çocuğun cinsiyetini belirlemek için cinsel beraberlikten sonra kadının altına yastık konur. Eğer doğacak çocuğun erkek olması isteniyorsa kadın sola, doğacak çocuğun kız olması isteniyorsa sağa dönerek yatar. (K24, K40, K46, K47, K52, K60)
- Doğum sırasında bebeğin eşinin arasındaki kordonun üzerinde fasulye şeklinde düğümler varsa sonraki doğacak bebek erkek olurmuş. (K15, K51, K52)
- Hamile kadının kalçaları genişlerse kızı olur. (K1, K8, K10, K12, K21, K22, K30)
- Normal doğum süresinden önce doğum sancısı gelirse kız, sancı geç gelip doğum, gününden sonra olursa doğacak çocuk erkek olur. (K1, K7, K12, K15, K17, K18, K24, K28, K33, K42, K45, K48, K52, K59)
- Doğacak çocuğun gözlerinin renkli olması isteniyorsa hamileye “çıtımık” (melengiç) yedirilir. (K10, K13, K16)
- Gerdek gecesi görülen rüyaya göre cinsiyet tespiti yapılır. Gerdek gecesi gördüğü rüyada 3 ekşi yiyen geline tecrübeli bir kadın, 3 oğlu olacağını söylemiş. Gerçekten de 3 oğlu olmuş. (K50)
- Düğünden sonra duvak mevlidi yapılır. Gelinin yatağına hem kızı hem oğlu olsun diye bir erkek bir kız çocuk atılır. Bu çocukların gürbüz güzel çocuklar olmasına dikkat edilir.(K7, K8, K10, K17, K18, K24, K28, K37, K40, K52, K68)

- Mevlitten sonra gelinin kırmızı duvağını bir erkek bir kız çocuk oklavayla açmaya çalışır. Hangisi açmayı başarırsa gelinin çocuğunun cinsiyeti o olur. (K1, K7, K8, K22, K24, K26, K35, K44, K52, K57, K60, K61)

3.1.12.1.4. Doğacak Çocuğun Fiziki ve Ruhi Yapısını Etkilemeye Yönelik

Uygulamalar

Gebe kadının davranışlarının doğacak çocuğa majik etkilerinin olacağı inancı vardır (Santur, 1998: 330).

Bölgede de bu inancın etkilerini görmek mümkün, gebe kadın yaptığı davranışlarla çocuğunun fiziki ve ruhi durumunu etkiler.

- Hamile kadın yakışıklı ve güzel insanlara bakarsa doğacak çocukta güzel olur. (K1, K7, K8, K15, K21, K23, K24, K28, K41, K45, K50, K68)
- Hamile aşerdiği şeyi gizli yerse (sahibine haber vermeden) çocuğunun hırsız olacağına inanılır. (K7, K11, K17, K40, K42, K45, K48, K50, K52, K62)
- Hamile bir meyveyi çalıp yedikten sonra elini vücudunun neresine sürerse çocuğun vücudunda yediği meyveye benzer bir leke olur. (K12, K26, K30, K42, K43, K51, K52, K59, K67)

3.1.12.2. Doğum Sırasında Yapılan Uygulamalar

Doğum yaklaşınca, hele doğum sancıları başlayınca, ilk hatıra gelen şey doğumun kolay ve başarılı olmasını sağlamaktır.

Anadolu Türklerinin geleneklerinde belli başlı doğurma teknikleri şunlar: oturarak, diz çökerek veya çömelerek, yatarak, elleriyle ipe asılarak. Bunların da, gebe kadının duruşlarına, kullanılan aygıtlara, yaptırılan hareketlere göre ve bölgeden bölgeye ayrıntılarda farklar ile çeşitlenmeleri var (Boratav, 1997: 148).

Günümüzde artık gençler doğum için modern tıbbın olanaklarından yararlanmayı tercih ediyor olsalar da Adana ve çevresinde doğumun kolay ve çabuk olması için yapılan pratik ve uygulamalara rastlanmaktadır.

- Doğum sırasında çocuğun eşi çabuk düşsün diye doğum yapan kadına şişe üförtülür. (K8, K15, K18, K21, K22, K33, K52, K57)
- Hamileye ağır iş yaptırılmaz. Aşermesi varsa istediği neyse bulunup yedirilir. Hamilenin beslenmesinde süt, yoğurt, yumurta ve sebze öne verilir. (K1, K7, K11, K12, K18, K23, K33)
- Doğum esnasında ne kadar çok sancılı olursa doğum o kadar kolay olur. Bunun için hastanede iğne yaparlar. (K7, K8, K27, K37, K67)
- Doğum yaparken eş çabuk düşsün diye gebenin saçını ağzına sürülür ya da küp üfletilir. (K7, K8, K10, K21, K22, K23, K24, K26, K33, K68)
- Yeni doğan bebek üç ezan geçene kadar emzirilmez. (K1, K7, K8, K21, K28, K40, K49, K52)
- Hamile kadının doğumunun zor mu, kolay mı geçeceği Hicaz'dan gelen ve "Fatma Ana Eli" denilen bir bitki kaynatılır, bu bitki suda çabuk açılırsa doğum kolay, geç açılırsa doğumun zor geçeceğine inanılır. (K10, K12, K13, K14)
- Hicazdan gelene para toplanıp elbise aldırılır. Bu elbise hamileye giydirilir. Hamile kadın ve çocuğu sağlıklı olsun diye. (K10, K12, K13, K14)
- Doğum kolay olsun diye doğum esnasında gebe çömeltilir. (K8, K10, K13, K15, K23, K26, K33, K46, K48, K57, K61, K64)
- Doğumu kolaylaştırmak için gebenin rahmine sıcak su buğusu tutulur. (K14, K15, K26, K52, K60)
- Tecrübeli ebe kadınlar doğum sırasında çocuk ters gelirse sıcak su, sabun ya da zeytinyağı ile ovalayarak çocuğun düzgün gelmesini sağlarlar. (K10, K13, K14, K15, K18, K23)
- 19 Mayıs mahallesindeki kadınların geneli evde doğum yapmayı tercih ediyorlar. Doğumu kolaylaştırmak için leğenin içinde çömelerek doğum yapıyorlar. (K21, K22, K23)

- Tecrübeli kadınlar doğum yapacak gebeyi doğumu kolay olsun diye sırtına alıp zıplattıyor. (K17, K21, K24, K37, K60, K61)

3.1.12.2.1. Göbek Kesme / Tuzlama / Yıkama

Göbek kesme doğumdan hemen sonra doğumu yaptıran kişinin yaptığı bir uygulamadır. Göbek bağının kesilmesiyle doğum olayı gerçekleşmiş olur.

Çocuk canlandıktan sonra göbeği kesilir. Göbek kesilmeden önce göbek bağı anneden çocuğa doğru sıvanır. Üç parmak ölçüldükten sonra sıkıca bağlanıp, üç parmak yukarıdan makas veya bıçakla kesilir. Göbek kesildikten sonra kesilen yer mikrop kapmasın diye yakılır (Santur, 2000: 332).

Adana'nın kırsal kesiminde ebe tarafından yaptırılan doğumlarda yanlış göbek kesmekten doğan bebek ölümlerine rastlanmaktadır. Yanlış göbek kesilmesi sonucu tetanostan ölen bebeklerin göbeğini bilinçsiz ebeler tarafından cam kırığı, kirli çakı ve paslı makaslarla kesilmesi sebebiyledir (K21, K24, K33)

Adana ve çevresinde göbek kordonu kesildikten sonraki ilk işlem çocuğu yıkama ve tuzlamadır. Çocukta pişiğin olmaması, ileride terinin kokmaması amacıyla yapılan tuzlama işlemi kimi zaman çocuk doğar doğmaz yapılırken kimi zaman yıkamadan sonra yapılmaktadır.

- Bebek doğar doğmaz yıkanır. (K1, K7, K22, K27, K35, K43)
- Bebek ilk yıkanmasından sonra vücuduna tuz ve dövülmüş murt karışımı serpilir. (K76)
- Gözleri parlak ve güzel olsun diye kırıklı bebeğin gözüne limon damlatılır. (K1, K7, K8, K21, K22, K24, K26, K28, K37, K52, K63, K68)
- Yeni doğan bebeği kokmasın çok terlemesin diye tuzlarlar. (K1, K7, K8, K10, K11, K12, K14, K15, K17, K18, K21, K22, K24, K26, K33, K35, K40, K44, K52)
- Gözleri güzel olsun diye sürme çekerler. (K1, K7, K8, K13, K16, K21, K24, K26, K28, K41, K42, K51, K57, K62, K67)

- Göbeği düşen bebeğin göbeği çocuğun eve bağlı olması isteniyorsa evin bahçesine, okuması isteniyorsa okul bahçesine, dini bütün olması isteniyorsa cami bahçesine gömülür. (K7, K8, K11, K23, K26, K40, K44, K47, K52, K60, K68)
- 19 Mayıs mahallesinde en çok tetanos hastalığı görülür. Bunun nedeni evde yapılan doğumlar sırasında yanlış uygulamalar ve steril olmayan aletlerle göbek kesmedir. (K21, K22, K23, K24)
- Yeni doğan bebek ilk banyosundan sonra tuz ve bal karıştırılıp bebeğin vücuduna, koltuk altlarına sürülür. Karışımdaki tuz pişik olmaması, kötü kokmaması içindir. Bal ise sevimli, tatlı ballı olması içindir. (K10, K11, K13, K16, K18)
- Bebeğin göbeği kolay düşsün diye göbeği düşene kadar göbek tozu sürülür. (K4, K6, K7, K19, K30, K31, K32)

3.1.12.2.2. Çocuğun Eşi - Göbeği

Anadolu halk kültüründe çocuğun eşine ve göbek bağına büyük bir özen gösterilmektedir. Eşin ve göbek bağına çocuğun kaderini belirlemede büyüsel bir etkiye sahip olduğu düşünülmektedir.

Bölgede çocuğun eşine ve göbek bağına yönelik pratik ve uygulamalara rastlanmaktadır.

- Ceyhan'da çocuğun eşi toprağa gömülür. (K26, K27, K28, K51, K52)
- Karaisalı'da çocuğun eşini, loğusanın yakını gömer. (K8, K24, K33)

3.1.12.3. Doğum Sonrasında Yapılan Uygulamalar

Doğum sadece anne ve babayı değil, komşuları ve akrabaları da sevince boğmaktadır. Doğum yapan her kadın sürekli çevresindeki insanlardan saygı görmüş, korunmuş ve kollanmıştır (Başçetinçelik, 1998: 27).

Kadının doğum sırasında güçlüklerini gidermek kolay doğum yapmasını sağlamak amacıyla bir dizi pratik uygulanır. Dokuz aydır anne ve çevresi sağlıklı bir

çocuğun dünyaya gelmesi ve doğumun sağlıklı olması için çaba harcamışlardır (Başçetinçelik, 1998: 46).

Doğum yaklaştıkça yapılan hazırlıklar arasında doğumu yaptıracak kişinin seçimi başta gelir. Geleneksel kültürde bu kişi ebedir (Alp, 1964: 35–37).

Adana'nın merkezinde ve ilçe merkezlerinde doğum için hastane ve doktorlar tercih edilmektedir. Ancak merkezden uzak kırsal ve kapalı toplumlarda geleneksel yöntemlere başvurulduğu görülmektedir.

3.1.12.3.1. Loğusa Bakımı / Loğusa Ziyareti / Loğusa Şerbeti

Anadolu'da yeni doğum yapmış kadına loğusa, loğsa, doğaz kesen, emzikli, nesre gibi adlar verilir (Örnek, 2000: 143).

Bunlar içinde Adana'da en yaygın olarak söyleneni “loğusa / loğusa”dır.

Doğumdan sonra loğusanın yatakta kalması dinlenmesi istenir. Bu süre üç gün veya bir hafta olabileceği gibi kimi yerlerde yirmi gün de olabilir. Doğum zor olmuşsa veya loğusaya bakacak yakınları varsa bu süre uzun olur. Doğum yapan kadına ailesi ve çevresi saygı gösterir ve dinlenmesi için yardımcı olurlar. Loğusaya yatakta kaldığı sürece özel bakım uygulanır. Yemesine, içmesine, sağlığına, çevreden gelebilecek zararlardan korunmasına dikkat edilir. Sütün bir an önce gelmesi ve bol olması için özel şerbetler hazırlanır (Başçetinçelik, 1998: 59).

Adana'da loğusanın kırkı çıkana kadar evde kaynar kaynatılır. Kaynar karanfil, zencefil, tarçın, yedi bahar gibi baharatlar kaynatılıp bol şeker karıştırılarak hazırlanan bir içecektir. Üzerine bol ceviz serpilerek sıcak olarak ikram edilir. Kaynar malzemesi hazır karışım olarak çerçilerde bulunmaktadır. Kaynar bir loğusa içeceğidir. Loğusanın sütü bol olsun enerjisini toplayabilsin sağlığına çabuk kavuşabilsin diye loğusaya bol bol içirilir. Kaynar loğusa ziyaretine gelenlere de ikram edilir.

Bundan başka Adana ve çevresinde loğusa ile ilgili pratik ve uygulamalar vardır.

- Doğumdan sonra karın sarkmasın, çabuk sıkılaşsın diye loğusaya doğumdan sonraki bir ay boyunca kuşak bağlanır. (K12, K14, K15, K26)

- Loğusaya soğuk su içirilmez, loğusa hep sıcak tutulur. Ayrıca iltihaplanma olmaması için rahim kuru tutulur.(K7, K10, K12, K14, K15, K24)
- Loğusanın sütü bol olsun canlansın diye kırkına kadar kaynar yapıp içirilir. Bu sıcak şerbet ziyarete gelen misafirlere de ikram edilir. (K1, K5, K7, K8, K10, K11, K14, K15, K24, K27, K44, K60, K61, K68)
- Loğusaya sütü bol olsun diye kuru soğan ve bulgur pilavı yedirilir, şekerli gıdalar verilir. (K7, K8, K14, K15, K52,K60)
- Yara olmasın diye loğusanın göğsüne ilk emzirmeden önce soğan sütü sürülür. (K7, K8, K10, K14, K15, K21, K22, K24, K26, K33, K47, K52)
- Loğusa kadına albasmasın diye başına kırmızı bağlanır. Kırmızı gecelik giydirilir. Ayrıca hem albasmasın hem üşümesin diye kırmızı lizöz giydirilir. (K7, K14, K15, K24, K50, K57, K61, K63, K64)
- Albasması için loğusa kadın kırkı çıkana kadar yalnız bırakılmaz. (K1, K7, K8, K12, K17, K27, K35, K41)
- Loğusaya sütü bol olsun diye “kaynar” içirilir. Kaynar, yedi bahar, tarçın ve zencefil gibi baharatların kaynatılarak bol şeker eklenerek hazırlanan sıcak bir şerbettir. İçilirken üzerine ezilmiş cevizde eklenir. (K1, K7, K8, K19, K23, K35,K38, K41, K52)
- Sütü bol olsun diye loğusaya bol su içirilir. (K8, K22, K28, K33, K68)
- Isırgan çayı da loğusaya süt yapar. (K8, K40, K51)
- Loğusa korkmasın diye yalnız bırakılmaz ve korkmaması için dua okutulur. (K7, K8, K11, K16, K42, K43, K57, K59, K61, K62, K67)
- Loğusanın içeceği suyun ağzı açık bırakılmaz. (K8, K12, K18, K21, K40, K63, K64)
- Yeni doğum yapmış kadın bebeğini ilk emzirmesinde göğüs ucu yara olur. Bunu engellemek için göğüs uçlarına karbonatlı su sürülür. (K8, K10, K22, K24, K33, K50)
- Umma olan emzikli kadına urasa yapılır. Emzikli kadının canı bir şey çeker de yiyemezse “umma” olur, göğüsleri şişer yara olur. Emzikli kadın

canı bir şey çektiğinde umma olmasın diye ekmeğin arasına soğan koyulup kadının sırtına vurulur. “Umduğun bu olsun” denilir. (K14, K15, K18)

- Yeni doğum yapmış loğusanın göğsünde emzirmeden kaynaklanan çatlaklar ve yaralar oluşur. Bunun için kuru soğanı ikiye ayırıp soğanın sütü her emzirmede göğüslere sürülürse çatlak oluşumunu engeller. Çatlak ve yara varsa tedavi eder. (K7, K8, K10, K13, K18, K23, K28, K52)
- Hamilelikte oluşan karın çatlaklarını azaltmak doğuma kadar her gün düzenli olarak göbeğe badem yağı veya zeytinyağı sürülüp ovalanır. (K7, K8, K23, K24, K26, K30, K35, K52, K60)
- Sütü bol olsun diye loğusaya kuru soğan yedirilir. (K7, K8, K14, K15, K18, K23, K27, K52)
- Loğusaya doğumdan sonra enerjisini toplasın, canlansın diye ilk olarak taze yağ (tereyağı) eritilir, biraz unla kavrulup sulandırılmış şeker eklenerek hazırlanan tatlı yedirilir. (K23, K40, K57, K59)
- Loğusaya çabuk iyileşsin, sütü bol olsun diye “yağlı-ballı” yedirilir. Yağlı – ballı, inek sütünden yapılan yağ ile toz şeker kavruarak yapılır. (K18, K24, K26, K52)
- Doğum öncesinde ve sonrasında ciltte oluşan çatlakları tedavi etmek için cilde kakao yağı sürülür. (K3, K6, K38, K41)
- Zerdali çekirdeği kırılır, yağı çıkartılır, cilt çatlaklarına sürülür. (K76)
- Doğumdan sonra kadının göğsündeki siyah lekeleri önlemek için loğusanın kendi saçını göğsüne sürülür. (K7, K8, K21, K26, K28, K33, K51)

3.1.12.3.2. Loğusa Sütü / İlk Meme

Geleneksel kültürümüzde loğusa sütü ve ilk emzirme hakkında çeşitli pratik ve uygulamalara rastlanmaktadır. Adana halk kültüründe loğusanın ilk sütüne ağız denmektedir. Loğusa sütü - ağızla ilgili türlü pratiklere rastlamaktayız.

Normal doğumlarda 3 ve 7 günlerde görülen, bir hafta kadar süren ve kendi kendine geçen fizyolojik sarılık yanında, anne baba kan gruplarının uyumsuzluğu durumlarında ilk yirmi dört saatte ortaya çıkan ve hemen tedbir alınmadığı takdirde ölüme, sakatlıklara yol açan bir sarılık da mevcuttur (Bayat, 1987: 49)

Bebeğin sarılık olması halinde yapılan çeşitli tedaviler mevcuttur.

- Yenidoğan bebeği albasmasın diye başucuna kırkı çıkana kadar kırmızı yazma örtülür. (K1, K7, K8, K10, K12, K18, K27, K35, K41, K43, K48, K57, K59, K61, K64)
- Bebeğin ilk emzirilmesi önemlidir. Çünkü ilk emzirme bebeğin sarılığını geçirir. Yeni doğan her bebek sarılıklı olur. (K23, K24, K26, K22)
- Bebeğin sarılık olmaması için kırkı çıkana kadar sarı yazma örtülür. (K7, K8, K11, K14, K22, K26, K33, K37, K52, K68)
- Bebeğin gözü kulağı ağrımasın diye anne sütüne hafif tuz karıştırılıp bebeğin gözüne kulağına damlatılır. (K21, K27, K37, K49)
- Yeni doğan bebeğin kulağına ve gözüne anne sütü damlatılır. Bu uygulama ağrıyı ve çapaklanmayı önlemek için yapılır. (K7, K10, K14, K15, K18, K23, K28, K40, K52)
- Bebeğin yüzündeki tüyler dökülsün diye anne sütü sürerler. (K21, K26, K35, K48, K57, K60)
- Yeni doğmuş çocuğun yüzünde sivilce gibi kırmızı kabarıklık olur. Bu lekeler sülük denir. Bu lekeler anne sütüyle iyileşir. (K8, K27, K46, K47, K68)
- Yeni doğan bebek sabırlı olsun diye üç ezan sesi geçtikten sonra emzilir. (K8, K12, K17, K22, K27, K37, K41, K45, K57, K60, K63, K67)
- Bebeğin sancısını ve gazını gidermek için muskat rendelenir, anne sütüyle karıştırılıp bebeğe verilir. (K28, K41, K45, K52, K60, K68)
- Bir inanışa göre kız çocuğu yaşını doldurunca emzirilmez. “Kız çocuğunu fazla emzirmek haram” derler. Bunun sebebi kızın ele gitmesi gelin olması olabilir. (K7, K22, K35, K61)

- Bebek sarılıksa karanlıkta bırakılmaz, lamba devamlı açık bırakılır ve sürekli emzirilir. Bunlar hafif sarılıkta yapılıdır. (K8, K12, K24, K63, K64, K67, K68)
- Büyüklüklerde ise ocak dua okuyarak sarılığının alınını jilette çizer. (K8, K9, K25, K36, K54, K70)
- Yeni doğan bebeğin kafası kabuk kabuk olur. Bebeğin kafatasında oluşan kabukların iyileştirmek için kafası saf zeytinyağı ile ovulur. (K7, K23, K26, K40, K46, K47, K49)
- Yeni doğan bebeğin ağızda, dilinde yaralar (pamucuk) olur. Bu yaraları iyileştirmek için bebeğin ağızına biraz pamukla karbonat sürülür. (K1, K7, K8, K10, K14, K15, K18, K21, K23, K45, K59, K63, K67)
- Kurbağacık olan bebeğin dilinin altına kanayana kadar kesme şeker sürülür. Bundan sonra bebek rahat emer. (K76)
- Bebeğin sancısı geçsin diye kimyon tohumları haşlanıp suyu ılıtılıp bebeğe içirilir. (K1, K7, K8, K17, K22, K26, K27, K37, K44, K60, K64, K67)
- Yeni doğan bebeğin gözü kızardığı için ayrıca güzel olması için sürme çekilir. (K8)
- Yeni doğan bebeğin dilinde pamukçuk denen beyaz yaralar olur bunu önlemek için bebeğin ağızına karbonatlı su sürülür. (K1, K7, K8, K22, K26, K42, K43, K50, K59, K60, K69)
- İlk doğduğunda bebeğe sarılık olmasın diye şekerli su içirilir. (K8, K13, K28, K35, K40, K46, K57, K63, K64)
- Bebeğin gaz sancısını gidermek için kimyon kaynatılıp ılık ılık içirilir. Ayrıca ılık zeytinyağına pamuk batırılıp bebeğin karnına sarılırsa gaz sancısına iyi gelir. (K10, K48, K49, K52, K57, K69)
- Yeni doğan bebeğe dili tat (peltek) olmasın diye 1–2 aylık olana kadar bal yedirilmez. (K7, K10, K50, K51)
- Çocuk hastalanıp ateşi çıktığında zeytinyağıyla yağlanırsa ateşi düşer. (K13, K17, K18, K24, K37, K52, K69)

- Çocuk doğduğunda kazadan beladan korunması için anne – baba tarafından akik denilen kurban kesilir.(K7, K8, 25, K30, K36, K40, K58)
- Bebeğin sancısını önlemek için sıcak suda biraz bekletilen kimyon süzülür suyu bebeğe içirilir. (K1, K7, K8, K23, K27, K42, K60)
- Eğir otunun kökü kaynatılıp suyu azar azar bebeğe verilirse hem sancısını dindirir hem de uyku verir. (K6, K15, K18, K39, K52, K69)
- Bebek altı aylık olana kadar anne sütü dışında bir şey verilmez. (K7, K8, K22, K33, K45, K51, K62)
- Bebek banyo yaptırdıktan sonra genzi tıkalı olmasın diye burnuna hava üfürülür. (K7, K14, K15, K18, K27, K37, K47, K52, K69)
- Bebek gazını rahat çıkarсын diye doyurduktan sonra sırtı tıptırılır. (K7, K28, K41, K50, K51, K57, K60)
- Bebeğin rahatsızlığı var mı diye anlamak için bebek yüzüstü yatırılıp sol ayağıyla sağ elle birleştirilip ölçülür, sağ ayağıyla sol eli ölçülür (birleştirilir). (K7, K8, K14, K15, K24, K40, K52, K69)
- Yeni doğan bebek isilik olmasın diye sık sık yıkanır. (K7, K8, K11, K21, K27, K35, K42, K51)
- Eğer mevsim yazsa bebek denize götürülür. Çünkü deniz suyu isiliği pişirir. (K7, K8, K35, K41, K68)
- Bebeğin sancısı az olsun diye anason kaynatılıp ılık ılık içirilir. (K7, K12, K15, K22, K35, K40, K59)
- Yeni doğan bebeğin gözü çapaklanmasın diye anne sütü damlatılır. (K7, K10, K11, K14, K15, K21, K24, K26, K37, K48)
- Bebeğin gözü parlak olsun diye gözlerine limon veya koruk damlatılır. (K7, K14, K15, K23, K27, K33, K52, K68, K69, K76)
- Gözü sürmeli olsun diye sürme çekilir. (K1, K7, K8, K15, K18, K27, K35, K40, K52, K57, K59, K76)

- Korkan çocuğun damağı başpamakla kaldırılır. (K1, K7, K12, K17, K18, K27, K30, K42, K60)
- Kekik kaynatılıp suyu içilirse sancıyı keser. (K10, K21, K24, K28, K37, K44, K61)
- Çocuğun gazını almak, sancısını gidermek için bir kaşığa biraz kimyon koyulur, kimyonun üstüne anne sütü sağılır, tortusu dipte kalacak şekilde çocuğa içirilir. (K1, K7, K8, K13, K14, K15, K27, K40, K52, K69)
- Bebek sancılandığında karnına rakılı bez sarılır ya da ağzına biraz damlatılır sancısı kesilsin diye. (K1, K7, K13, K27, K35, K52)
- Anne sütü emenler ağrıya – sancıya dayanıklı olur. Emmeyenler daha zayıf dayanıksız olur. (K1, K11, K12, K14, K15, K24, K28, K43, 57)
- Bebeğin koltuk altına, apış arasına, bacaklarına karınca yumurtası sürülür ki tüylenmesin diye. (K7, K26, K27, K33)
- Bebeğin koltuk altlarına, bacak aralarına şeker sürülür kızsı kocasına, erkeksı hanımına tatlı olsun diye. (K1, K7, K8, K10, K14, K15, K17, K18, K22, K26, K40, K52, K69)
- Bebek doğunca ilkin şekerli su içirilir ki çocuk sarılık olmasın. (K7, K11, K27, K35, K37, K40, K46, K47, K57)
- İlk anne sütü (ağız) mutlaka çocuğa emzirilir ilk ağız çocuğu bütün hastalıklardan korur, direncini artırır. (K7, K14, K15, K17, K18, K24, K26, K48, K52, K69)
- Bebek doğar doğmaz yıkanır, tuzlanır. Bebeğin koltuk altı eklem yerleri, apış arası, terleyen yerleri tuzlanır, ağzına tuz sürülür kokmasın diye biraz bekletildikten sonra yıkanır. (K7, K8, K13, K21, K27, K28, K37, K40, K42, K43, K50, K52, K61, K67, K69)
- Büzmece, çocuklarda çıkan yara ve çibandır. Hastalık olmasın diye yorgan iğnesi ateşle ısıtılır uzun bir çubuğa bağlanarak çocuğun karnına ve sırtına dağlama yapılır. Şişle de bu işlem yapılabilir (Parpı – urasa denir). (K8, K14, K15, K17, K18, K46, K47, K52, K69)

- Çocuk hastalandığında şiş ya da yorgan iğnesi ısıtılıp karnına ve sırtına 3 kere basılır. Büzmece olan çocuğun karnı şişer pat pat olur. Topukları kızarır. (K10, K14, K15, K17, K18, K46, K47, K52, K69)

3.1.12.3.3. Al Basması

Loğusalık dönemi kadın için tehlikelerle doludur. Doğumdan sonra zararlı güçlerin ve kötü niyetli kişilerin tehlikesiyle karşı karşıyadır. Hatta “loğusanın mezarı kırk gün açıktır” deyimini yaygın bir şekilde ifade edilmektedir. Bunlardan bir tanesi albasma, al veya alkarası adı verilen cinin meydana getirdiğine inanılan loğusa hastalığıdır (Santur, 2000:334).

Eski Türklerden günümüze kadar alkarası, albastı, abis, almıs adlarıyla loğusaya musallat olduğuna inanılan bu kötü ruh hakkında bütün Türk topluluklarında aynı inanmalar mevcuttur. Bunlara göre yalnız kalan loğusanın yanına peri kızları gelerek ciğerlerini alır giderlermiş ve bu suretle loğusayı al basarmış, bu ruh loğusanın ciğerini alıp suya bırakırsa loğusa ölmüş. İnanışlarda albasması tüfek sesinden, ocaklı adamlardan, demirden ve kırmızı renkten korkar. Bunun içindir ki, loğusa yatakta iken başına kırmızı kurdeleli altın takarlar, loğusayı kırmızı şeker götürürler (İnan, 1995:171).

Doğumdan sonra Alkarasının basmasından korunma çarelerine başvurulur. Bu korunma çareleri genel olarak Anadolu'nun her yerinde birbirine benzerlik gösterir.

Adana halk hekimliğinde albasmasına karşı bazı önlemler alınmaktadır.

- Kırkı çıkmamış bebeğin yanına adetli bir kadın gelip de bakarsa bebeğe albasar, vücudu göz göz yara olur. Albasmasına ilaç fayda etmez. (K11, K12, K27, K37, K40, K57)
- Loğusa kadın cin çarpmasın diye kapı eşiğine oturtulmaz. (K18, K28, K48, K49)
- Loğusa'ya albasmasın diye loğusanın yatağının altına kuru soğana iğne batırılıp koyulur. Ayrıca başucuna ya da yastığının altına küçük ayna ve bıçak koyulur. (K7, K37, K46, K47, K48, K49)

- Loğusaya albasmasın diye başucuna kuran koyarlar, yattığı odanın kapısına süpürge koyulur. (K7, K13, K22, K26, K28, K40, K48, K49, K52, K69)
- Bebeğe albasmasın diye yastığının altına ayna, makas, Kur'an-ı Kerim ve bunların yanı sıra tarak koyulur. (K27, K35, K49)
- Kırklı bebek ve loğusaya albasmasın diye yalnız bırakılmaz. Yalnız kalacaklarsa loğusanın eşinin gömleği başucuna asılır. (K7, K26, K27, K40, K46, K47, K52, K69)
- Loğusaya albasmasın diye eşik kapısına demir koyulur. Paspasın altına kebab şişi koyulur. (K27, K40, K57, K61, K67)
- Loğusaya kırkı çıkana kadar soğuk su içirilmez. (K27, K42, K43, K59, K67)

3.1.12.3.4. Kırk Basması

“Kırk basması” çocuğun doğumdan sonraki kırk gün içinde sebepsiz hastalanması olarak bilinir. Anadolu'nun çeşitli yerlerinde kırk basmasına karşı bazı önlemler alınır.

Adana ve çevresinde anne ve bebeğin kırkı çıkana kadar uygulanan bazı pratikler vardır.

- Yeni doğum yapmış ve kırkı dolmamış anneler bir araya getirilmemeye çalışılır, bir araya gelirlerse kırklarının karışacağından korkulur. Yanlışlıkla bir araya gelen loğusaların kırkı karışmasın diye loğusalardan biri üzerindeki iğneyi elbisesinden geçirip diğerine verir. Diğer de bu iğneyi elbisesinden geçirip geri verir. Böylece kırk karışması engellenmiş olur. (K7, K23, K27, K28, K35, K40, K48, K52, K69)
- Yeni doğan bebeğe kırk basmasın diye bebeğin kakalı bezi eşik paspasının altına koyulur. (K7, K13, K26, K27, K33, K40, K43, K50, K52, K63, K64)

- Yeni doğmuş bebeğin kırkı çıkana kadar yastığının altına Kur'an, ayna, makas koyulur. Bunların bebeği albasmasından koruyacağına inanılır. (K1, K8, K17, K26, K37, K42, K50, K52, K61, K69)
- Yeni doğan bebeğin ilk yıkanmasından sonra kırk basmasından korusun diye başucuna makas, bıçak, soğan – sarımsak, ayna koyulur. (K23, K37, K57, K61)
- Kırk basmasına karşı annenin ve bebeğin yastığının altına hamaylı koyulur. (K23, K44, K59, K60, K68)
- Çocuğu olmayan kadın loğusanın ve bebeğin yanına yaklaştırılmaz. (K7, K11, K12, K27, K41, K52)
- Kırklı bebek olan eve kurban eti veya ciğer girecekse ciğer iğneyle delinir, iğne üstüneyken öylece içeri alınır. Bu uygulama bebeği kötü güçlerden korumak için yapılır. (K7, K40, K57, K63, K64, K69)
- Bebekler kırkı çıkana kadar her banyodan sonra ayaklarından tutulup silkelenir, boynundan tutup silkelenir boynu düzgün olsun diye. (K7, K14, K15, K46, K47, K52, K63, K64)
- Eskiden yeni doğan bebek kırkı çıkana kadar belenir ağlamasın diye kolları bacakları sıkı sıkı kundaklanırmış. (K7, K8, K27, K37, K43, K57)
- Kırkı çıkana kadar bebek örtülür. Üşüyüp hastalanmasın diye de kafası açık bırakılmaz. (K7, K13, K28, K43, K59, K61)
- Bir kadının sürekli çocuğu ölüyorsa uğursuz anlamında tıbikalı kadın denir. Tıbikalı kadın, doğum yapmış kırklı kadının yanına giderse çocuğun ölmesine neden olurmuş. Bu nedenle bu kişiden sakınılır. (K8, K14, K15, K17, K18, K26, K28, K69)

3.1.12.3.5. Kırklama ve Kırk Gün İçinde Yapılan Diğer İşlemler

Çocuğun kırk gün dolduktan sonra yıkanmasına kırklama adı verilir. Bu uygulama bölgelere göre değişiklikler gösterir. Buna kırk hamamı da denmektedir.

Kırklama, loğusa ile çocuğu, gebeliğin ve loğusalığın kirlerinden arıtma özelliği olan pratiktir (Acıpayamlı,1974: 77).

Anadolu'nun çeşitli yerlerinde birbirinden farklı da olsa mutlaka kırklama pratiği vardır. Kırklama pratiğinde önce bebek sonra anne bir takım kurallara uyarak yıkanır. Kırklamadan sonra artık ananın da, çocuğun da aşırı etkilenme yetenekleri almamış demektir. Herkesin içine, herhangi özel bir töreye uymadan katılabilirler (Boratav, 1997: 154–155).

Adana halk hekimliğinde kırklama ile ilgili pratik ve uygulamalara rastlanmaktadır.

- Loğusa ve bebeği kırk günlük olunca kırklanır. Kırk taş kaynatılır, yedi çeşit yaprak koyulur bu suyla anne ve bebeğe abdest aldırılır. (K7, K10, K17, K27, K35, K40, K50, K52, K57, K63, K64)
- 40 tane, taş, 40 çeşit yeşil yaprak, çiçek yaprağı, altın yüzük biraz tuz yıkama suyuna koyulur. Bu suyla önce bebek sonra anne yıkanır sonra da su eşiğe serpilir. Böylece anne de bebek de kırklanmış olur. (K8, K26, K33, K44, K45, K59, K60, K68)
- Yeni doğan bebek 20 günlük olunca yıkama suyuna yirmi taş, yirmi çeşit bitki, altın koyulup öyle yıkanır. Böylece yarı kırkı çıkmış olur. (K7, K8, K10, K12, K14, K15, K28, K37, K44, K52)
- Yeni doğum yapmış anne ve bebeği kırk günü tamamlayınca kırklanır. Kırklama için kırk tane taş toplanır. Gül yaprağı veya gülün kendisi ve çeşitli çiçekler yıkanma suyuna koyulur. Bebek ve anne bu suyla yıkanır. Kırk taş okunarak atılır, kalan suda okunarak evin etrafına dökülür. (K21, K24, 30, K42, K61, K69)
- Yeni doğmuş bebeğin dilinde pamucuk denen beyaz kabarık yaralar olur. Pamucuğu önlemek için bebeğin ağzına pamukla biraz karbonat sürülür. (K1, K10, K21, K22, K26, K28, K33, K41, K51, K59, K62)
- Pamucuğu önlemek için bebeğin ağzı annenin saçıyla silinir. (K7, K14, K15, K17, K24, K27, K35, K48, K52, K69)

- Yeni doğan bebeğin kafası kabuk kabuk olur. Buna “konak” denir. Konağın geçmesi için banyodan önce zeytinyağı sürülür. (K7, K13, K18, K46, K69)
- Bebek ishal olduğunda bol su içirilir, sıvı gıdalar verilir. (K7, K21, K22, K23, K30, K41, K45, K51, K60)
- Bebek pişik olduğunda pişikli yerlerine saf zeytinyağı sürülür. (K27, K46, K47, K48, K60, K68)
- Bebeğin gözü mikrop kapmasın diye gözlerine koruk tanesi sıkılır. (K17, K18, K27, K50, K52, K60, K76)
- Yeni doğmuş bebeğin başucuna kırmızı ve sarı şifon bağlanır. Kırmızı albasmasından korur. Sarı şifon bebeğin sarılık olmasını önler. (K14, K17, K19, K20, K26, K32, K34)
- Yeni doğan bebeğin sarılığını iyileştirmek için “part” yapılarak tedavi edilir. Dağda yayılarak beslenen koyun kesilmişse işkembesinin içi boşaltılır ama temizlenmez. Bebek bu işkembeye sarılır. 1 saat bekletilir. Daha sonra bebek yıpratmadan silinir. 2 – 3 gün sonra yıkanır. (K6, K14, K17, K19, K20, K32, K34, K38)

3.1.12.3.6. Ad Verme

Dede Korkut boylarında, çocuğun ad kazanması için ya bir olağanüstü iş başarması yahut düşmana karşı baş kesip kan dökmesi, yani bir kahramanlık göstergesi gerekir (İvgin, 1966:145).

Adana’da ad verme ile ilgili çeşitli pratik ve uygulamalara rastlanmaktadır.

- Ailenin büyüğü çocuğu kibleye döndürüp ezan okur çocuğun kulağına üç kere adını söyler. (K9, K50, K53, K58, K65, K66)
- Çocuğa genellikle din büyüklerinin adı verilir. İyi huylu ve dini bütün olsun diye. (K36, K55, K56, K58,)
- Çocuk adaklı doğduysa hangi yatıra adak adandıysa orda yatan ulu kişinin adı verilir. (K9, K13, K24, K37, K48, K57)

- Çocuğa aile büyüklerinden birinin ismi verilir (K11, K12, K16, K25, K36, K65)
- Yeni doğan çocuğa ailede vefat etmiş sevilen biri varsa anısını yaşatmak için onun adı verilir. (K13, K43, K56, K58, K60)
- Eskiden yeni evli çiftler ilk doğan çocuklarına büyüklerine saygılarından kendileri isim koyamaz aile büyükleri çocuğa isim verirmiş. (K9, K15, K43, K54, K65, K66)

3.1.12.3.7. Aydaş Çocuk (Hastalıklı, Sıska Çocuk)

Yeni doğan çocuk beklenen sürede gelişimini gösteremez, yeterince büyüyemez, bağışıklık sistemi zayıf olursa “Aydaş çocuk” denir.

Aydaş çocuğun kırk basması ya da nazar değmesi sonucu olabileceği düşünülmektedir. Cılız çocukların güçlenmesi için Anadolu’da bazı pratik ve uygulamalara başvurulur.

Adana çevresinde aydaş çocuk için yapılan uygulamalar vardır.

- Çok ağlayan çocuklara 3 çarşamba babasının terliğiyle öğlen ezanından sonra 3 kez vurulur. (K7, K14, K18, K40, K52, K69)
- Aydaş çocuk için hocaya muska yazdırılır. (K14, K15, K27, K35, K40, K46, K47, K57, K59)
- Aydaş çocuk belli bir süre komşu ve akrabalarından alınan yiyeceklerle beslenir. (K7, K28, K41, K48, K60, K69)
- Gereğinden fazla bağırın, ağlayan çocuklar yolun ortasına oturtulur. Camiden çıkan cemaatten biri terliğiyle çocuğun ağzına vurur. (K7, K11, K12, K40, K52)

3.1.12.3.8. Yaşamayan Çocuk İçin Yapılan Uygulamalar

Eski Türklerden günümüze kadar gerek Şamanist Türklerde, gerekse Müslüman Türklerde çocuğun sağlıklı doğması ve yaşaması için çeşitli pratikler uygulanmıştır.

Bunlardan bazıları şöyledir. Yakutlar, aileye musallat olan ölüm ruhunu aldatmak için çocuğu komşulardan birine satarlar (İnan, 1995: 174–175).

Doğumdan sonra öleceği tahmin edilen çocukların yaşamasını sağlamak için bazı ziyaretlerde, bazı eşyalarda, bazı isimlerde var olduğuna inanılan büyüsel güçlere başvurulur. Eşiğe veya duvara mih çakılır. Çocuğun ismi Yaşar, Dursun konularak addaki büyüsel güçten yararlanılarak çocuğun hayatta kalması sağlanmaya çalışılır (Santur, 1998: 337).

Adana ve çevresinde de yaşamayan çocuklarla ilgili pratik ve uygulamalara rastlanmıştır. Bu pratik ve uygulamaların yanında çocuğun yaşaması için verilen isim de önemlidir.

- Çocuk doğduğunda kurban kesilir. (K40, K49, K56)
- Çocuğun yaşaması için adak adanır. Yedi yaşına kadar saçları uzatılır. Yedi yaşına geldiğinde kurban kesilir, saçları da tıraş edilir. (K37, K41, K48, K50)
- Çocuğa Satı, Dursun, Durmuş, Yaşar gibi isimler verilir. (K9,K10,K22, K45, K57)
- Çocuğun yaşaması için hocaya muska yazdırılır. (K30, K31, K42, K55)
- Ailenin erkek çocuğu olduğunda yaşamasını sağlamak için saçları yedi yaşına kadar uzatılır. Bu çocuğa başkalarından alınan giysiler giydirilir. (K50, K59, K61)

3.1.12.3.9. Diş Çıkarma / Diş Hediği

Kırkı çıkan çocuğun ilk yaşından en zor evresi diş çıkarmadır. Dişi çıkan çocuk huysuz ve sancılı olur. Adana ve çevresinde çocuk ilk dişini çıkardığında “diş hediği” denilen bir tören yapılır.

Çocuk ilk dişini çıkardığında bir miktar buğday kaynatılıp üzerine toz şeker serpilir veya akide şekeri koyulup konuklara ve komşulara dağıtılır.

- Diş çıkaran çocuğun dişini gören ilk kişi çocuğun üzerindeki kıyafetleri yırtar. Çocuk sonraki dişlerini daha çabuk ve kolay çıkarsın diye. Daha sonra çocuğa yeni kıyafetler alır. (K51, K52)
- Çocuk ilk dişini çıkardığında bir miktar buğday kaynatılıp üzerine toz şeker serpilir, akide şekeri koyulur, içine küncü ve fıstık kavrulup koyulur, konuklara ve komşulara dağıtılır. (K76)
- Zor çocuk sahibi olan kadınlar çocukları ölmesin diye elden giyinir yani başkasının kıyafetlerini giyerler. (K8)
- Ayrıca çocuk erkek olsa saçını yedi yaşını doldurana kadar kestirilmez, her sene kurban kesilir. Buna “adaklı” denir. (K8)
- Çocuk diş çıkarırken ağrısını kaşıntısını alsın diye eline kuru soğan verilir. Çocuk soğanı kemirdikçe hem daha çabuk diş çıkarır hem de ağrısı hafifler. (K23)
- Diş çıkaran çocuğun eline limon verilir. Çocuk limonu kemirdikçe kaşıntısını alır. (K15)
- Diş çıkaran çocuğun eline kuru soğan verilir. (K27)
- Bebek diş çıkardığında buğday kaynatılır. Üzerine şeker koyulup komşulara dağıtılır. (K7)
- Bebek diş çıkarırken sancısını alsın diye diş çıkan yere soğan sürülür. (K7)
- Çocuğun ilk dökülen süt dişleri dama atılır, sağlam olsun diye. (K7)
- Bebek diş çıkarınca buğday kaynatılıp şekerle komşulara dağıtılır. Buna hedik kaynatma denir. Komşularda çocuğa hediye veya para verilir. (K8)
- Diş çıkaran çocuğun ilk dişini gören çocuğa hediyeler alır. (K15, K40, K43, K52)

3.1.12.3.10. Yürüyemeyen Çocuk / Konuşmayan Çocuk

Anadolu halk hekimliğinde vakti geldiği halde yürüyemeyen ve konuşamayan çocuğa çeşitli pratikler uygulanmaktadır. Yürüyemeyen çocuk için yapılan uygulamaya “köstek kesme”, “duşak kesme” gibi isimler verilir.

Adana halk hekimliğinde de yürüyemeyen ve konuşamayan çocuk için yapılan pratik ve uygulamalara rastlanmaktadır.

- Bebek ayakta durup ta yeni yürümeye başladığında ortopedik ayakkabı giydirilir. Bileğini de saracak ayakkabılar tercih edilir. (K7)
- Kurbanda kesilen yedi kelle dili kaynatılır konuşamayan çocuğa yedirilir. (K76)
- Kafesteki papağanın suluğundan su içirilir. (K76)
- Yeni yürüyen ama çok düşen çocukların ayağına simit takılır. O simidi yürüyen çocuklar koparıp kaçarlar. (K7)
- Konuşurken sakız çiğnenirse geçer. (K76)
- Yeni yürümeye başlayan çocuğun hızlı yürümesi ve düşmemesi için çocuğa duşak kesilir. İki çörek iple birbirine bağlanır. Çöreklerden biri yürüyecek çocuğun ayak bileğine geçirilir. Diğer çörek çevik bir çocuğa çektirilir. Çocuk çöreği koparıp kaçar. Duşak kesme yapılmış olur. (K15)
- Bebeğe yaşına kadar bal vermezler geç konuşmasın diye. Bal verilirse geç konuşacağına inanılır. (K7)
- Yürüyemeyen çocuğa bakır leğende ağırlığınca ekmek yapılır, tandırda pişirtilir, çocuk bu leğene bastırılır, ekmekte dağıtılır. (K76)

3.1.12.3.11. Sünnet

İslam dininin emri olan sünnet, Anadolu'nun her yerinde törenlerle yapılmaktadır. Aileler sünnet için geniş çaplı törenler, eğlenceler tertip etmektedirler. Bu gelenek ailenin ekonomik durumuna göre birbirinden farklılıklar gösterebilir. Kimi ailelerde oğlan çocuğu doğar doğmaz ya da ilk aylarda hastanede doktora sünnet ettirmektedir.

- Sünnet gerçekleştiği sırada anne, annene veya kan bağı olan biri avucunun içinde oklava çevirir. (K50, K56, K57)
- Sünnet yapan sünnetçi çocuğun damarlarını bağlar ilerde prostat olmasın diye. (K50, K59)
- Tek oğlu olan aileler çocuklarını sünnet ettirirken fakir bir ailenin oğlunu da sünnet ettirir. (K50, K57, K59, K61)
- Erkek çocukları sünnet ettirildikten sonra ağrısı, sızısı fazla olursa sıcak su dolu leğene oturtulur. (K25, K76)
- Erkek çocuklarının pipisinde bitiklik olur, çişini yapamaz bunun için erken sünnet edilir. (K7)
- Çürümüş samanın tozu sünnetli yere serpilir. (K76)
- Sünnetli çocuk ikinci gün denize götürülür, iki sefer denize batırılır. Bu sünnet yarasına iyi gelir. (K76)
- Sünnetli çocuğun sünnet yerine kendi idrarı sürülürse yara çabuk iyileşir. (K53)
- Yeni doğan bebeğin tırnağı babasının cebinden para çekebilecek duruma gelene kadar kesilmez. Bu uygulama çocuk büyüyünce hırsız olmasın diye yapılır. (K7)

3.1.12.3.12. Doğum Kontrol – İstenmeyen Gebelik

Adana halk hekimliğinde gebelikten korunmak için yapılan pratik ve uygulamalar şunlardır:

- İstenmeyen gebeliği sonlandırmak ve adet söktürücü olarak böğürtlen kökü kaynatılıp suyu içirilir. (K10, K14, K15, K18, K21)
- Doğumdan sonra başka çocuğu olmasını istemeyen kadın bebeğin eşini ters çevirir (plasenta'nın dışındaki zarı içe doğru çevirir). (K57, K64, K24, K40, K44, K71)

- Doğum kontrol için kadınlar ilişkiden sonra vajinalarına aspirin, gripin ya da kibrit çöpünün ucundaki barutları ezip koyuyorlar. Bunlardan başka doğum kontrol yöntemi olarak ilişki sonrası tazyikli suyla vajinal yıkama yapabiliyorlar. (K21, K57, K64, K24, K40, K44, K71)
- Bir kadın çocuk istemiyorsa kurbağanın ağzına tükürürse çocuğu olmaz. (K14, K15, K27)
- Doğum kontrol için kadınlar çeşitli yöntemler deniyorlar. Cinsel ilişkiden önce rahme limon tuzu, kola, limon kolonyası gibi maddeleri pamukla koyabiliyorlar. Ayrıca kabak rendeleyip macun haline getirdikten sonra doğum kontrol için rahmine koyanlar var. (K7, K10, K28, K33)
- Eskiden kadınlar istenmeyen gebeliklerinden kurtulmak için rahimlerine patlıcan sapı sokarlardı. (K7, K14, K15, K18, K26, K37)
- Eskiden kadınlar doğum kontrol yöntemi olarak cinsel ilişkiden önce pamuğa limon sıkıp vajinaya yerleştirirlerdi. (K1, K7, K15, K23, K26, K49, K57)
- İstenmeyen gebeliği sonlandırmak için adet söktürücü ilaç kullanırlar. (K10, K21, K22, K24, K26, K37, K59)
- İstenmeyen gebelikten kurtulmak isteyen kadınlar rahimlerine tavuk teleği. (tüyü) iterek bebeği düşürmeye çalışır. (K7, K8, K26, K33)
- Çocuk olmasını önlemek için yapılan eski koruma yöntemlerinden biri eşler beraber olmadan önce kadın rahmine bir tüm aspirin yerleştirir. (K1, K7, K21, K24, K33, K52)
- Kadınlar istenmeyen gebeliklerinden kurtulmak için ağır yük kaldırıyorlar. (K1, K7, K10, K11, K15, K22, K33)
- Kimi kadınlar gebeliği önlemek için cinsel ilişkiden sonra vajinalarına sıvı sabun akıtıp yıkarlar. (K26, K7, K13, K18, K24, K40, K57, K52, K64)
- Kimi kadınlar gebe kalmamak için çocuğu süttten kesmezler. (K76)

- İstenmeyen gebeliği önlemek için böğürtlen kökü kaynatılıp içilir. (K8, K40, K43, K52, K59, K60, K64, K67, K68)
- Düşük yapmak isteyen gebe kadın yüksekte atlar, ağır kaldırır. (K7, K8, K13, K18, K24, K40, K44, K52, K57, K64)

3.1.13. Göz Hastalıkları

3.1.13.1. Göz Ağrısı

Göz ağrısının nedenleri çeşitlidir. Az ışıkta çalışmak sonucu gözlerin yorulması, gözdeki herhangi bir kısmın iltihaplanmış olması, göze yabancı bir cisim kaçmış olması, sinüzit, yarım baş ağrısı, grip, nezle ve ateşli hastalıklar göz ağrısına neden olabilir.

- Karadut meyvelerinin suyu ağrıyan göze damlatılırsa göz ağrısı hafifler. (K40, K44, K52)
- Çiğ patates ortadan kesilip göze sarılır. (K76)
- Bebeğin gözlerine daha sağlıklı olması için anne sütü damlatılır. Aynı şekilde yetişkinlerde göz hastalığı olduğunda tedavi etmek için anne sütü damlatılır. (K24, K26, K27, K35, K43, K63, K64)
- Göz ağrıdığıında soğuk çay demiyle ıslatılan pamuk pansumanı gibi göze uygulanırsa rahatlatır. (K8, K26, K33, K35, K40, K44, K52)
- Kaynakla uğraşan kişilerin gözünü kaynak alır. Bunu tedavi etmek için halka şeklinde kesilmiş patates göze koyulur. Dinlendirir ve rahatlatır. (K8, K26, K33, K35, K40, K44, K52)
- Çiğ patates göz ağrısını alır. Gözü dinlendirmek için gözlere çaylı pamuk koyulur. (K26, K33, K35, K40, K44, K52)
- Gözü ağrıyanın ağrısını dindirmek için göze halka şeklinde doğranmış çiğ patates koyulur. (K7, K8, K26, K33, K35, K40, K44, K52)

3.1.13.2. Göz İltihabı

Halk arasında göz nezlesi veya pembe göz denir, göz yuvarlağının üstünü örten ince zarın iltihaplanması sonucu ortaya çıkar. Adana'da göz alerjisi için yapılan halk hekimliği uygulaması şu şekildedir:

- Göz alerjisinde, gözde kızarıklık olduğunda demlenmiş ve soğutulmuş çaya batırılmış pamukla pansuman yapılır. (K7, K8, K10, K13, K18, K24, K30)

3.1.13.3. Arpacık

Halk arasında itdirseği de denir. Genellikle göz kapağı kenarında ağrı, kızarıklık ve duyarlılıkla başlar, ardından küçük yuvarlak bir sertlik gelişir. Sertliğin ortasında irinlenmeyi gösteren küçük, sarımsı bir uç belirir (Beers-Berkow, 2002: 1217).

Adana'da arpacığa karşı yapılan halk hekimliği pratik ve uygulamaları şunlardır:

- İtdirseği diye bilinen gözde çıkan çıbanı iyileştirmek için sarımsak sürülür. (K24, K26, K27, K28, K35, K43, K63, K64)
- Gözde arpacık çıktığında sarımsak sürülüp korkutulur. (K29, K40, K43, K52, K59, K60, K64, K67, K68)
- Arpacığa sarımsak soyulup ikiye kesilir sulu yeri sürülürse arpacığı iyileştirir. (K8, K24, K26, K27, K35, K43, K63, K64)
- Gözde arpacık çıktığında sarımsak kesilip sürülür. (K1, K21, K24, K26, K27, K35)
- Arpacığa sarımsak sürülür. (K2, K3, K4, K5, K6, K19, K20)
- Gözde çıkan iltihaplı çıbana itdirseği denir. İtdirseğini iyileştirmek için kuru soğan pişirilip sarılır. (K18, K21, K24, K26, K27, K35)
- Göz çapaklanmasını önlemek için göze emzikli kadının sütü damlatılır. (K1, K21, K24, K26, K27, K35)

3.1.14. Değişik Hastalıklar

3.1.14.1. Göbek Düşmesi – Göbek Düşme Ocağı

Göbek düşmesi, sebepsiz mide bulantısı, karın ağrısı ve baş dönmesi şikâyetlerinden anlaşılır.

Bölgede göbek düşmesi ile ilgili yapılan halk hekimliği pratik ve uygulamaları şunlardır:

- Ağır kaldırıldığında ya da ters bir hareket yapıldığında göbek düşer. Göbek düşmesi sancı yapar, bulantıya sebep olur. Bunun tedavisini ocaklı Adalet Şen süpürge sapını hastanın göbeğine koyar. Süpürgeyi birkaç kez kıvrır ve birden bire çeker böylece hastanın göbeğini yerine getirir. (K7, K37, K42, K56)
- Aşırı halsizlik durumunda göbeğinin düştüğünden şüphelenen kimse yer döşesinde üç kere takla atarsa göbeği yerine gelir. (K8, K23, K27)
- Ocaklıya gidilir. Göbek düşme ocağı susam yağıyla göbeği ovarak yerine getirir. (K8, K64, K67, K69)
- Göbek düşmesi ağır kaldırmakla olabileceği gibi korkudan da olabilir. Yenidoğan mahallesindeki ocaklı Zübeyde Erişmiş hastanın göbeğini hasta açken çeker aksi halde göbeğin nerede attığını bulup yerine getiremez. (K27, K30)
- Baklalı köyünde ocaklı Ayşe Temizsoy göbek düştüğünde kasıklarda toplanan suyu hastanın karnını sabunla ovalayarak dağıtıp göbeği yerine getirdiğini söylüyor. (K8, K15, K64, K67, K69)

3.1.14.2. Kabakulak – Kabakulak Ocağı

Genellikle çocuklarda görülen kabakulak hastalığının tedavisi için bölgede hekim ve hastane dışında kabakulak ocağına başvurulur. Adana'da kabakulak ocaklarının yaptığı pratik ve uygulamalar şunlardır:

- Kabakulak ocağı Remziye Mimaroglu, hastalığı korkutmak için hastanın boynuna, kulak arkasına jilet atar. (K21, K40, K44, K46, K69)

- Diğer bir uygulamada kabakulak ocağı, hastanın boynuna kopya kalemi denilen bir kalemle Kur 'anı Kerim'deki ayetlerden yazar. (K21, K36, K39, K44, K47)
- Çerçi Yusuf'tan gres yağı alınır. Hastanın yüzüne sürülür. Ocağa götürülür, kalemle yazılır. (K76)
- Kabakulak olan çocuğu hocaya götürüyorlar. Hoca çocuğun boynuna ayet yazıyor. (K19, K20, K21, K31, K59, K64, K76, K77)

3.1.14.3. Guatr

Tiroit bezinin büyümesi sonucu ortaya çıkan ve boynun ortasında, yutkundukça aşağı yukarı hareket eden şişlikle kendini belli eden bu hastalığa guşa veya cedre de denir. Tıp dilindeki adı storumadır. Guatr, özellikle geceleri nefes darlığı yapar. Bazen de rahatsız edici öksürüklere neden olur. İki çeşit guatr vardır. Basit guatr: Bu çeşit guatrda tiroit bezi balon gibi şişer. Nedeni alınan iyodun yetersiz olmasıdır. Dağlık bölgelerde oturanlarda, ergenlik yaşlarında ve hamilelerde çok görülür. En sık rastlanan çeşidi yumrulu guatr'dır. Bu çeşit guatrda, tiroit bezinin iki yanında kabarıklık veya üzüm salkımını andıran şişlikler görülür (www.saglikplatformu.com).

Bölgede bu hastalığa karşı yapılan halk hekimliği pratik ve uygulamaları şunlardır:

- Tere tohumu kaynatılıp suyu içilir ya da yenirse guatra iyi gelir. (K2, K19, K20, K31, K59, K64, K76, K77)
- Deniz süngeri troid bezlerine iyi gelir. Kaynatılıp buharı koklanır. (K3, K6, K32, K38)
- Kaya kuruğu da denilen deniz yosunu guatr hastalığına iyi gelir. Turşusu kurularak da yenilebilir. (K8, K27, K69)
- Aktarlarda satılan denizkadayıfı guatr hastalığına iyi gelir. Denizkadayıfı sütle kaynatılıp 15 – 20 gün boyunca içilirse guatrı tedavi eder. (K6, K20, K34, K38)

3.1.14.4. Şeker Hastalığı

Vücutun şeker yakmasında ortaya çıkan bozukluğun neden olduğu bir hastalıktır. Tıp dilinde diyabet denir. Adana' da şeker hastalığı için yapılan halk hekimliği pratik ve uygulamaları şu şekildedir:

- Şeker Hastalığında şekeri düşürmek için greyfurt meyvesi yenilir veya suyu içilir. (K40, K41, K45)
- Şekeri düşürmek için dut kurusu, nar ekşisi murt yaprağı haşlanıp yenilir. Semizotu da karıştırılabilir. (K76)
- Nar suyu, nar ekşisi şekeri düşürür. (K69)
- Aç karnına içilen bir kaşık çörek otu yağı şekeri düşürür. (K4, K20, K32, K38)
- Şeker hastalığı olanlara civanperçemi suyu içirilir. (K2, K3, K5, K19, K20, K39)
- Şeker hastalarına tok karnına hibiskus yedirilirse şekeri düşer. (K3, K5, K20, K34, K38, K39)
- Şeker hastalığını tedavi için hastaya zeytin yaprağı kaynatılıp içirilir. (K25, K31, K32, K54)
- Şeker hastalarına greyfurt suyu içirilirse şekeri düşürür. (K9, K27, K40, K54, K56, K65)
- Şeker hastalığına acı yavşan çayı, kekik suyu ve hibiskus (Afrika bamyacı çiçeği) çayı iyi gelir. Şekeri düşürmek için defneyaprağı da kaynatılıp çay gibi içilir. Ayrıca acı badem de şekeri düşürür. (K4, K19, K20, K32, K38)
- Şeker hastalığına murt bitkisi kaynatılıp içilirse iyi gelir. Ayrıca şeker hastalığına kekik veya ısırgan kaynatılıp suyu içilirse iyi gelir. (K2, K6, K15, K32)
- Şeker hastalığına nar ekşisi faydalıdır. Nar ekşisi gibi ekşi gıdalar şekeri düşürür. (K4, K6, K7, K8, K9, K25, K26, K32, K40, K54, K56, K66)

3.1.14.5. Kanser

Kanser; anormal vücut hücrelerinin başıboş kontrolsüz bir sekide üremeleri ile meydana gelen bir çeşit hastalıktır. Başka bir deyişle vücutta meydana gelen kötü tümörlere kanser denir.

Bölgede kötü hastalık diye de bilinen kanser için yapılan halk hekimliği pratik ve uygulamaları şunlardır:

- Yeşil çay kansere karşı korur, kilo verdirir, kolesterolü düşürür. (K34)
- Isırgan otu kaynatılıp suyu içilir ve tohumu balla karıştırılıp yendiği takdirde kanserin her türüsüne faydalıdır. (K6, K19, K20, K31, K59, K64, K76, K77)
- Hücre yenileme özelliği olan ısırgan otu sabahları aç karnına balla yenirse kansere iyi gelir. (K2, K6, K19, K20, K34, K38, K39)
- Kanserden korunmak için yeşil çay içilebilir. (K5, K19, K32, K34, K39)
- Kanser hastalarının iyileşmesinde moral yüksekliği ve yaşama umudu çok önemlidir. (K3, K8, K22, K25, K29, K31, K36, K40, K44, K65, K71)
- Deri kanserini tedavi için hastanın derisine sülük bırakılır. (K6, K19, K20, K31, K32, K34, K38, K39, K54)
- Zakkum bitkisi demlenip suyu içilirse kansere iyi geleceğine inanılır. (K2, K7, K25, K29, K31, K55, K59)
- Fındık ve fındık yağı tüketmenin de kansere iyi geleceğine inanılır. (K5, K9, K20, K32, K39, K66)
- Isırgan otu çay gibi demlenip içilirse kansere iyi gelir. (K2, K4, K19, K20, K25, K38, K39, K58)
- Isırgan tohumu dövülüp balla macun yapılır. Her gün bu karışım yenildiğinde kanser hastalığına iyi gelir. Eğer hastalık yeni başlamışsa bu karışımla tedavi edilebilir. (K3, K6, K20, K32, K39)
- Rum dudu kanser hastalarına iyi gelir. (K6, K31, K38, K50, K54, K61, K70)

- Isırgan otu, kansere iyi gelir, hücre yeniler. (K2, K3, K4, K5, K6, K19, K20, K32, K34, K38, K39)

3.1.14.6. Diğer Hastalıklar

- Sıtmalıya “kinin” haptı içirtilir. Sıtma sivrisinekten olur. (K2, K3, K4, K5, K6, K19, K20, K32, K34, K38, K39)
- Sara tedavisin için Kozanlı köyündeki mübarek zat – İbrahim-il Hekim ziyaret edilir. (K76)
- Sıtma hastası kendini iyi hissetmediğinde hastalıklı olduğuna inanılan kan sıringayla çekilir ya da kan akıtılır. (K10, K26, K36, K54)
- Polen (arı sütü) hücre yenileyici ve yaşlanmaya geciktiricidir. Günde 2 – 3 kaşık balla yenilmesi tavsiye ediliyor. Aynı zamanda afrodisyak etkisi vardır. (K2, K3, K19, K20, K32)
- Erkeklerde cinsel gücü artırmak için taze incir ezilip saf zeytinyağıyla karıştırılır. Bu kuvvet macunu her gün yenirse afrodisyak etkisi yaratır. (K25, K72)
- Kilo vermek için kiraz sapı kaynatılıp suyu aç karna içilir. (K2, K5, K6, K19, K20, K38)
- Keten tohumunun zayıflatıcı özelliği vardır. Keten tohumu yemeklere karıştırılıp yenilebileceği gibi yoğurtla karıştırılıp yenildiğinde de kilo verdirir. (K2, K3, K4, K5, K6, K19, K20, K34, K38, K39)

3.1.14.7. Nazar

Adana bölgesinde nazardan kaynaklanan ya da nazara dayandırılan sağlık sorunları ile ilgili halk hekimliği pratik ve uygulamaları şunlardır:

- Karaçalı dalı takılır. Öylece kem gözden gelecek kötü nazarın etkisinden korunur. (K1, K2, K5, K7, K8, K10, K51)

- Nazarın kötü etkisinden korunmak için “se” taşı (şap) nazar değdiğine inanılan kişinin başının etrafında dolandırılarak okunur. Daha sonra “se” yakılır, göz göz olup kül olunca nazardan kurtulmuş olunur. (K17, K19, K24, K26, K27)
- Haneye nazar değmemesi için evin dışına köpek kafatası asılır. Bundan başka at nalı asılır. (K10, K28, K29, K51)
- İşler ters gittiğinde aksiliklerin düzelmesi için terlik ters çevrilip eşik kapısının arkasına koyulur. (K10, K18, K22, K39, K47, K58)
- Nazar değdiğine inanılan kişiye tuz ve şeker okutulup yedirilir. (K10, K18, K22, K39, K47, K58)
- Nazar değmesine karşı cepte bir miktar çörek otu taşınır. (K8, K7, K9, K27, K43, K66)
- Nazar değmesin diye kötü kişinin kem bakışının etkisi olmasın diye kalça kaşınır. (K8, K13, K17, K20, K27, K69)
- Nazar değmesin diye kulak memesi çekilip tahtaya vurulur. (K8, K18, K36, K58, K62, K67)
- Bebeğe nazar değmesin diye “karaçalı” dalı takılır. (K8, K10, K26, K50)
- Nazara karşı üzerlik tütsülenir üzerinden atlanır ve dumanı nefesle çekilir. (K1, K2, K5, K7, K8)
- Nazardan korunmak için evdeki tuz, şeker ve bir bardak suya nazar duası okunur. (K7, K8, K9, K10)
- Bebek doğar doğmaz kundağına ya da yastığına altın takılır nazar değmemesi için. (K7, K8, K9, K10)
- Bebeğe nazar değmemesi ve kem göze gelmemesi için ilk kakalı bezi eşişe paspasın altına koyulur. (K6, K25, K32, K56)
- Nazar için tütsü yakılır. (K2, K6, K19, K20)
- Şeytan püskülü denen bitki yakılır. (K2, K6, K19, K20)
- Eve at nalı asılır. (K35, K59, K64, K76, K77)

- Üzerlik, buhur (ottur), günlük nazar için kullanılan bitkilerdir. (K11, K37, K59, K68)
- Künlük, üzerlik, çörekotu, kimyon koku versin diye yakılır evin içinde gezdirilir. (K60, K64, K67)
- Nazardan korunmak ve kurtulmak için leyleğin dışkısı ve üzerlik yakılır. (K1, K50, K52, K57, K64)
- Nazardan korunmak için üzerlik kokuturlar. Tuz, soğan kabuğu ve üzerlik yakılıp evin içinde gezdirilir. (K27, K28, K29)
- Eve nazar değmesin diye görünen bir yere at nalı, ya da nazar boncuğu asılır. (K20, K32, K34)
- Nazardan korunmak isteyen kişide üzerinde nazar boncuğu, cevşen (ayet el kürsi duası) taşınır. (K60, K64, K67)
- Kendisine nazar değdiğini düşünen kişi yedi kere ayet-el kürsi okursa nazarın kötü etkilerinden kurtulur. (K27, K31, K32)
- Sebepsiz baş ağrısının ve göz hastalıklarının nedeni nazara bağlanır. Bu hastalıkların daha çok nazardan olduğuna inanılır. (K13, K14, K16)
- Nazardan korunmak için nazar boncuğu veya civa taşınır. (K29, K30, K31)
- Nazardan korunmak için “cevşen” takılır. (K3, K4, K5)
- Kişi nazardan korunmak için üstünde şap, civa, buhur (ince ince yaprak) taşınır. (K8, K13, K18, K19)
- Nazardan korunmak için üzerlik ve günlük yakılıp nefesle çekilir. (K19, K48, K44)
- Nazarın kötü etkilerinden kurtulmak için bir bilene kurşun döktürülür. (K60, K64, K67)
- Kurşun nazardan korunmak için kurşun dökülür. Nazar değen kişi oturtulup başına beyaz örtü örtülür. Bir tepsinin içine ekmek, soğan, tuz ve bir kaptaki su koyulur. Bu tepsi nazar değen kişinin başının üzerinde tutulur.

Kurşun eritilip dua okunarak suya dökülür. Bu işlem üç sefer yapılır. Bu sırada ocaklı Melahat Uçar Kur'an-ı Kerim'den ayetler okur. Özellikle Nas suresini okur. Suyu dökülen kurşunun aldığı şekillere göre nazarı değen kişi ve nazar hakkında yorumlar çıkartılır. (K26, K40, K44, K45, K49, K50)

- Nazara karşı yalnızca kendi hanesinden kişilere kurşun döken ocaklı Fatma Ketre daha sonra kurşun suyunu inek, koyun veya varsa başka evcil hayvanların sütü bol olsun, sağlıklı olsunlar diye yüzüne serpiyor. (K76, K77)
- Karataş'ta büyü yapılan kişiyi büyü'nün kötü tesirinden korumak için bir kamışın içine biraz cıva ve güvercin pisliği koyulup kapatılır. Bu kamış kıyafete iliştilir. (K50)
- Bulaşık ve banyo suyu biriken yerin üzerinden besmelesiz geçilirse uğursuzluk olacağına inanılır. Böyle su birikintilerinin üzerinden çocuklar da geçirilmez, geçerlerse boylarının uzamayacağına hatta deli olabileceklerine inanılır. (K50, K52, K57, K64)

3.1.14.8. Cin Çarpması

Adana bölgesinde cin çarpmasına dayandırılan sağlık sorunları ile ilgili halk hekimliği pratik ve uygulamaları şunlardır:

- Sebebi bilinmeyen korkular, huzursuzlukların sebebi cin çarpması veya musallat olması olabilir. (K18, K22, K39, K47, K58)
- Ceviz meyvesi saf balla karıştırılarak gece korkan çocuklara yedirilirse iyi gelir. (K21, K36, K40, K2)
- Sebepsiz ani korkuları gidermek için hocaya muska yazdırılır. (K8, K12, K16, K29, K32, K66)
- Korkunca damak düşmesin diye başparmakla kaldırılır. (K7, K9, K27, K43, K66)

- Kül birikintisinin ve çamaşır yıkanan suyun üstünden besmelesiz geçilirse cin çarpacağına inanılır. Onun için mecbur kalmadıkça külün üzerinden ve banyo suyunun biriktiği yerin üzerinden geçilmez. Cinler küllenmiş ocaklarda yaşarlar. (K13, K17, K20, K27, K69, K76)
- Çok irkilen ve korkan kişiye hoca hamaylı yazar. (K1, K8, K59)
- Cin çarpmasın diye akşamları dışarı sofrayı çırpılmaz. Soğan kabuğu atılmaz. (K18, K36, K58, K62, K67)
- Cin çarpmasını ancak hocalar okur, iyi eder. (K76)
- Cin çarpmasından korunmak için her şeye besmele ile başlanır. (K76)
- Nene yemek yaparken her malzemeyi besmeleyle karıştırıp pişirdiğinden, cin çocuklarını alıp aç kalmamak için başka bir yere gitmiş. (K76)
- Kötü cinlerden korunmak için kadın kocasıyla besmelesiz beraber olmamalı, anne bebeğini besmelesiz emzirmemelidir. (K76)

SONUÇ

Kültür; kişinin içinde bulunduğu toplumun benimsediği din, adet, gelenek görenekler gibi manevi unsurlarla bunlara bağlı olarak şekillenen maddi özellikteki sosyal yapı unsurlarından meydana gelir. Kültür, toplumların geçmişi ile geleceği arasında bir köprü görevindedir. Halk kültürü ürünleri de bağlı bulunduğu toplumun maddi ve manevi unsurlarına bağlı olarak oluşur ve gelişir. Her toplumun sahip olduğu sosyal yapılar birbirlerinden farklı olduğundan, her toplumun kendine özgü bir halk kültürü geleneği oluşmuştur.

Halkbilimi, doğumdan ölüme kadar insanların yaşantısında yer alan maddi ve manevi bütün kültür öğelerini, bilimsel olarak derleyen, araştıran, değerlendiren ve bunların sistematik bir açıklamasını yaparak insanlığın kültür tarihini ve özellikle halk kültürünün genel gelişme kurallarını inceleyen, kültürler arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirleyip ortaya koyan, gerektiğinde de bu bilimsel sonuçları halkın yararına olacak biçimde düzenleyip halka aktaran bir bilim dalıdır.

Halk hekimliği ilk çağlarda insanların açıklayamadıkları doğa olayları ve zihinlerinde yarattıkları ve çözümleyemedikleri doğaüstü güçlere karşı tutumlarından doğmuştur. Bu dönemde sihir ve büyüün önemi büyüktür. Daha sonraları din toplum üzerinde etkili olmaya başlayınca sihir ve büyüün yanı sıra din unsuru da hâkim duruma gelmiştir. Hastalıkların nedenleri sihir, büyü ve dini temellere dayandırılmış hastalıkların tedavisinde de dinsel ve büyüsel nitelikler ön plana çıkmıştır. Bu tedavi ve korunma şekilleri halk tıbbının temellerini oluşturmuştur.

Orta Asya Türklerinde de hastalıklardan korunma ve tedavi yöntemlerinde dinsel, büyüsel işlemler ağırlıktadır. “Kam” lar dinsel ve doğaüstü kimlikleriyle aynı zamanda halk hekimi konumundadırlar.

Halkbilimini kolu olan halk hekimliği bilgileri çağlar boyu kuşaktan kuşağa aktararak günümüze kadar ulaşmıştır. Ülkemizde kapalı ve kırsal alanlarda bütün canlılığı ile yaşamakta olan pratik ve uygulamalar şehir merkezlerinde adet ve gelenek olarak aydın kesimde bile varlığını göstermektedir. Buna uygun örnek olarak verebileceğimiz bir davranış, kültür seviyesi yüksek olan modern bir kadının gelişmiş bir hastanede doğum yaptıktan sonra başına bağladığı kırmızı bir kurdelenin kökeninde Orta Asya inanç ve uygulamalarını görmek mümkündür.

Halk hekimliği bilgileri ÷lkemizin diğer b÷lgelerinde olduğu gibi Adana'da da varlığını s÷rd÷rmektedir. Halk hekimi olarak nitelendirilen kişilere, pratik ve uygulamalarına Adana'nın kırsal b÷lgelerinde merkeze oranla daha sık rastlanmaktadır.

Adana b÷lgesi zengin tarihi ve k÷lt÷r birikimiyle halk hekimliği bilgilerinin yaşatıldığı bir b÷lgedir. Halk hekimliği ile ilgili tanım ve kavramlarının verildiği birinci b÷l÷mden sonra Adana halk hekimliğinde tedavi y÷ntemleri b÷l÷münde b÷lgede g÷r÷len sağaltma y÷ntemleri tanımlanıp ağıklandı. Tedavi y÷ntemleri niteliklerine g÷re ÷ç ana başlık altında sınıflandırılabilir. Bu sınıflandırmaya g÷re tedavi y÷ntemleri b÷y÷sel nitelikli korunma ve tedavi y÷ntemleri, ger÷ekçi nitelikli korunma ve tedavi y÷ntemleri ve kimi durumlarda da hem b÷y÷sel hem ger÷ekçi tedavi y÷ntemleridir. B÷lgede bu sağaltma y÷ntemlerinin hepsini de g÷rmekteyiz.

Adana halk hekimliğinde sağaltmalar; bitkisel k÷kenli emlerle, hayvansal k÷kenli emlerle ve madensel k÷kenli emlerle yapılabilmektedir. Halk sağaltmacılığını temel ara÷ları bu emlerdir. B÷lgenin uygun iklimi ve zengin bitki çeşitliliği emlerin elde edilmesini kolaylaştırmakta ve emlerin zenginleşmesini sağlamaktadır.

Adana b÷lgesinde g÷r÷len hastalıklar ve bu hastalıklara uygulanan tedaviler ÷ç÷nc÷ b÷l÷mde kapsamlı bir şekilde incelendi. Halk hastalıklar karşısında eğitim seviyesi ve sosyo-ekonomik durumuna g÷re öncelikli olarak tıbbi tedaviye veya halk hekimliği uygulama ve pratiklerine başvurmaktadırlar. Ancak b÷lge halkı eğitim seviyesi ve sosyo-ekonomik durum ne olursa olsun, basit hastalıklarda tıbbi tedaviden önce; ciddi hastalıklardaysa tıbbi tedaviden sonu÷ alınamadığında son çare olarak halk hekimlerine ve halk hekimliği pratik ve uygulamalarına başvurabilmektedir.

B÷lgede halk arasında "kocakarı", "ocaklı", "efsuncu" v.b. olarak bilinen ve kendine g÷re tedavi uygulamaları bulunan kişiler aslında birer halk hekimidirler. Bu kişilerin yaptıkları ila÷ların ve uygulamaların hastalıkların tedavisi ile doğrudan doğruya ilgisi bulunmazken, bazılarının uygulama ve ila÷larının olumlu sonu÷lar verdiği de g÷r÷lmektedir. Bunlar çoğunlukla deneyimli kişiler olup tedavi y÷ntemlerini b÷y÷klerinden ÷đrenmiřlerdir. Bu kişiler tedavilerini evlerinde yapmakta ve halkın kendilerine verdikleri "ocak", "kırık – ııkıkçı", "ara ebesi" gibi isimleri kullanmakta ve "ağırlık atmak" olarak tanımlanan bir ÷cret karşılığında tedavilerini yapmaktadırlar.

Gelişen kitle iletişim araçları ve hızlı kentleşme diğer halk edebiyatı ürünlerini etkileyip değiştirdiği gibi halk hekimliği bilgilerini de etkilemekte ve değiştirmektedir. Bu değişimde yaygınlaşan modern tıp imkânlarının payı da görmezden gelinemez. Çalışmamızın sonunda Adana halk hekimliği bilgilerinin kent merkezinde köylere göre daha çabuk unutulup kaybolduğunu ya da kabuk değiştirerek daha modern bir görünüme büründüğünü köylerde ise eskisi kadar olmasa da kent merkezine oranla daha canlı yaşamakta olduğunu tespit ettik. Bu şekilde günümüzde kaybolmaya yüz tutan ve her geçen gün unutulan bu halk kültürü ürünlerini kayıt altına almaya ve gelecek kuşaklara aktarmaya çalıştık.

KAYNAKÇA

- ACIPAYAMLI, Orhan (1989), “*Türkiye Folklorunda Halk Hekimliğinin Morfolojik ve Fonksiyonel Yönden İncelenmesi*”, Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri, Ankara: Kültür Bakanlığı MİFAD Yayınları, ss.1–9
- ..... (1969), “Türkiye Folklorunda Halk Hekimliği ve Özellikleri”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Ankara C.XXVI. s.1,2. ss1-9
- ..... (1974), *Türkiye’de Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü*, Ankara, Ankara Üniversitesi Yayınları.
- AKALIN, Şükrü Haluk (1993), “Üzerlik”, II. *Uluslararası Karacaoğlan – Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu*, Adana: Çukurova Üniversitesi Basımevi, ss.247–260
- AKÇAM, Haluk (1988), “Cin Çarpması” *Ak Kadın Dergisi*, İstanbul: s.29
- ALP, Münevver (1964), “Eski İstanbul’da Loğusalık Şerbeti”, TFA, c.9, s.183, ss.3447
- Anabritannica (1991), *Nazar Maddesi*, İstanbul; c.16, s.427
- ARAD, Reşit Rahmeti, (1979), “Kutadgu Bilig Tercümesi (Metin)”, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ..... (1959), “Kutadgu Bilig Tercümesi (Çeviri)”, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basım Evi.
- ARAZ, Rıfat (1995), “*Harput’ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği*”, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını
- ARTUN, Erman (1998), “*Adana’da Mutfak Kültürü ve Adana Yemekleri*”, Adana: Hece Yayınları
- ..... (2000), *Adana Halk Kültürü Araştırmaları*, Adana: Adana Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, ss.1–9
- ..... (2005), *Türk Halkbilimi*, İstanbul; Kitabevi Yayını
- ..... (2006), *Adana Halk Kültürü Araştırmaları*, Adana: Adana Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları

- ASİL, Eriş – SONER, Osman, (1989), “*Mut, Gülnar, Ermenek Yöresi Halk İlaçları Üzerinde Bir İnceleme*”, Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri, Ankara: Kültür Bakanlığı MİFAD Yayınları, ss. 39-47
- ASİL, Eriş (1989), “*Halk Hekimliği ve Eczacılığı Araştırmalarında Metodoloji*”, Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri, Ankara: Kültür Bakanlığı MİFAD Yayınları, ss. 33-39
- AYDINOĞLU, Gülali (1968), “*Posof'ta Düğün Adetleri*”, Türk Folklor Araştırmaları, c.11, s.221
- BAŞAR, Zeki (1976), “*Halk Hekimliğinde Sülük*”, I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri IV. Cilt Gelenek, Görenek ve İnançları, Ankara: Kültür Bakanlığı MİFAD Yayınları, ss.29–40
- BAŞÇETİNCİLİK, Ayşe (1998), “*Adana Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri, Doğum – Evlenme - Ölüm*”, *Yüksek Lisans Tezi*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana
- BAYAT, Ali Haydar (1986), “*Halk Tıbbında Özellikle Anadolu'da Sarılık Hastalığı ve Tedavisi*”, III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi, Ankara: Kültür Bakanlığı MİFAD Yayınları, ss.
- ..... (1987), “*Halk Tıbbında Özellikle Anadolu'da Sarılık Hastalığı ve Tedavisi*”, III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri IV. Cilt Gelenek, Görenek ve İnançlar, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı MİFAD Yayınları, ss.47–67
- ..... (1989), “*Türk Dünyasında Özellikle Anadolu Tıbbi Folklorunda Akıl Hastalıklarının Tedavi Yolları ve Kaynakları*”, Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri, Ankara: Kültür Bakanlığı MİFAD Yayınları, ss. 59–83
- BEERS, Mark – Robert Berkow (2002), “*The Merck Manuel – Tanı / Tedavi El Kitabı*”, İstanbul: Yüce Yayınları
- BORATAV, Pertev Naili (1994), “*100 Soruda Türk Folkloru*”, İstanbul: Gerçek Yayınevi

- ÇAĞIMLAR, Zekiye (1994), “Adana Yöresi Yatır - Ziyaret ve Ocaklarla Bunlara Bağlı Anlatılan Efsaneler”, *Yüksek Lisans Tezi*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana
- ÇAVDAR, Ayşenur (1989), “*Türk Halk Hekimliğinde Dağlama*”, Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri, Ankara: Kültür Bakanlığı MİFAD Yayınları, ss.83–89
- DİNÇER, Ferruh – DAĞLI, Nevzat (1989), “*Türkiye’ de Son On Yılda Yazılı Basında Halk Hekimliği*”, Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri, Ankara: Kültür Bakanlığı MİFAD Yayınları, ss.109–125
- ERDEMİR, Demirhan Ayşegül (1985), “Halk hekimliğinin tanımı, tarihi gelişimi ve özellikleri”, *Tıp Dünyası Dergisi*, C.58, S.675, s.191–205
- ERSOY, Nermin (1989), “*Bursa Tıbbi Folklorunda Kırık - Çıkıkçılar ve Kırık - Çıkık Tedavi Yöntemleri*”, Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri, Ankara: Kültür Bakanlığı MİFAD Yayınları.
- ERÖZ, Mehmet (1992), “Eski Türk Dini ve Alevilik Bektaşılık”, İstanbul: Türk Dili Araştırma Vakfı.
- GÜVENÇ, Bozkurt (1999), *İnsan ve Kültür*, Ankara: Remzi Kitabevi
- GÜZELBEY, Cemil Cahit (1982), “Gaziantep’te Doğum ve Çocuğa İlişkin Eski Töre ve İnançlar”, Türk folkloru araştırmaları 1981/2, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı MİFAD Yayınları, ss.19–36
- İNAN, Abdulkadir (1986), “*Müslüman Türklerde Şamanizm Kalıntıları*”, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- .....(1968), “*Müslüman Türklerde Şamanizm Kalıntıları Makaleler ve İncelemeler*”, Ankara: TTK Basımevi
- ..... (1995), “*Tarihte ve Bugün Şamanizm*”, Ankara: TTK Basımevi
- KALAFAT, Yaşar (1990), *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları

- KAYA, Muharrem (2001), “*Eski Türk İnanışlarının Türkiye ’deki Halk Hekimliğinde İzleri*”, Folklor / Edebiyat, Ankara
- MAKAS, Zeynelabidin-KALAFAT, Yaşar (?), “*Karşılaştırmalı Türk Halk İnançları*”, Samsun: Eser Ofset Matbaacılık.
- OCAK, Ahmet Yaşar (1984), “*Türk Halk İnanç ve Edebiyatında Evliya Menkıbeleri*”, Ankara
- OCAK, Ahmet Yaşar (1992), “*Menkıbeler*”, Ankara
- ÖRNEK, Sedat Veyis (2000), “*Türk Halk Bilimi*”, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları
- ÖZERGİN, Muammer Kemal (1967), “*Kurşun Dökme*” TFA, c.10, s.212, ss.4361–4363
- ÖZTELLİ, Cahit (1952), “*Zile’de Doğum ve Adetleri*”, TFA, c.2, s.28, ss.693–695
- ..... (1966), “*Albastı, Alkarası, Koruma ve Tedavisini*”, TFA, c.10, s.161
- POLAT, H. Hüseyin (1995), “*Sivas Ulaş’ta Halk Hekimliği Uygulamaları*”, Ankara: Ürün Yayınları.
- SARI, Nil – Ramazan TUĞ, (2003), “*Klasik Dönem İlaç Hazırlama Yöntemleri ve Terkipleri*”, İstanbul: Novartis.
- SANTUR, Meltem Cingöz (1998), “*Bozüyük (Yozgat – Akdağmadeni) köyünde doğumla ilgili adet ve inanmaların değerlendirilmesi*”, II. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri, Ankara: Kültür Bakanlığı HAGEM Yayınları, ss.323–341
- ..... (2000), “*Bozüyük (Yozgat-Akdağmadeni) Köyünde Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Değerlendirilmesi*”, II. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri, Ankara: Kültür Bakanlığı HAGEM Yayınları, ss.323–341
- SAVRAN, Gülnaz (1998), “*Adana’dan Derlenen Bazı Halk Hekimliği Uygulamalarının Karşılaştırılması*”, II. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri, Ankara: Kültür Bakanlığı HAGEM Yayınları, ss.342–363.
- SERDAROĞLU, Ümit (1996), “*Eskiçağ’da Tıp*”, İstanbul; Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları.

- SUCU, İkbal (1989), “*Ege Bölgesi Halk İlaçları*”, Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri, Ankara: Kültür Bakanlığı MİFAD Yayınları, ss.211–221
- ŞAR, Sevgi (1989), “*Halk hekimliğinin Dünü ve Bugünü*” Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri, Ankara: Kültür Bakanlığı MİFAD Yayınları, ss.221–231
- TEZCAN, Mahmut (2000), “*Türk Ailesi Antropolojisi*”, Ankara: İmge Kitabevi
- TANYU, Hikmet, (1982), “*Fatma Anamız (Fadime Anamız) ve El İle İlgili İnançlar Üzerine Kısa Bir Araştırma*”, II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri.
- TORUN, Candan (2002), “*Halk Hekimliği ve Çankırı ‘daki Halk Hekimliği ile İlgili İnanış ve Uygulamalar*”, Gazi Üniversitesi *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara.
- TURAN, Fatma Ayten (2000), *Türkiye’de Halk İlacı Araştırmaları*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları IV. Cilt Gelenek Görenek Ve inançlar Ankara: KB MİFAD Yayınları, ss.479 – 495
- TÜRKÇE SÖZLÜK (1988), CI – II, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TÜRKDOĞAN, Orhan (1974), “*Bir Kasabada Geleneksel Tıp ve Modern Tıp Sürekliliği*”, I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri, Ankara: Kültür Bakanlığı MİFAD Yayınları, ss.40–48
- TÜRKDOĞAN, Orhan (1982), “*Doğu Anadolu’da Çocuk Bakımı İle İlgili Kültür Kalıpları*”, II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri IV. Cilt Gelenek Görenek Ve inançlar Ankara: KB MİFAD Yayınları, ss.587-597
- ÜÇER, Müjgan (1990), “*İbn-i Sina’nın Göz Hastalıklarında Önerdiği İlaçlar ve Bunların Geleneksel Halk Hekimliğindeki Etkileri*” Uluslararası İbn-i Türk, Harezmi, Farabi, Beyruni ve İbn-i Sina Sempozyumu Bildirileri, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Sayı: 42, Aynı basım
- ..... (1997), “*Sivas Yöresinde Nazarlıklar ve Nazarla İlgili İnançlar*”, V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Gelenek Görenek İnançlar Sektör Bildirileri, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

ÜNVER, Süheyl (1974), “IX Asırlık Mistik Folklor Açısından Tarihimize Ruh Sağlığı Çalışmaları Hakkında”, I.Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri, Ankara: Kültür Bakanlığı MİFAD Yayınları, ss.53 – 55

YALMAN, Ali Rıza (1977), *Cenupta Türkmen Oymakları II* (Hz. Sabahat Emir), Ankara

YARDIMCI, Mehmet (1999), “Çukurova’da Halk İnanmaları ve Geleneksel İyileştirme Yöntemleri İle İlgili Uygulamalar”, Türk Halkbilimi ve Edebiyat Araştırmaları, Ankara: Ürün Yayınları, ss.1–9

YARDIMCI, Mehmet (1989), “Malatya’da Halk İnanmaları, Mistik Kaynaklı Halk Sağaltmacılığı ve Bazı Halk İlaçları”, Tebliğler, İnönü Üniversitesi III. Battal Gazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu, İstanbul: Kuşak Ofset, ss. 267 – 276.

www.bitkiselledavi.com.tr – 05.05.2007

www.herbalistertan.com.tr – 21.05.2007

www.medikalsözlük.com.tr – 21.05.2007

www.saglikansiklopedisi.net – 10.06.2007

www.saglikplatformu.com – 28.06.2007

www.hekimce.com – 01.07.2007

www.stetoskop.net – 01.07.2007

www.kultur.gov.tr – 02.07.2007

www.adana.gov.tr – 05.05.2007

KAYNAK KİŞİLER

- K1:** Fatma SÜZER, 57, Lise mezunu, memur, Osmaniye, Adana' da yaşıyor.
- K2:** Bülent ERYİĞİT, 45, Lise mezunu, aktar, evli, Adanalı,
- K3:** Sabahattin YILMAZ, 32, Lise mezunu, evli, kalfa, Adana' da yaşıyor.
- K4:** Nedim DEĞİŞMEZ, 56, İlkokul mezunu, evli, aktar, Adanalı
- K5:** Ahmet ÇETİN, 48, İlkokul mezunu, çerçi, evli, Adanalı
- K6:** Turgay KAPICIOĞLU, 54, İlkokul mezunu, aktar, evli, Adanalı
- K7:** Ayten TÜMBÜL, 40, Lise terk, ev hanımı, evli, Tarsuslu, Adana' da yaşıyor
- K8:** Asiye KÖK, 48, İlkokul, ev hanımı, evli, Karaisalı, Adana' da yaşıyor.
- K9:** Niyazi KÖK, 57, İlkokul, serbest meslek, evli, Karaisalı, Adana' da yaşıyor.
- K10:** Meryem BOZ, 37, Meslek Yüksekokul mezunu, ebe, evli, Adanalı
- K11:** Hafize BAYER, 34, İlkokul, ev hanımı, evli, göçmen, Baklalı köyü, Adana
- K12:** Zehra BAYER, 29, İlkokul, ev hanımı, evli, Baklalı köyü, Adanalı
- K13:** Müberra GÜLÇİÇEK, 42, İlkokul, ev hanımı, evli, Baklalı köyü, Adanalı
- K14:** Ayşe GÜLÇİÇEK, 85, Okur-yazar değil, ocaklı - ev hanımı, Baklalı köyü,
- K15:** Ayşe TEMİZSOY, 65, Okur-yazar değil, ocaklı - ara ebesi, evli, Baklalı köyü, Adanalı
- K16:** Ayşegül GÜLÇİÇEK, 21, Üniversite öğrencisi, bekâr, Baklalı köyü, Adanalı
- K17:** Songül SERT, 44, İlkokul mezunu, ev hanımı, evli, Baklalı köyü, Adanalı
- K18:** Samime SERT, 64, Okur-yazar değil, ev hanımı, dul, Baklalı köyü, Adanalı
- K19:** Erhan DEĞİŞMEZ, 31, Lise mezunu, aktar, evli, Adanalı
- K20:** Sadık DEĞİŞMEZ, 59, Ortaokul mezunu, aktar, evli, Adanalı
- K21:** Münevver AYÇİN, 34, Yüksekokul mezunu, ebe, evli, Adanalı
- K22:** Ülfet YILDIRIM, 31, Yüksekokul mezunu, ebe, evli, Tarsuslu
- K23:** Emine ÇELİK, 31, Yüksekokul mezunu, hemşire, evli, Kadırlılı

- K24:** Elif GÖKDURAN, 32, Yüksekokul mezunu, ebe, bekâr, Yörük, Adana' da yaşıyor
- K25:** Eser KUDRET, 36, Yüksekokul mezunu, sağlık görevlisi, bekâr, Kozanlı
- K26:** Döndü SAĞLAM, 32, Yüksekokul mezunu, hemşire, evli, Ceyhanlı
- K27:** Zübeyde ERİŞMİŞ, 33, Ortaokul mezunu, kuaför, evli, Yumurtalık
- K28:** Fulya SEZİK, 42, İlkokul mezunu, terzi, evli, Yumurtalık
- K29:** Emre KIRMIZI, 20, Lise mezunu, pazarlamacı, bekâr, Göçmen, Adanalı
- K30:** Nurgül BÜLBÜL, 20, lise mezunu, eczacı kalfası, bekâr, Adanalı
- K31:** Yasin HIZLI, 39, Lise mezunu, eczacı kalfası, evli, Adanalı
- K32:** Seyfi DEĞİŞMEZ, 47, Üniversite mezunu, aktar, evli, Adanalı
- K33:** Bilgin TAŞKIN, 38, Üniversite, ebe – hemşire, evli, Adanalı
- K34:** Hasan BAYKAN, 35, Lise terk, aktar, evli, Niğdeli, Adana' da yaşıyor
- K35:** Nurten ŞEN, 26, Ortaokul mezunu, ev hanımı, evli, Tarsuslu
- K36:** Duran ŞEN, 26, Lise mezunu, işçi, evli, Tarsuslu
- K37:** Adalet ŞEN, 54, Ortaokul mezunu, ev hanımı, evli, Tarsuslu
- K38:** Oğuz YILMAZTÜRK, 28, Üniversite mezunu, çerççi kalfası, bekâr, Adanalı
- K39:** Ercan YILMAZ, 36, Şifalı bitkiler merkezinde çalışıyor, Üniversite, evli, Bitlisli, Adana' da yaşıyor
- K40:** Fatma ÖZÇELİK, 43, İlkokul, ev hanımı, evli, Pozantılı
- K41:** Esra ÖZÇELİK, 21, Lise terk, ev hanımı, evli, Pozantılı
- K42:** Fatma KOÇAK, 42, İlkokul, Ev hanımı, ev, Kayserili, Adana' da yaşıyor
- K43:** Şerife VAROL, 69, İlkokul, ev hanımı, evli, Kayserili, Adana' da yaşıyor
- K44:** Aydan DÖLEN, 57, Lise, Emekli memur, evli, Adanalı
- K45:** Mualla SEL, 62, ev hanımı, evli, Adanalı
- K46:** Remziye MİMAROĞLU, 84, Okumuşluğu yok, ev hanımı, Hataylı, Adana' da yaşıyor

K47: Havva MİMAROĞLU, 55, okumuşluğu yok, ev hanımı, Hataylı, Adana' da yaşıyor

K48: Hatice Gürler, 72, Okumuşluğu yok, ev hanımı, Hataylı, Adana' da yaşıyor

K49: Melahat UÇAR, 71, Okumuşluğu yok, ev hanımı, Adanalı

K50: Ayla AYHAN, 63, Emekli öğretmen, evli, Adanalı

K51: Pelin ÇOLAK, 27, Öğretmen, Üniversite, Ankaralı, Adana' da yaşıyor

K52: Sevim SERİN, 54, İlkokul, ev hanımı, Ceyhanlı

K53: Ethem AYHAN, 65, Emekli öğretmen, evli, Ankaralı, Adana' da yaşıyor

K54: Mustafa BOZ, 38, Ortaokul, Şoför, evli, Ceyhanlı

K55: Metin ÖZGEN,34, Lise, Serbest Meslek, bekâr, Kayserili, Adana' da yaşıyor

K56: Mustafa ÖZGEN, 59, İlkokul, serbest meslek, evli, Kayserili, Adana' da yaşıyor

K57: Maşallah ESER, 67, okuma yazması yok, ev hanımı, evli, Muşlu, Adana' da yaşıyor

K58: Şerafettin ESER, 70, İlkokul mezunu, emekli memur, evli, Muşlu, Adana' da yaşıyor

K59: Yıldız ATASOY, 33, Lise, ev hanımı, evli, Kayserili, Adana' da yaşıyor

K60: Fatma KARAKOZU, 52, Ortaokul, ev hanımı, evli, Adanalı

K61: Sevim KAVLAK, 51, ilkokul, ev hanımı, evli, Darendeli, Adana' da yaşıyor

K62: Gülşen KAVLAK, 26, Üniversite mezunu, bekâr, Darendeli, Adana' da yaşıyor

K63: Safiye ÖZGEN, 64, Okuma-yazması yok, ev hanımı, evli, Kayserili, Adana' da yaşıyor

K64: Fadime ÖZGEN, 61, Okuma-yazması yok, ev hanımı, evli, Kayserili, Adana' da yaşıyor

K65: Ömer ÖZGEN, 64, İlkokul mezunu, emekli, evli, Kayserili, Adana' da yaşıyor

K66: Bekir ÖZGEN, 66, İlkokul mezunu, emekli, evli, Kayserili, Adana' da yaşıyor

K67: Neriman CEYLAN, 48, Lise mezunu, emekli, evli, Aksaraylı, Adana' da yaşıyor

K68: Ayşe BACAKSIZ, 50, Lise mezunu, emekli, evli, Adanalı

K69: Emine ŞEKER, 83, Okur-yazar, ev hanımı, ocaklı, dul, Adanalı

K70: Ertuğrul ÇOLAK, 34, Üniversite mezunu, öğretmen, evli, Ceyhanlı

K71: Tolga DÖLEN, 30, Üniversite mezunu, doktor, evli, Adanalı

K72: Mercan SEL, 63, Üniversite mezunu, emekli, evli, Adanalı

K73: Hayri DÖLEN, 70, Üniversite mezunu, emekli, evli, Adanalı

K74: Hüner Ali ORAL, 50, Üniversite mezunu, emekli, evli, Adanalı

K75: Gülden ORAL, 50, Lise mezunu, emekli, evli, Adanalı

K76: Fatma KETRE, 69, Okuma-yazması yok, kırık-çıkık, terme, egzama ocağı, ara ebesi, dul, Adanalı

K77: Zühal ZENGER, 44, Ortaokul mezunu, ev hanımı, evli, Adanalı

K78: Nilgün Çolak, 36, Lise mezunu, ev hanımı, bekâr, Ceyhanlı

K79: Filiz ESER, 42, Ortaokul mezunu, ev hanımı, evli, Adanalı

FOTOGRAFLAR

Resim 1: akmak caddesinde bir meyan kökü (aşlama) satıcısı

Resim 2: Adana sakatatçılar pazarında bir işkembe satıcısı

Resim 3: Adana 5 Ocak meydanında bir çiçekçi

Resim 4: Sakatlar pazarının girişinde bir seyyar satıcı

Resim 5: Saydam caddesinde bir aktardan görünüş

Resim 6: Adana Mısır çarşısı girişinde bir şalgamcı

Resim 7: Aktarda satılan çeşitli ürünler

Resim 8: Saydam caddesinde iki farklı aktardan görüntüler

Resim 9: Adana'nın en eski aktarı Çerçi Yusuf

Resim 10: Sakatatçılar çarşısında bir tezgâh

Resim 11: Sakatlar arşısında bir tezgâh

Resim 12: Obalar caddesinde bir balıkçı tezgâhı

Resim 13: Aktarda satılan şifalı kuru bitkiler

Resim 14: Halk ilacı yapımında kullanılan baharatlar

Resim 15: Yol kenarında satılan çeşitli bitki tohumları

Resim 16: Saydam caddesinde bir başka aktar ve ürünleri

Resim 17: Bir aktardan görüntü

Resim 18: Aktarda satılan baharat ve bitki tozları

Resim 19: Şifalı bitkilerden bir görüntü

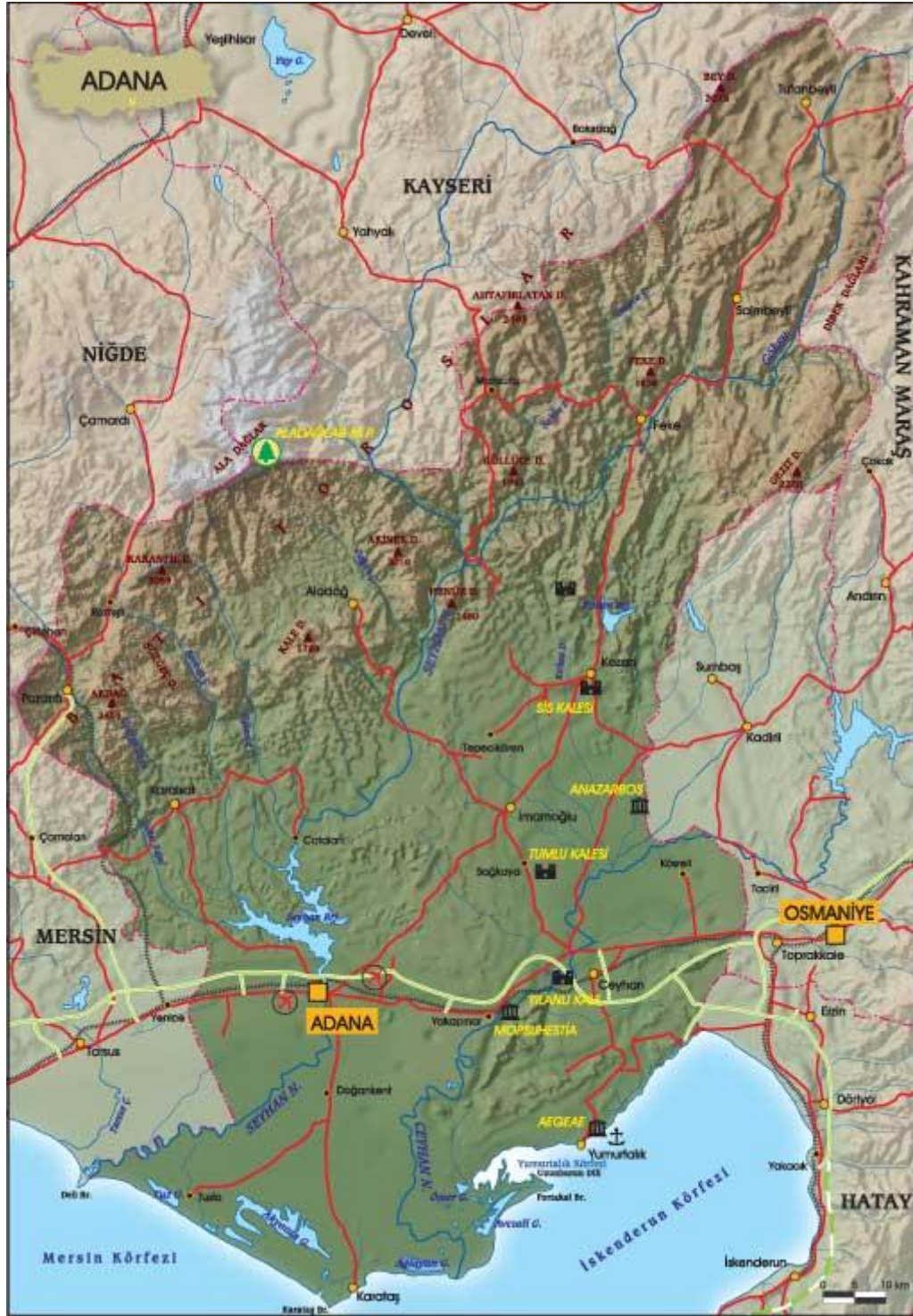
Resim 20: Halk ilacı yapımında kullanılan çeşitli otlar

Resim 21: Aktarların kendi hazırladıkları bitkisel karışımlar

ARAŞTIRMA ALANININ HARİTASI

Harita 1

ÖZGEÇMİŞ

Adı - Soyadı : Zübeyde Nur ÖZGEN

Doğum Tarihi ve Yeri: 05.01.1980

Medeni durumu : Evli

Adres : Gez Mah. Orhan Şerifsoy Cad. Ahmetoğlu Apt. A Blok K:4
D:15 Merkez / Erzurum

E-posta Adresi : zubeydenurozgen@hotmail.com

EĞİTİM BİLGİLERİ

Yüksek Lisans : (2004 – 2007), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Anabilim Dalı.

Lisans : (2000 – 2004), Çukurova Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Bitirme Tezi: “Kayseri-İncesu
Kızılören Kasaba Monografisi”.

Ortaöğretim : Adana Borsa Lisesi, Haziran 1998.

İş Deneyimi : 2006 Kayseri Mustafa Eraslan Lisesi Türk Dili ve Edebiyatı
Öğretmenliği.

Yabancı Dil : İngilizce.